

**UCHWAŁA NR XLIV/278/2017
RADY GMINY WARTKOWICE**

z dnia 28 grudnia 2017 r.

w sprawie przyjęcia Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Wartkowice na lata 2018-2021

Na podstawie art. 7 ust. 1 pkt 9 i art. 30 ust. 1 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz.U. z 2017 r. poz. 1875 i 2232), art. 87 ust. 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2017 r. poz. 2187 i 1086) uchwała się, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Wartkowice na lata 2018-2021 w brzmieniu stanowiącym załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Wartkowice.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 od dnia ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Łódzkiego.

Przewodniczący Rady Gminy
Wartkowice

Bogdan Łuczak

Załącznik do Uchwały Nr XLIV/278/2017
Rady Gminy Wartkowie
z dnia 28 grudnia 2017 r.

**PROGRAM
OPIEKI NAD ZABYTKAMI
DLA GMINY WARTKOWICE
NA LATA 2018-2021**

Wartkowie 2017

Spis treści

1.	Wstęp
2.	Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami
3.	Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce
4.	Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego
4.1.	Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami
4.2.	Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu
5.	Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego
5.1.	Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)
5.2.	Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy
	5.2.1. Warunki fizyczno-geograficzne
	5.2.2. Zarys historii obszaru gminy
	5.2.3. Krajobraz kulturowy
	5.2.4. Zabytki na terenie Gminy Wartkowice
	5.2.4.1. Zabytki nieruchome
	5.2.4.2. Zabytki ruchome
	5.2.4.3. Zabytki archeologiczne
	5.2.5. Zabytki w zbiorach muzealnych i inne
	5.2.6. Dziedzictwo niematerialne
5.3.	Zabytki objęte prawnymi formami ochrony
	5.3.1. Zabytki nieruchome w rejestrze zabytków
	5.3.2. Zabytki nieruchome w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków
	5.3.3. Zabytki nieruchome w Gminnej Ewidencji Zabytków
5.4.	Obiekty proponowane do wpisania do Gminnej Ewidencji Zabytków
5.5.	Zabytki o najwyższym znaczeniu dla Gminy Wartkowice
6.	Analiza szans i zagrożeń
7.	Założenia programowe
7.1.	Priorytety programu opieki nad zabytkami
7.2.	Kierunki działań i zadania programu opieki
8.	Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami
9.	Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami
10.	Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami
11.	Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków
Załączniki	

1. Wstęp

Powszechnie uważa się, że bogactwo i różnorodność dziedzictwa kulturowego, tj. ogółu dorobku danej społeczności lokalnej, czy szerzej rozumianej, w zakresie nauki, sztuki, architektury, oświaty, techniki, wytworzonego w procesie jego historycznego rozwoju i przekazywanego z pokolenia na pokolenie, może w istotny sposób przyczynić się do rozwoju społeczno-gospodarczego gminy, a tym samym do poprawy jakości życia jej mieszkańców. Widomym znakiem łączności z przodkami są zabytki, które są nie tylko cennym źródłem informacji o życiu naszych przodków, kształtującym świadomość i tożsamość regionalną mieszkańców gminy, ale są także bardzo atrakcyjnym elementem, przy odpowiednim zaakcentowaniu, stanowiącym magnes przyciągający turystów i nie tylko, pobudzając w ten sposób gospodarkę regionu.

W działaniach samorządów lokalnych, podobnie jak w polityce państwa, istotnie jest zapewnienie zrównoważonego rozwoju i ładu przestrzennego oraz powiązanie ochrony zabytków z ochroną środowiska naturalnego, bowiem na krajobraz kulturowy danego regionu składają się zarówno elementy przyrodnicze, jak i wytwory i osiągnięcia cywilizacyjne ludzi.

„Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Wartkowice na lata 2018-2021” jest dokumentem o charakterze uzupełniającym w stosunku do innych aktów planowania w Gminie Wartkowice. Ten dokument zawiera ogólne założenia realizacji celów „Programu”, w tym określa cel główny: dążenie do poprawy stanu zasobów lokalnego dziedzictwa kulturowego, a przez to zachowanie wspomnianego krajobrazu kulturowego dla przyszłych pokoleń.

„Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Wartkowice na lata 2018-2021” jest adresowany przede wszystkim do mieszkańców Gminy Wartkowice: są to właściciele i użytkownicy obszarów i obiektów zabytkowych oraz wszyscy inni mieszkańcy. Oni powinni bezpośrednio zaobserwować i odczuć efekty wynikające z wdrożenia programu.

Przedstawiany dokument ma pomóc w aktywnym zarządzaniu zasobami, stanowiącymi dziedzictwo kulturowe Gminy Wartkowice. Wskazane w „Programie” działania są skierowane na poprawę stanu zabytków, ich rewaloryzację oraz zwiększenie dostępności do nich mieszkańców gminy i turystów. „Program” poprzez działania edukacyjne może również pobudzić u mieszkańców gminy świadomość roli i znaczenia lokalnych związków, „wspólnych korzeni”, czyli wspólnoty kulturowej, a to daje poczucie tożsamości, integracji i identyfikacji z „małą ojczyzną”.

Podsumowując: opracowanie „Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Wartkowice na lata 2017-2020” ma na celu scharakteryzowanie lokalnego dziedzictwa kulturowego i określenie głównych kierunków działań i zadań skierowanych na ochronę i opiekę nad zabytkami.

2. Podstawa prawna opracowania programu opieki nad zabytkami

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2014 r., poz. 1446 z późniejszymi zm.) nakłada na organy władzy samorządowej, zarówno wojewódzkie, jak i powiatowe oraz gminne obowiązek sporządzania programów opieki nad zabytkami. Zgodnie z artykułem 87 ustawy, program opieki nad zabytkami musi być sporządzany na 4 lata.

Cele programów:

- 1) włączenie problematyki ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji zagospodarowania przestrzennego kraju;
- 2) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- 3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- 4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- 5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- 6) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe, związane z użytkowaniem i wykorzystywaniem tych zabytków;
- 7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Organa samorządów terytorialnych mają ustawowy obowiązek wykonywania zadań w zakresie kultury i ochrony zabytków. Zadania własne gmin w tym przedmiocie zostały określone w Ustawie z dnia 8 marca 1990 r. w art. 7, ust. 1, pkt. 9 (t.j. Dz. U. z 2017 r., poz. 1875): „Zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”.

Wójt gminy co dwa lata sporządza sprawozdanie z realizacji programu i przedstawia je radzie gminy. Następujące po sobie kolejne programy opieki nad zabytkami powinny uwzględniać nowe, zmieniające się uwarunkowania prawne i administracyjne, stosunki i warunki społeczne, gospodarcze i kulturowe, nowe kryteria oceny i aktualny stan zachowania zasobu oraz prowadzone okresowo oceny efektów wdrażania obowiązującego programu.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

W Rzeczypospolitej Polskiej ochrona zabytków jest konstytucyjnym obowiązkiem państwa i każdego obywatela. Określa to art. 5 Konstytucji RP: „Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”. Natomiast art. 6 stanowi: „Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narody polskiego, jego trwania i rozwoju”. Wreszcie w art. 86 czytamy: „(...) każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie”.

Podstawowym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce jest Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2014 r., poz. 1446 z późniejszymi zm.). W ustawie określono przedmiot, zakres i formy ochrony zabytków, a także opieki nad nimi, zasady tworzenia krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach, a ponadto organizację organów ochrony zabytków.

Definicja zabytku wg Ustawy to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Podział zabytków na trzy zasadnicze grupy:

- 1) zabytki nieruchome – nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości;
- 2) zabytki ruchome – rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych;
- 3) zabytki archeologiczne – zabytki nieruchome, będące powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożone z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytki ruchome, będące tym wytworem.

Omawiana Ustawa z 23 lipca 2003 r. wprowadza i definiuje pojęcia ochrony i opieki nad zabytkami w następujący sposób.

Ochrona zabytków polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań, mających na celu:

- 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych, umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- 2) zapobieganie zagrożeniom, mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- 6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Opieka nad zabytkiem polega przede wszystkim na zapewnieniu przez jego właściciela lub posiadacza warunków do:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Ochronie i opiece, zgodnie z art. 6 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami podlegają bez względu na stan zachowania:

- 1) zabytki nieruchome będące w szczególności:
 - krajobrazami kulturowymi,
 - układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
 - dziełami architektury i budownictwa,
 - dziełami budownictwa obronnego,
 - obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
 - cmentarzami,
 - parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
 - miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne, bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
 - 2) zabytki ruchome będące w szczególności:
 - dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
 - kolekcjami, stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych wg koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
 - numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami,
 - sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
 - wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
 - materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 Ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. 2012, poz. 642 z późn. zm.),
 - instrumentami muzycznymi,
 - wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
 - przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne, bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
 - 3) zabytki archeologiczne będące w szczególności:
 - pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
 - cmentarzyskami,
 - kurhanami,
 - relikdami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.
- Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Formy ochrony zabytków wg Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami:

- 1) wpis do rejestru zabytków;
- 2) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;

- 3) uznanie za pomnik historii;
- 4) utworzenie parku kulturowego;

5) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Rejestr zabytków dla zabytków znajdujących się na obszarze województwa prowadzi właściwy terytorialnie wojewódzki konserwator zabytków. Zgodnie z art. 9, ust. 1 i ust. 2 Ustawy „Do rejestru wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków z urzędu, bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. (...) do rejestru może być również wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku”.

Zgodnie z art. 10 Ustawy „Do rejestru wpisuje się zabytek ruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków na wniosek właściciela tego zabytku. Wojewódzki konserwator zabytków może wydać z urzędu decyzję o wpisie zabytku ruchomego do rejestru w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę, albo wywiezienia za granicę zabytku o wyjątkowej wartości historycznej, artystycznej lub naukowej”.

Lista Skarbów Dziedzictwa została wprowadzona w życie 25. 11. 2016 r. na podstawie Ustawy z dnia 10 lipca 2016 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz ustawy o muzeach (Dz. U. z 2016 r., poz. 1330). Listę tworzy i prowadzi minister właściwy dla spraw kultury i dziedzictwa narodowego. Cechą szczególną Listy jest to, że znajdują się na niej zabytki ruchome o szczególnej wartości dla dziedzictwa kulturowego.

Uznanie za pomnik historii odbywa się na drodze rozporządzenia wydanego przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej na wniosek ministra właściwego dla spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. Za pomnik historii można uznać zabytek nieruchomy wpisany do rejestru lub park kulturowy o szczególnej wartości dla kultury, określając jego granice. Minister właściwy dla spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego może złożyć wniosek, o którym mowa, po uzyskaniu opinii Rady Ochrony Zabytków.

Parki kulturowe, mające na celu ochronę krajobrazu kulturowego oraz zachowanie wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi, charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej, może utworzyć rada gminy w drodze uchwały, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków. Uchwała winna określać nazwę parku kulturowego, jego granice, sposób ochrony, a także określone zakazy i ograniczenia. Wójt, burmistrz lub prezydent miasta, w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, sporządza plan ochrony parku kulturowego, który wymaga zatwierdzenia przez Radę Gminy.

Ustalenie ochrony w koncepcjach, strategiach, analizach, planach i studiach precyzuje Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w art. 18, ust. 1 i ust. 2, pkt. 1-3 (Dz. U. z 2014 r., poz. 1446 z późniejszymi zm.) a w szczególności:

- 1) uwzględnić się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
- 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami.

W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się w oparciu o art. 19, ust. 1, pkt. 1-3 Ustawy (Dz. U. z 2014 r., poz. 1446 z późniejszymi zm.), w szczególności ochronę:

- 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
- 3) parków kulturowych.

Ponadto zgodnie z ust. 3 art. 19 Ustawy z 2003 r. (Dz. U. z 2014 r., poz. 1446 z późniejszymi zm.) w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się również w miarę potrzeb, strefy ochrony

konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Projekty i zmiany planów zagospodarowania przestrzennego podlegają uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków „w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenu” zgodnie z art. 20 omawianej ustawy (Dz. U. z 2014 r., poz. 1446 z późniejszymi zm.).

W skali ogólnopolskiej ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

Ewidencja zabytków, zgodnie z art. 21 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy.

Prowadzenie ewidencji

Sposób i zasady prowadzenia ewidencji zabytków został określony w art. 22 Ustawy o ochronie zabytków (Dz. U. z 2014 r., poz. 1446 z późniejszymi zm.):

1) Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków;

2) Wojewódzki konserwator zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa;

3) włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku;

4) wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy;

5) w gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

a) zabytki nieruchome wpisane do rejestru,

b) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków,

c) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta, burmistrza lub prezydenta miasta w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Sposób prowadzenia gminnej i wojewódzkiej ewidencji zabytków określa w drodze rozporządzenia minister właściwy dla spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego.

Organami ochrony zabytków w myśl art. 89 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2014 r., poz. 1446 z późniejszymi zm.) są:

1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje w tym zakresie wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;

2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje w tym zakresie wykonuje wojewódzki konserwator zabytków.

Uregulowania prawne, które oprócz Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, są ważne z punktu widzenia niniejszego opracowania, znajdują się w nst. obowiązujących ustawach:

1) ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t.j. Dz. U. 2017 r., poz. 1073);

2) Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (t.j.: Dz. U. z 2017 r., poz. 1332);

3) Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (t.j.: Dz. U. 2017 r., poz. 519);

4) ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (t.j.: Dz. U. 2016 r., poz. 2134 z późn. zm.);

5) ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (t.j.: Dz. U. z 2016 r., poz. 2147);

6) ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (t.j.: Dz. U. z 2017 r., poz. 862);

7) ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (t.j.: Dz. U. z 2016 r., poz. 1817);

8) ustawa o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu (t.j.: Dz. U. z 2015 r., poz. 774).

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i w bibliotekach zostały określone w nst. aktach prawnych:

1) ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. 2017, poz. 972);

2) ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. 2012, poz. 642).

Zasady ochrony materiałów archiwalnych zostały określone w Ustawie z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. 2016, poz. 1506). Zasady regulujące zagadnienia związane z zabytkami są także opublikowane w formie rozporządzeń:

1) Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. 2004, nr 30, poz. 259);

2) Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz. U. 2004, nr 71, poz. 650);

3) Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 kwietnia 2004 r. w sprawie organizacji wojewódzkich urzędów ochrony zabytków (Dz. U. 2004, nr 75, poz. 706);

4) Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 10 maja 2004 r. w sprawie rzeczoznawców Ministra Kultury w zakresie opieki nad zabytkami (Dz. U. 2004, nr 124, oz. 1302);

5) Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami” (Dz. U. 2004, nr 124, poz. 1304 z późn. zm.);

6) Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 30 sierpnia 2004 r. w sprawie zakresu, form i sposobu ewidencjonowania zabytków w muzeach (Dz. U. 2004, nr 202, poz. 2073);

7) Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. 2004, nr 212, poz. 2153);

8) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 stycznia 2014 r. w sprawie udzielania dotacji na badania archeologiczne (Dz. U. 2014, poz. 110);

9) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 27 września 2017 r. w sprawie szczegółowych warunków uzyskiwania dofinansowania realizacji zadań z zakresu kultury, trybu składania wniosków oraz przekazywania środków z Funduszu Promocji Kultury (Dz. U. z 2017, poz. 1808);

10) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 lutego 2011 r. w sprawie wzorów dokumentów oceny wskazującej czas powstania zabytku, wyceny zabytku oraz potwierdzenia wwozu zabytku na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. 2011, nr 50, poz. 256);

11) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz. U. 2011, nr 89, poz. 510);

12) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. 2011, nr 113, poz. 661);

13) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 22 czerwca 2017 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich, robót budowlanych, badań konserwatorskich, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków oraz badań archeologicznych (Dz. U. 2017, poz. 1265);

14) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. 2017, poz. 1674).

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Krajowy Program Opieki nad Zabytkami

Krajowy program opieki nad zabytkami wyznacza cele i kierunki działań polegających na wzmocnieniu ochrony i opieki nad materialną częścią dziedzictwa kulturowego. W swoich priorytetowych celach ma poprawę stanu zabytków, a przede wszystkim uporządkowanie działań w sferze ochrony zabytków poprzez sprecyzowanie podstawowych zasad konserwatorskich:

- 1) „po pierwsze nie szkodzić”;
- 2) maksymalnie szanować oryginalną substancję zabytkową i wszystkie jej wartości (materialne i niematerialne);
- 3) minimalizować niezbędną ingerencję (powstrzymywać się od działań niekonicznych);
- 4) usuwać to i tylko to, co na oryginał działa niszcząco;
- 5) zachować czytelność i odróżnialność ingerencji;
- 6) dochowywać odwracalności metod i materiałów;
- 7) wykonywać wszelkie prace zgodnie z najlepszą wiedzą i na najwyższym poziomie.

Powyższe zasady dotyczą postępowania konserwatorów, pracowników urzędów, restauratorów dzieł sztuki, architektów, urbanistów, budowlanych, archeologów, właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych.

W tezach do krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zostały wyznaczone następujące cele:

1. W zakresie uwarunkowań ochrony i opieki nad zabytkami:
 - pełna ocena stanu krajowego zasobu zabytków nieruchomych; określenie kategorii i stopnia zagrożeń,
 - pełna ocena stanu krajowego zasobu zabytków ruchomych; określenie kategorii i stopnia zagrożeń,
 - pełna ocena stanu krajowego zasobu dziedzictwa archeologicznego; określenie kategorii i stopnia zagrożeń oraz wyznaczenie stref o szczególnym zagrożeniu dla zabytków archeologicznych,
 - objęcie skuteczną i zorganizowaną ochroną przynajmniej najcenniejszych zabytków techniki,
 - pełna ocena stanu krajowego zasobu pomników historii i obiektów wpisanych na listę światowego dziedzictwa; określenie kategorii i stopnia zagrożeń,
 - ocena stanu służb i możliwości wypełniania całokształtu zadań związanych z ochroną i opieką nad zabytkami,
 - ocena stanu i stopnia objęcia opieką zabytków w poszczególnych kategoriach; doskonalenie, rozwijanie oraz podnoszenie efektywności i skuteczności instytucjonalnej oraz społecznej ochrony i opieki nad zabytkami,
 - udoskonalenie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych w zakresie ochrony i opieki nad dziedzictwem kulturowym i zabytkami.
2. W zakresie działań o charakterze systemowym:
 - powiązanie ochrony zabytków z polityką ekologiczną, ochrony przyrody, urbanistyczną i przestrzenną, celną i polityką bezpieczeństwa państwa,
 - realizacja powszechnych tendencji europejskich i światowych do rozszerzania pola ochrony na całe dziedzictwo kulturowe, obejmujące dobra kultury i natury; stworzenie warunków pełnoprawnego partnerstwa Polski w strukturach jednostek unijnych, wyspecjalizowanych w ochronie dziedzictwa i krajobrazu kulturowego,
 - przygotowanie strategii ochrony dziedzictwa kulturowego, wytyczającej główne założenia koncepcji ochrony w Polsce; wprowadzenie jej do polityk sektorowych we wszystkich dziedzinach i na wszystkich poziomach zarządzania i gospodarowania; wypracowanie metod zarządzania dziedzictwem kulturowym,

w tym w szczególności obiektami z listy światowego dziedzictwa UNESCO i pomnikami historii oraz parkami kulturowymi; wypracowanie systemu stałego podnoszenia jakości prac prowadzonych w dziedzinie ochrony i opieki nad zabytkami.

3. W zakresie systemu finansowania:

- stworzenie stabilnego i przejrzystego systemu finansowania, zasilanego środkami pochodzącymi nie tylko z budżetu, ale także z odpisów podatkowych, podatków płaconych przez użytkowników obiektów zabytkowych, w tym z usług turystycznych, z kar za niszczenie i nieprawidłowe użytkowanie zabytków i z innych źródeł.

4. W zakresie dokumentowania, monitorowania i standaryzacji metod działania:

- stworzenie systemu stale aktualizowanych, elektronicznych baz informacji o zasobach i stanie zabytków w Polsce i ich dokumentacji; stworzenie warunków do realizacji ustawowego obowiązku dokumentowania wszystkich prac przy wszystkich grupach i typach obiektów zabytkowych,

- gromadzenie stale aktualizowanej wiedzy o stanie zachowania, postępach i wynikach prac konserwatorskich i restauratorskich, zagrożeniach, prawidłowości zarządzania i bezpieczeństwie użytkowania obiektów zabytkowych oraz o innych formach ochrony dziedzictwa,

- wytworzenie mechanizmów wiążących naukę z praktyką; wypracowanie i wprowadzenie szczegółowych zasad ochrony dziedzictwa w planach zagospodarowania przestrzennego; wypracowanie standardów zagospodarowania i estetyki zabytkowych przestrzeni publicznych.

5. W zakresie kształcenia i edukacji:

- utrzymanie i doskonalenie dotychczas wypracowanego systemu kształcenia w dziedzinie konserwacji i ochrony; zorganizowanie systemu podnoszenia kwalifikacji w każdej grupie zawodowej pracującej na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego; weryfikacja wszystkich dotychczas na drodze pozaakademickiej nabytych uprawnień poprzez stworzenie systemu akredytacji i uznawalności wykształcenia,

- kształcenie społeczeństwa w duchu poszanowania dla autentyzmu oraz wartości materialnych i niematerialnych wspólnego, wielokulturowego dziedzictwa; budowanie klimatu społecznego zrozumienia i akceptacji dla idei ochrony i dawności zabytków odczytywanych jako źródło tożsamości, wiedzy i dumy z przeszłości, tradycji, wiedzy o sposobie życia i pracy przodków,

- upowszechnianie wśród właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych znajomości zasad konserwatorskich, zasad etyki i profilaktyki konserwatorskiej; tworzenie mechanizmów ekonomicznych sprzyjających prawidłowemu traktowaniu obiektów zabytkowych.

6. W zakresie współpracy międzynarodowej:

- wzmocnienie obecności Polski w światowym i europejskim środowisku działającym na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego i promocja polskich osiągnięć w tej dziedzinie,

- oparcie działań na pojęciu wspólnego dziedzictwa kultury ludzkości, w szczególności „Europy – wspólnego dziedzictwa kultury”, w którym wyzwaniem stanowią „obszary dwu- lub wielokulturowe”; troska o ochronę polskiego dziedzictwa kulturowego za granicą.

Gmina Wartkowice podejmuje i prowadzi działania, mające na celu przede wszystkim zrównoważony rozwój kultury, poprawę stanu zabytków oraz promocję dziedzictwa kulturowego na terenie gminy. Cele i kierunki działań wskazane w niniejszym Programie są zgodne z celami określonymi w dokumentach strategicznych szczebla krajowego, wojewódzkiego oraz powiatowego.

Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na Lata 2004-2020

Na podstawie przyjętej przez Radę Ministrów 21 września 2004 r. Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2013 w niniejszym dokumencie rozszerzono jej zakres do roku 2020.

Celami Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020 są:

1) Cel strategiczny: zrównoważenie rozwoju kultury w regionach;

2) Cele cząstkowe:

- wzrost efektywności zarządzania sferą kultury,

- zmniejszenie dysproporcji regionalnych w rozwoju i dostępie do kultury,

- wzrost udziału kultury w PKB,
- zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywna ochrona zabytków,
- modernizacja i rozbudowa infrastruktury kultury,
- wzrost uczestnictwa w kulturze,
- rozwój szkół artystycznych i zwiększenie liczby godzin edukacji kulturalnej w programach szkolnych,
- efektywna promocja twórczości,
- promocja polskiej kultury za granicą,
- ochrona własności intelektualnej i walka z piractwem,
- wprowadzenie innowacyjnych rozwiązań w systemie organizacji działalności kulturalnej i w systemie upowszechniania kultury,
- rozwój przemysłów kultury: kinematografia, media, wydawnictwa, fonografia, design.

Cele niniejszego Programu Opieki nad Zabytkami będą realizowane w ramach celu częściowego nr 4: *Zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywna ochrona zabytków*. Poza przesunięciem daty końcowej, wprowadzono 11 programów operacyjnych, jako system realizacyjny Narodowej Strategii Rozwoju Kultury, powiązany z finansowaniem działalności kulturalnej z budżetu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Powołano **Program Operacyjny „Dziedzictwo kulturowe”**, stworzony do działań związanych z opieką nad zabytkami i realizowany w ramach dwu komplementarnych priorytetów:

- 1) rewaloryzacja zabytków nieruchomych i ruchomych;
- 2) rozwój kolekcji muzealnych.

Program Opieki nad Zabytkami Gminy Wartkowice będzie realizowany głównie w ramach priorytetu 1, którego podstawowym celem jest poprawa stanu zachowania zabytków, promowanie narodowego zasobu dziedzictwa kulturowego, kompleksowa rewaloryzacja zabytków, zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki, poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków i ich dokumentacji. Priorytet ten obejmuje także zabezpieczenie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę.

4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa

Na poziomie wojewódzkim opracowano następujące dokumenty o charakterze strategicznym:

- 1) Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2007-2020;
- 2) Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Łódzkiego;
- 3) Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w Województwie Łódzkim na lata 2016-2019;
- 4) Program Rozwoju Turystyki w Województwie Łódzkim na lata 2007-2020.

Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego na lata 2007-2020

W dokumencie tym, we wstępie do rozdziału III zapisano, że kierunek rozwoju województwa łódzkiego to „Region spójny terytorialnie i wizerunkowo, kreatywny i konkurencyjny w skali kraju i Europy, o najlepszej dostępności komunikacyjnej, wyróżniający się atrakcyjnością inwestycyjną i wysoką jakością życia”.

W Strategii, w rozdziale IV wyznaczono cele, jak sama nazwa wskazuje, strategiczne, odpowiadające im cele operacyjne oraz strategiczne kierunki działań:

1. Cel strategiczny: *Aktywne społeczeństwo obywatelskie, z dobrym dostępem do usług publicznych, sprzyjające włączeniu społecznemu.*

1) Cel operacyjny 4: *Wysoki poziom kapitału społecznego i silne społeczeństwo obywatelskie;*

a) strategiczny kierunek działań 4.1:

- rozwój społeczności lokalnych, m.in. poprzez wspieranie szkoleń, programów edukacyjnych, konkursów promujących postawy prospołeczne, wspieranie działań na rzecz dobra wspólnego, w szczególności wśród młodzieży, zaangażowania lokalnych instytucji publicznych we współpracę z mieszkańcami, stymulowanie rozwoju indywidualnej i korporacyjnej filantropii, wspieranie podnoszenia kompetencji liderów społecznych i animatorów działań społecznych ,itp.;

b) strategiczny kierunek działań 4.2:

- wzmacnianie tożsamości regionalnej: kształtowanie świadomości regionalnej i lokalnej opartej na historycznej i kulturowej różnorodności, m.in. poprzez podnoszenie poziomu wiedzy historycznej o regionie na wszystkich etapach edukacji szkolnej, organizowanie konkursów na temat wiedzy o regionie, wspieranie szkoleń animatorów kultury, promocję i wspieranie rozwoju twórczości folklorystycznej, w tym szczególnie festiwali o zasięgu krajowym i międzynarodowym, warsztatów rękodzieła ludowego, tradycyjnych produktów regionalnych, inicjowanie tworzenia parków kulturowych i „żywych skansenów”; wzmacnianie rozwoju funkcji symbolicznych, m.in. poprzez kreowanie walorów przestrzeni, zasobów, produktów i wydarzeń symbolicznych, wspieranie realizacji zintegrowanych projektów inicjowanych m.in. przez LGD oraz inne lokalne środowiska, promocję walorów kulturowych i przyrodniczych regionu, promocję i objęcie patronatem produktów i wydarzeń kulturalnych;

2) Cel operacyjny 5: *Wysoki standard i dostęp do usług publicznych.*

a) strategiczny kierunek działań 5.3:

- rozwój usług i poprawa dostępu do sektora kultury, sportu, turystyki i rekreacji, m.in. poprzez wspieranie działań na rzecz podnoszenia bazy kultury, infrastruktury turystycznej, w tym szlaków turystycznych, wspieranie cyfryzacji zasobów i usług turystyki, kultury oraz zasobów dziedzictwa kulturowego; rozwój usług kultury, sportu, turystyki i rekreacji, m.in. poprzez wspieranie tworzenia zintegrowanych produktów turystycznych, promocję istniejących produktów turystycznych, wspieranie szkoleń na rzecz podniesienia jakości świadczonych usług kultury, turystyki, rekreacji, stymulowanie działań w zakresie rozszerzenia oferty kulturalnej instytucji kultury, wspieranie wydarzeń kulturalnych o randze krajowej i międzynarodowej, wspieranie podnoszenia kompetencji kadr sektora kultury, sportu, turystyki i rekreacji, wspieranie sieci współpracy podmiotów zaangażowanych w działania na rzecz rozwoju kultury.

2. Cel strategiczny: *Zrównoważony rozwój przestrzenny regionu z silnie powiązaniem systemem osadniczym, nowoczesną infrastrukturą i racjonalnie wykorzystywanymi zasobami środowiska przyrodniczego.*

1) Cel operacyjny 9: *Zrównoważony system osadniczy.*

a) strategiczny kierunek działań 9.2:

- wspieranie procesów rewitalizacji i poprawa ładu przestrzennego poprzez rewitalizację zdegradowanych obszarów mieszkaniowych i przemysłowych, w tym rewitalizacja zabytkowych układów przestrzennych oraz obiektów zabytkowych, m.in. poprzez wsparcie dla tworzenia i realizacji zintegrowanych projektów obejmujących kompleksową odnowę obszarów, organizację warsztatów i konferencji na temat możliwości rozwiązywania problemów na obszarach zdegradowanych, wspieranie prac konserwatorskich, prowadzących do odnowy obiektów i obszarów zabytkowych oraz wykorzystania obiektów zabytkowych na cele kulturalne, społeczne, edukacyjne, turystyczne, gospodarcze, wreszcie organizowanie konkursów na najlepiej prowadzone rewitalizacje i rewaloryzacje; kształtowanie krajobrazu kulturowego, w tym zapewnienie wysokiej jakości przestrzeni publicznych, zapobieganie procesom chaotycznej suburbanizacji oraz propagowanie dobrych wzorców architektury regionalnej, m.in. poprzez stymulowanie opracowywania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, studiów historycznych i katalogów budownictwa regionalnego, formułujących zasady kształtowania ładu przestrzennego, wspieranie konkursów na najlepsze projekty urbanistyczne, dotyczące zagospodarowania przestrzeni publicznych, promocję walorów krajobrazu kulturowego, zwłaszcza mogących tworzyć symbole miejsca.

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Łódzkiego Aktualizacja

Dokument ten, opracowany z perspektywą do 2030 r., został przyjęty przez Sejmik Województwa Łódzkiego w 2010 r. i oczywiście podlega aktualizacjom. Aby chronić tożsamość regionalną, budowaną poprzez pielęgnowanie i kultywowanie wartości lokalnej kultury materialnej i niematerialnej, które są jednym z istotnych elementów dziedzictwa kulturowego, w *Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Łódzkiego* ujęto m.in. wymagania ładu przestrzennego, urbanistyki i architektury, wymagania

ochrony środowiska przyrodniczego, ochrony dziedzictwa kulturowego i dóbr kultury. Województwo łódzkie posiada ogromne walory krajobrazu kulturowego oraz przyrodniczego, jednak wraz z upływem czasu następuje ich degradacja. Aby zapobiec negatywnym oddziaływaniom i ich skutkom, ważne jest by dbać o stan tego krajobrazu, a także kształtować jego nowe wartości.

Do największych problemów z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego w *Planie* zaliczono:

- niedostatecznie kontrolowany proces urbanizacji obszarów atrakcyjnych kulturowo, szczególnie na obszarach historycznych miast i w krajobrazie dolin rzecznych,
- brak obwodnic większości historycznych miast, gdzie występuje duże natężenie ruchu komunikacyjnego w strefach zabytkowych,
- istnienie wielu zdegradowanych obszarów wymagających rewitalizacji,
- brak zintegrowanego systemu informacji o obiektach zabytkowych do rewaloryzacji i rewitalizacji oraz odpowiedniego ich zagospodarowania,
- brak miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz całościowej gminnej ewidencji zabytków i gminnych programów opieki nad zabytkami,
- brak opracowań analitycznych i studialnych krajobrazu kulturowego,
- zły stan techniczny licznych obiektów zabytkowych,
- niska świadomość społeczna w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego, a szczególnie zabytków archeologicznych.

Wykorzystanie walorów przyrodniczych, kulturowych i turystycznych regionu w celu kształtowania tożsamości regionalnej jest zasadniczym kierunkiem działań, dotyczących powiązań środowiskowych i kulturowych. Należą do nich:

- ochrona najcenniejszych zasobów przyrodniczych i krajobrazowych oraz zapewnienie ciągłości systemu ekologicznego,
- zachowanie i ochrona materialnych a także niematerialnych zasobów dziedzictwa kulturowego oraz krajobrazu kulturowego województwa,
- wzrost atrakcyjności turystycznej województwa.

Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w Województwie Łódzkim na lata 2016-2019

Wojewódzki Program przyjęty Uchwałą Sejmiku Województwa Łódzkiego 21 czerwca 2016 r. określa strategiczne cele i zadania w zakresie ochrony dziedzictwa materialnego i niematerialnego województwa łódzkiego, kształtując tym samym politykę rozwoju regionu.

Wizją tego dokumentu jest: „Region wyróżniający się różnorodnością walorów dziedzictwa kulturowego i spuścizny dziejowej, stanowiących podstawę wielokulturowej tożsamości województwa łódzkiego”, zaś misją: „Prowadzenie polityki zarządzania dziedzictwem kulturowym, nakierowanej na rewitalizację układów przestrzennych miast i wsi, poprawę stanu obiektów i obszarów zabytkowych i ich społecznej funkcji. Polityka ta ma być oparta na partnerskiej, wielopodmiotowej współpracy, kształtowaniu świadomości społecznej i promocji różnorodności kulturowej”.

W Programie ustalono priorytet główny: *Rewitalizacja układów przestrzennych miast i wsi.*

To działanie podstawowe będzie realizowane za pomocą działań wspomagających i uzupełniających, aby osiągnąć cele operacyjne:

- regionalny system zarządzania dziedzictwem kulturowym,
- atrakcyjność krajobrazu kulturowego,
- tożsamość wielokulturową regionu.

Działania wspomagające to:

- cyfryzacja zasobów ewidencyjnych dziedzictwa kulturowego w regionie łódzkim,
- poprawa stanu obiektów i obszarów zabytkowych,
- edukacja kulturowa mieszkańców województwa,

- kreowanie różnorodności kulturowej.

Działania uzupełniające to:

- stworzenie mechanizmu współpracy w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym,

- poprawa stanu dostępności zabytków ruchomych w muzeach oraz obiektach sakralnych.

Jednostki samorządów terytorialnych realizują cel Programu m.in. poprzez:

- organizowanie cyklicznych warsztatów służących wymianie doświadczeń nt. działań rewitalizacyjnych i możliwości pozyskiwania środków na ich realizację,

- tworzenie i wdrażanie oprogramowania mającego na celu tworzenie elektronicznej wojewódzkiej bazy danych o zasobach dziedzictwa kulturowego,

- objęcie patronatem konkursów w zakresie rewitalizacji i remontów przeprowadzonych z wykorzystaniem tradycyjnych i innowacyjnych technologii,

- tworzenie list, opracowanie katalogów i organizacja konkursów dotyczących tradycyjnych produktów regionalnych,

- kreowanie marki ŁÓDZKIE,

- opracowywanie i wydawanie informatorów promujących podregiony kulturowe, symbole województwa i imprezy kulturalne.

W programie wskazano, że omówiony cel strategiczny jest możliwy do zrealizowania poprzez skoordynowane działania wszystkich jednostek samorządu terytorialnego, instytucji odpowiedzialnych za ochronę zabytków, a także właścicieli obiektów zabytkowych.

Z terenu gminy Wartkowice zaproponowano do remontu i prac konserwatorskich zespół pałacowo-parkowy w Gostkowie.

Program Rozwoju Turystyki w Województwie Łódzkim na lata 2007-2020

Jako cel nadrzędny Programu Rozwoju Turystyki postawiono wykreowanie atrakcyjnego turystycznie wizerunku regionu, poprzez realizację kompleksowego zespołu działań organizacyjnych, inwestycyjnych i promocyjnych.

Aby wykonać postawione zadania należało określić i zanalizować występujące w tym obszarze trudności. w tym celu przeprowadzono strategiczną diagnozę, która pozwoliła na wyodrębnienie dwu węzłowych problemów rozwoju turystyki:

- brak turystycznego wizerunku województwa łódzkiego, wynikający m.in. z powszechnego zarówno wśród lokalnej społeczności, jak i turystów przekonania o niskiej atrakcyjności turystycznej regionu,

- niewystarczających produktach turystycznych województwa.

Innymi podstawowymi problemami rozwoju turystyki są:

- brak skoordynowanej polityki informacyjno-promocyjnej województwa dotyczącej turystyki, w tym słaby stopień tożsamości regionalnej,

- brak monitoringu rynku turystycznego, wykorzystywanego do celów inwestycyjnych i działań promocyjnych,

- niedostateczna liczba wykwalifikowanych pracowników zatrudnionych przy zarządzaniu i obsłudze ruchu turystycznego,

- niedostatecznie rozwinięta podstawowa infrastruktura turystyczna,

- niewystarczająco rozwinięta współpraca pomiędzy władzami samorządowymi, organizacjami turystycznymi i branżą turystyczną.

Dla likwidacji wykazanych problemów sformułowano kilka priorytetów i związanych z nimi celów operacyjnych oraz działań, w tym:

1) Priorytet 4: *Kształtowanie przestrzeni turystycznej województwa do pełnienia funkcji turystycznych oraz rozwój infrastruktury turystycznej;*

2) Cel operacyjny 4.2: *Kształtowanie i rozwój mikroprzestrzeni turystycznych – rozwój infrastruktury wspierającej budowę produktów turystycznych;*

3) Działanie 4.2.8: *Rewitalizacja obiektów zabytkowych, założeń pałacowo-przemysłowych oraz zabytkowych układów urbanistycznych z uwzględnieniem potrzeb turystyki.*

Deklarowanym celem tych działań jest wsparcie projektów, mających na względzie rewitalizację oraz zabezpieczenie elementów dziedzictwa materialnego na terenie województwa łódzkiego z uwzględnieniem potrzeb ruchu turystycznego. Zachowanie tych elementów powinno być realizowane w taki sposób, aby możliwe było wprowadzanie funkcji turystycznych a wymogi konserwatorskie zostały w pełni spełnione. Dokładna inwentaryzacja obiektów zabytkowych w Łódzkiem, wraz z wyróżnieniem przeznaczonych do wykonywania funkcji turystycznych, powinna być podstawą do prowadzenia wszelkich prac konserwatorsko-budowlanych. Kluczowym zadaniem winno być określenie priorytetów inwestycyjnych, z których najważniejszym jest zajęcie się obiektami znajdującymi się w najgorszym stanie, ale mającymi stosunkowo duży potencjał w wykorzystaniu dla turystyki oraz obiektami o kluczowym znaczeniu dla rozwoju regionalnej oferty kulturalnej.

Strategia Rozwoju Powiatu Poddębickiego 2020

W części programowej Strategii określono wizję powiatu poddębickiego jako „wiodący ośrodek turystyki zdrowotnej i aktywnej w centralnej Polsce”.

Urzeczywistnienie przyjętej wizji jest misją powiatu poddębickiego, realizowaną przez „wykorzystanie unikalnych zasobów środowiska społeczno-gospodarczego do równomiernego rozwoju Powiatu przy efektywnej współpracy samorządów”.

Aby zrealizować przedstawione zamierzenia, określono trzy podstawowe cele strategiczne: A – Rozwój funkcji turystycznej Powiatu; B – Poprawa jakości życia mieszkańców; C – Infrastruktura techniczna Powiatu. Żaden z celów nie odnosi się bezpośrednio do prezentowanego Programu.

Natomiast w ramach celu operacyjnego A.2 – *Turystyka aktywna* określono kierunki działań związane z ochroną dziedzictwa kulturowego. Jednym z takich kierunków ma być „wykorzystanie zasobów przyrodniczych i kulturowo-historycznych”. W ramach celu operacyjnego B.1 – *Sfera społeczna* wśród zaproponowanych działań zaproponowano „rozwój oferty kulturalnej”.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie Gminy Wartkowie (analiza dokumentów programowych gminy)

W Gminie Wartkowie cele i kierunki działań w zakresie opieki nad zabytkami są spójne z założeniami innych dokumentów strategicznych obowiązujących na tym terenie.

Strategia Rozwoju Gminy Wartkowie na lata 2015-2025

Dokument ten wyznacza jako wizję rozwoju uczynienie z Gminy Wartkowie obszaru zintegrowanego i rozwiniętego pod względem społecznym oraz otwartym na nowe inwestycje i możliwości dynamicznego rozwoju gospodarczego.

Jako misję określono „wykorzystanie potencjału posiadanych zasobów ludzkich, terenów inwestycyjnych i ich lokalizacji oraz atrakcyjnych kulturowo i przyrodniczo terenów do rozwoju Gminy”.

W celu realizacji wizji i misji, zdefiniowano dwa cele strategiczne oraz pięć przyporządkowanych im celów operacyjnych.

Jednym z elementów są zasoby historyczne i kulturowe Gminy w postaci zabytków architektury, szlaków turystycznych, stanowiące ofertę turystyczną Gminy.

Wśród czynników wyznaczających jakość życia oraz spójność społeczną obszaru Gminy, a wspierających osiągnięcie celu strategicznego 2 jest dostęp i poziom m.in. świadczonych usług w zakresie kultury, a także promocja dziedzictwa kulturowego i historycznego, poprawa infrastruktury kultury, powiązane z rozwojem turystyki i rekreacji i zaspokajaniem potrzeb mieszkańców w tym zakresie.

W ramach tych działań zaproponowano m.in.:

1) Cel strategiczny 2: Rozwój gospodarczy Gminy (aktywizacja kapitału ludzkiego);

2) Cel operacyjny 2.A: *Usługi publiczne.*

Cel ten ma być zrealizowany poprzez m.in.:

- działania na rzecz poszerzania ofert kulturalnej, sportowej i rekreacyjnej, dostępnej dla mieszkańców,
- budowę i modernizację obiektów o charakterze kulturalnym i społecznym oraz ich doposażenie,
- troskę o dziedzictwo kulturowe, w tym rewitalizację i ochronę obiektów i miejsc zabytkowych.

W ramach planowanych zadań Gmina Wartkowice ujęła ochronę dziedzictwa kulturowego. Na lata 2015-2025 zaplanowano: rewitalizację zabytkowych parków, m.in. zespołu pałacowo-parkowego w Starym Gostkowie, parku w Nerze, modernizację obiektów kultury, świetlic z wykorzystaniem obiektów strażnic.

Lokalny Program Rewitalizacji Gminy Wartkowice 2016-2020+

Rewitalizacja, traktowana jako metoda rozwiązywania problemów społecznych, przestrzennych i gospodarczych, określa działania zmierzające do zmiany struktury funkcjonalno-przestrzennej zdegradowanych obszarów. W związku z tym musi się opierać m.in. o plan ochrony, opieki, rewitalizacji i wykorzystania w tym celu zabytków, a szerzej dziedzictwa kulturowego.

Omawiany *Lokalny Program Rewitalizacji* jest powiązany z wieloma dokumentami strategicznymi i planistycznymi na poziomie od europejskiego, przez krajowy, wojewódzki po lokalny. Na tym ostatnim poziomie uwzględniono m.in. *Strategię Rozwoju Gminy Wartkowice 2015-2025. Lokalny Program Rewitalizacji* odnosi się także do obszarów objętych miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego (Tur, Stary Gostków, Sucha, Pełczyska).

W diagnozie stanu gminy zanalizowano m.in. strefę przestrzenno-funkcjonalną i techniczną, zwracając uwagę na historyczny rodowód wielu wymienionych w dokumencie miejscowości i cenne zabytki, jak np. kościół p.w. św. św. Piotra i Pawła w Turze.

Do mocnych stron stanu istniejącego, które przyczynią się do realizacji programu zaliczono podczas analizy kwestii społecznych oraz możliwych działań m.in.:

- zabytki i dziedzictwo kulturowe (inscenizacje historyczne),
- walory krajobrazowe i przyrodnicze, w tym parki zabytkowe.

Do słabych stron zaliczono:

- konkurencję w pozyskiwaniu środków zewnętrznych.

Za jedną z potrzeb rewitalizacyjnych, wynikających z celów strategicznych gminy, a niezbędnych do realizacji wizji, czyli stanu obszaru po rewitalizacji, jest, jak się przyjmuje, konieczność zachowania dziedzictwa kulturowego i historycznego, zarówno w kontekście ochrony przed degradacją obiektów zabytkowych, historycznych, infrastruktury turystyki i rekreacji jak i też zaspokajania potrzeb mieszkańców obszaru rewitalizacji.

W rozdziale *Cele i kierunki działań mające na celu ograniczenie negatywnych zjawisk* określono następujące zadanie:

„Poprawa jakości życia mieszkańców zdegradowanych obszarów Gminy poprzez ograniczenie wysokiej koncentracji problemów społecznych, gospodarczych, przestrzennych, środowiskowych oraz kulturowych”.

Realizacja będzie następowała poprzez cele szczegółowe:

- 1) Wzrost aktywności społecznej i przedsiębiorczości mieszkańców w centrum Gminy, opartej o lokalne zasoby dziedzictwa kulturowego i naturalnego;
- 2) Rekultywacja zdegradowanych terenów na obszarze gminy oraz nadania im nowych funkcji rekreacyjnych i turystycznych.

Dwoma z zaproponowanych działań dla urzeczywistnienia powyższych celów mają być „zachowanie oraz ochrona lokalnego dziedzictwa kulturowego i naturalnego” oraz „rozwój przemysłu turystycznego bazującego na lokalnych zasobach dziedzictwa kulturowego i naturalnego”.

Efektem finalnym, ujętym w wizji *Lokalnego programu rewitalizacji* ma być poprawa i utrzymanie w dobrym stanie obiektów, stanowiących istotne elementy dziedzictwa kulturowego rewitalizowanego obszaru, a poprzez częściowe nadanie im nowej funkcji, zwiększenie potencjału infrastrukturalnego i turystycznego Gminy, jak również uzyskanie miejsca dla aktywizacji i integracji mieszkańców.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Wartkowice

Studium, którego pojęcie zostało wprowadzone ustawą z dnia 7 lipca 1994 r., określa cele i kierunki polityki przestrzennej gminy także w obszarze dziedzictwa kulturowego oraz ochrony zabytków. Przyjęte w opracowaniu kierunki rozwoju gminy Wartkowice określają potencjalne możliwości wykorzystania przestrzeni oraz zakres niezbędnych zmian w zagospodarowaniu. Dotyczą one głównie wyznaczenia obszarów ochronnych (wynikających z przepisów szczególnych).

W studium wyszczególniono obiekty i obszary objęte ochroną konserwatorską: obiekty sakralne, zespoły rezydencjalne, zespoły i obiekty przemysłowe, obiekty mieszkalne i gospodarcze, cmentarze, obiekty martyrologii, ponadto ruchome dobra kultury i stanowiska archeologiczne.

Ze studium i komplementarnych z nim planów zagospodarowania wynikły następujące propozycje:

- objęcie bądź utrzymanie ochrony nad obiektami o najwyższej wartości,
- ochrona obiektów znajdujących się w ewidencji WUOZ, objętych opieką konserwatorską,
- inwentaryzacji krzyży i kapliczek,
- ochrona stanowisk archeologicznych (wyznaczono 2 orientacyjne strefy ochrony archeologicznej),
- ochrona zabytków sztuki sepulkralnej.

Strategia Rozwoju Turystyki Gminy Wartkowice w latach 2017-2025

W dokumencie tym poddana analizie atrakcyjność turystyczną Gminy Wartkowice. Stwierdzono, że turystyka jest istotnym elementem rozwoju tego obszaru. Diagnozując aktualną sytuację, scharakteryzowano Gminę, w tym jej warunki geograficzne i walory przyrodnicze, historię regionu, elementy dziedzictwa kulturowego.

Jako mocne punkty służące do realizacji wizji Gminy Wartkowice, jako ważnego punktu na mapie turystycznej Polski centralnej, podkreślono m.in. „bogactwo architektoniczne gminy (liczne zabudowania z XVII-XIX w.)” oraz „zabytki i dziedzictwo kulturowe”. Do słabych stron zaliczono m.in. „nadal niewystarczające wykorzystanie potencjału środowiska kulturowego i przyrodniczego dla celów społecznych, gospodarczych i turystycznych”. Wśród szans dla regionu, wymienionych w strategii, upatruje się w inwestycje związane z promowaniem regionu, rozwojem turystyki, co ma stanowić „koło zamachowe dla rozwoju lokalnej przedsiębiorczości”.

Jako zadania mające na celu zwiększenie walorów przyrodniczych i turystycznych Gminy zaproponowano:

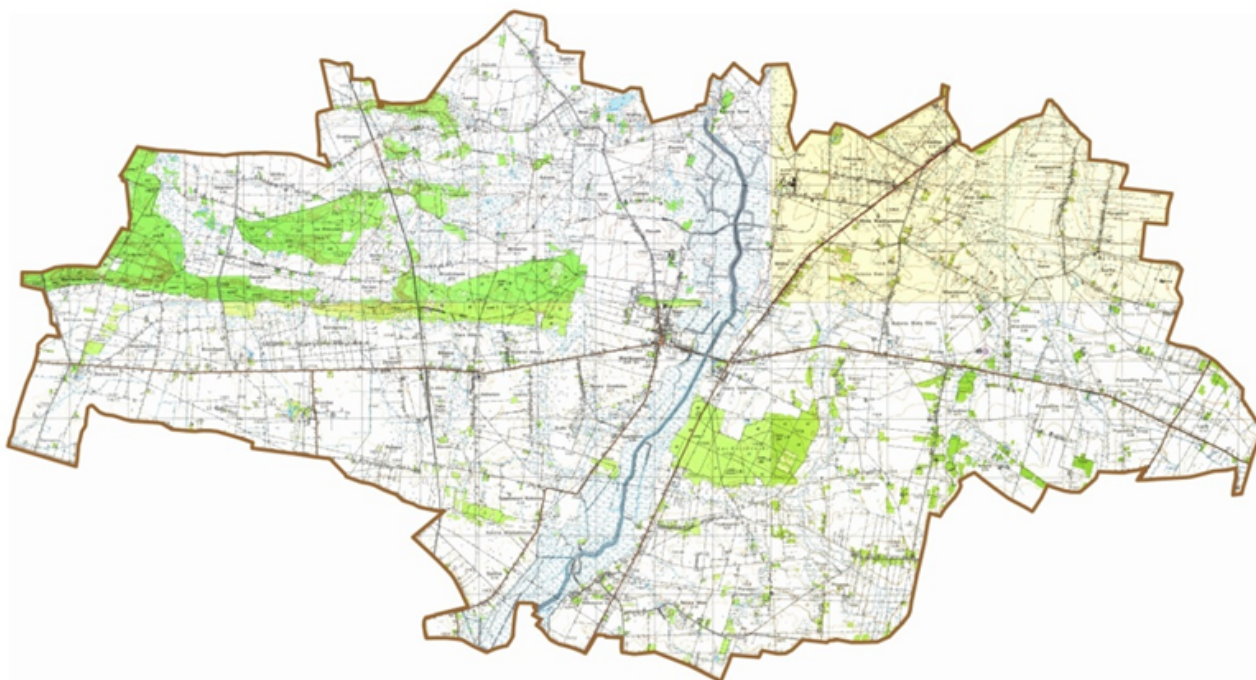
- adaptację kompleksu parkowo-dworskiego na park tematyczny im. M. Konopnickiej w Bronowie,
- konserwację ołtarza w kościele św. św. Piotra i Pawła w Turze.

Postulowano także objęcie pracami konserwacyjnymi Pałacu w Gostkowie, co zostało już zrealizowane, rewitalizację parku w Nerze i szereg działań infrastrukturalnych.

5.2. Charakterystyka zasobów, analiza i ocena stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy Wartkowice

5.2.1. Warunki fizyczno-geograficzne

Gmina Wartkowice jest położona w obrębie makroregionu o nazwie Nizina Południowowielkopolska. Za wyjątkiem południowego skraju, gdzie sięga Wysoczyzna Łaska, większość gminy znajduje na obszarze mezoregionu Kotlina Kolska. Podłoże stanowią utwory Synklinorium Łódzkiego: graniczą tu dwie jednostki: Niecka Łódzka i Wał Środkowopolski. Na skałach kredowych znajdują się jurajskie, przykryte nieciągłymi utworami trzeciorzędowymi. Pod koniec plejstocenu zostały usypane wały wydmore. Najmłodsze osady to piaski, mady i muły rzeczne, wzbogacone torfowiskami. Oś gminy tworzy dolina Neru, płynącego z południa na północ, przecinająca słabo urozmaiconą równinę polodowcową. Na terenie gminy gleby są znacznie zróżnicowane, oceniane jako średnie. Mimo to lesistość gminy jest mała. Wyróżniają się okolice Bronowa z dobrymi glebami i Zelgoszcza z glebami słabymi.

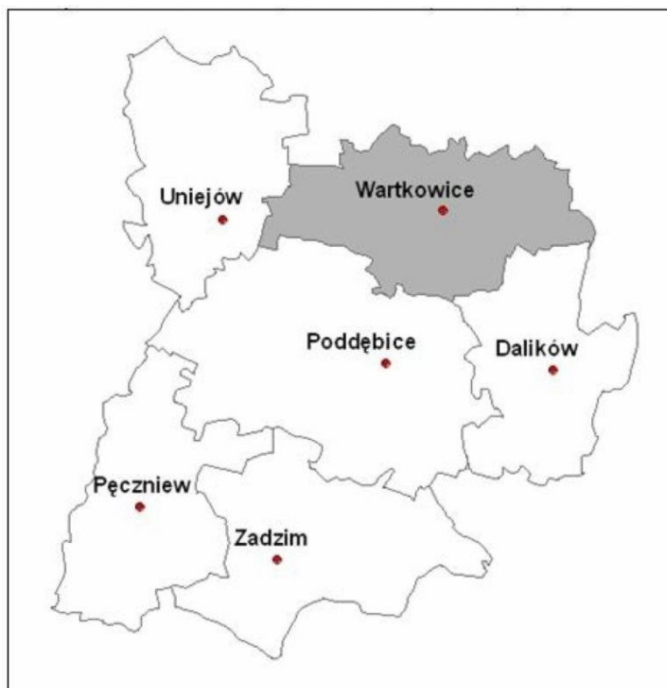

Gmina Wartkowice – mapa topograficzna

(źródło: opracowanie własne)

(źródło: www.poddebicki.pl)

Gmina Wartkowie na tle mapy administracyjnej powiatu poddebickiego
(źródło: Program Ochrony Środowiska dla Gminy Wartkowie na lata 2010-2013)

Powiat Poddębicki

Powiat poddębicki na tle mapy administracyjnej woj. łódzkiego
(źródło: Program Ochrony Środowiska Powiatu Poddębickiego 2016)

5.2.2. Zarys historii gminy Wartkowice

Herbem gminy Wartkowice jest tarcza, gdzie w polu czerwonym znajduje się biała róża, zaczerpnięta z herbu rodzowego Poraj rodziny Biernackich, właścicieli m.in. Biernacic w XVIII w., umiejscowiona nad symbolicznie ukazany obrazem wody w postaci trzech fal, co ma stanowić nawiązanie do nazwy „Wartkowice” – wartko płynącej wody.

Opisane poniżej warunki geograficzne zdeterminowały rozwój osadnictwa ludzkiego oraz układ dróg handlowych nad rzeką i w rejonie.

Do najważniejszych śladów osadnictwa pradziejowego, którego pełną listę zamieszczono w aneksie 2, należy wspinały skarb naczyń brązowych z epoki właśnie brązu. Osadnictwo kultury łużyckiej, której przedstawiciele importowali wspomniane naczynia, jest licznie reprezentowane m.in. w Biernacicach, jak i nad Nerem. Młodsza kultura pomorska z okresu lateńskiego reprezentuje m.in. cmentarzysko w Drwalewie. Nie brak też śladów osadnictwa młodszego z okresu rzymskiego, jak np. w Pełczyskach

i Gostkowie Tamże zlokalizowano osadę z wczesnego średniowiecza. Znamy także ślady starsze – z początków epoki brązu np. w Wierzbowej, czy z młodziej epoki kamienia np. w Kikach i Orzeszkowie. Generalna uwaga co do występowania stanowisk archeologicznych w omawianym rejonie zamyka się w konkluzji, że jest ono najintensywniejsze w dolinie Neru, gdzie przeważa, jak w całej centralnej Polsce, osadnictwo kultur łużyckiej, pomorskiej i przeworskiej.

Spośród 74 miejscowości zarejestrowanych na obszarze gminy Wartkowice 27 ma pewną metrykę średniowieczną, a 9 późnośredniowieczną i nowożytną. Z najmłodszych okresów historycznych pochodzą dane o co najmniej 3 wsiach. Patrząc na mapę można wyróżnić dwie grupy osad: na zachodnim brzegu rzeki Ner i na wschodnim. Tę pierwszą można jeszcze podzielić na część na S od równoleżnikowego pasma wydm porośniętego lasami i na część na N od tej formy terenowej.

Z całego tego zbioru na wyróżnienie zasługują:

Krzepocinek i zlokalizowane tam wczesnośredniowieczne grodzisko pierścieniowate z XI-XIII w. w widłach Nidy i Zianu, które jest świadectwem formowania się państwa pierwszych Piastów, podobnie, jak nieodległa osada. Natomiast pierwsza wzmianka pisemna o wsi pochodzi z 1362 r. druga - *Kodeksie dyplomatycznym Wielkopolski* - z 1471 r. W XVI w. wymieniony u J. Łaskiego. A. Pawiński w rejestrze wymienia go w 1576 r., jako wieś „duchowną”. W 1827 r. Krzepocinek miał 15 domów i 124 mieszkańców. S. Kozierowski opisuje go razem z Krzepocinem pod data 1357 i 1471. Podaje także, że w 1407 r. Krzepocinek był własnością kościoła w Zgierzu. W 1883 r. wieś miała 27 domów i 146 mieszkańców a folwark 3 domy i 49 mieszkańców.

W Pełczyskach i Pełczyskach-Wólce, w dolinie Neru, położone są dwa gródki stożkowate z XIV-XV w. Na tym drugim zabytku odkryto w trakcie badań resztki zabudowy drewnianej. W tym wypadku pierwsze dane na papierze o miejscowości są skorelowane z czasem funkcjonowania gródków, bowiem pochodzą z 1394 r. Zostały one zapisane w *Księgach sądowych łużyckich*. Następne w kolejności informacje mamy z 1398 i 1399 roku. Od początku XV w. prawie do jego końca właścicielami byli Chodowscy h. Paparona. *Liber beneficiorum* podaje około 1520 r., że wieś Pełczyska należała do parafii Chodów. Dziesięcina z łąnów kmiecych była przekazywana do kolegiaty łużyckiej, a z łąnów folwarcznych do plebana w Chodowie. W 1576 r., a może i nieco wcześniej, były własnością szlachecką Pełczyńskich *vel* Pełczyckich h. Jastrzębiec, ale działali mieli także Jan Klonowski i Paweł Byszewski (Bissewski). We wsi stała wówczas pusta karczma i osada rzeźnika. Później były tu dwa młyny. Podobno ze słonego źródła warzono tu sól. W 2. poł. XVIII w. własność Ignacego Załuskiego i wdowy po nim. Na początku XIX w. wieś, jak widać na mapie Gilly’ego znajdowała się w rejonie traktu do Łęczycy i należała do 1825 r. do Henryka Załuskiego z Neru. W 2. poł. XIX w. było tu 101 mieszkańców w 6 domach i folwark z 75 osobami w 6 domach, właścicielami były m.in. Tekla i Jadwiga Jarocińskie i ich ojciec Józef. W okresie od co najmniej 1900 r. do co najmniej początku II wojny właścicielem była rodzina Bötticher. Władysław Bötticher – Niemiec z pochodzenia – przyjmował we dworze polskich uchodźców w 1939 r.

Za najstarszą wzmiankę pisaną tyczącą miejscowości w Gminie Wartkowice uważa się wiadomość z 1136 r. o wsi Tur nad Nerem, podaną w bulli papieża Innocentego II. Wymienia się ją jako posiadłość arcybiskupa gnieźnieńskiego. W 1145 r. Tur przeszedł na własność klasztoru w Łądzie na mocy nadania księcia Mieszka Starego. W Turze było w średniowieczu targowisko z karczmami, o czym wspomina inny dokument z 1230 r. wydany przez księcia Przemysława II. W 1377 r. wymieni są właściciele wsi: Pełka Ada z Byszewa i Pietracz z Turu. Pełka jest wspominany jeszcze raz w 1392 r. W 1413 r. Piotr Tur herbu Kownia, sędzieja łużycki, którego ród miał tutaj wówczas swoją posiadłość, sygnował przywilej horodelski. Adam z Tura, jako sędzieja generalny ziemi łużyckiej funduje między 1422 a 1436 r. altarię przy kościele św.św. Piotra i Pawła. Parafia w Turze została erygowana w XIV w. Obecny budynek kościoła wznosił z drewna w 1754 r. Jakub Dąbrowski, chorąży smoleński. W rejestrach z 1576 r. jest wspomniany jeszcze Wincenty Porębski, który płacił dziesięcinę od 5,5 łąna ziemi, karczmy, młyna i 10 osadników. Wieś w 1827 r. liczy 8 domów z 110 mieszkańcami, a w „Słowniku Geograficznym” podano, że pod koniec XIX w., gdy Tur wszedł do gminy Gostków ma 10 domów i 163 mieszkańców. Folwark miał 6 domów i 57 mieszkańców, natomiast osiedle proboskie 2 domy i 16 mieszkańców.

Biała Góra pisana razem czasem „Białagóra” jest wymieniana około 1520 r. w *Liber beneficiorum* Jana Łaskiego pod nazwą *Byala gora* jako wieś w parafii Wartkowice. Adolf Pawiński w *Źródłach dziejowych* wymienia ją pod datą 1576, zawartą w rejestrze poborowych i pisze, że Biała Góra w parafii Chodów w części Melchiora, syna Mikołaja Rogaskiego miała 3/4 łąna i 1 kolonistę, w części Anny Rogaskiej, 1/2 łąna, 1 ogród, w części Alberta Podlaskiego syna Stanisława 1 i 1/4 łąna, 2 ogrody. W dostępnych źródłach

brak dalszych informacji co do historii XVII-XIX w., choć oczywiście wieś trwała w swoim miejscu do dziś, o czym świadczy umieszczenie jej na mapach z XIX w.

Biernacice wspomniane są już w 1392 r. w *Księgach Ziemi Sieradzkiej*, gdzie wspomina się Dasza i Jana z „Bernaczicz”. W XV w. własność Pomianów z Niewiesza, którzy przyjęli nazwisko Biernackich. W 1404 r. Jarand, syn wspomnianego Pelli studiował w Krakowie. W XVI w. Biernacice są wymieniane przez Łaskiego w *Liber Beneficiorum* i w „Źródłach dziejowych” Pawińskiego w latach 1511 – 1518 oraz 1552 – 1553. „Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego” podaje w lakonicznej notatce, że w 1827 r. były tu 24 domy w których żyło 214 mieszkańców. Pierwotnie należał do Skotnickich i Pstrokońskich, w XVIII w. Biernackich i Mycielskich, a od 1848 r. Feliksa Lisieckiego, wreszcie w końcu XIX w. Artura Dzierzbickiego, który wziął majątek we wianie ofiarowanym córce przez Lisieckiego. W posiadaniu Dzierzbickich był do końca II wojny światowej – ostatnim właścicielem był Władysław Dzierzbicki. Biernacice wraz z przykupionymi miejscowościami Bronowem i Zelgoszczą, jak również Bronówkiem, były jednym z największych majątków, nie tylko w powiecie tureckim, ale i w guberni. Obaj ostatni właściciele, nabywając pustkowia, przekształcali je w pięknie zadbane folwarki, konserwowali wytrzebione lasy, zagajali wydmy i nieużytki. W czasie II wojny na północ od majątku zbudowano obóz Reichsarbeitsdienst-u z m.in. strzelnicami i barakami. Po wojnie w pałacu mieściła się szkoła a następnie Urząd Gminy/Gromady.

Bronów jest wymieniany w 1391 r. w *Księgach Ziemi Sieradzkiej*. Mieszkał wtedy „Wneslaus de Brunowo”. W XVI w. pisał o nim Jan Łaski, mamy też wzmianki z XVI w. w rejestrze poborowych. W XIX w. wieś i folwark Bronów wraz z Piotrowem obejmował 40 włók, w tym 6 starodrzewia. Posiadał duże złoża torfu eksploatowane na potrzeby gorzelnii w Biernacicach. Bronów stanowił postępowe gospodarstwo z zarodową owczarnią. W 1827 r. wieś posiadała 8 domów i 145 mieszkańców. Przez wiele lat stanowił własność rodziny Kosów, potem Konopnickich. W dworku w latach 1862–1872 mieszkała Maria Konopnicka, która w swej twórczości utrwaliła tutejsze krajobrazy, drzewa w parku, białe topole nad stawem oraz grabową altankę. Od Konopnickich majątek nabył Dzierzbicki, o czym było wspomniane przy Biernacicach. Przed I wojną św. majątek Bronów stał się własnością Kazimierza Krzymuckiego, który miał go w swoim posiadaniu do 1945 r. Obecnie w dworku jest Izba Pamięci poświęcona Marii Konopnickiej oraz Muzeum Oświatowe.

Drwalew. Pierwsza wzmianka pisana o Drwalewie pochodzi z *Ksiąg sądowych łęczyckich*, gdzie zapisano pod rokiem 1386 imię *Johannesa de Drwalewo*. W roku 1417 z Drwalewa pisał się Dzetrich, jak podaje Stanisław Łaguna, a Adolf Pawiński wymienia pod 1421 *Iasco de Drwalow*, herbu Doliwa. W XVI w. Jan Łaski w *Liber beneficiorum*, wymienia Drwalew. Dalej mamy wzmianki o włości szlacheckiej pod rokiem 1576, wreszcie w XIX w. wymienia go „Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego”.

Dzierżawy. Pierwsza wzmianka o Dzierżawach pochodzi z 1386 r. Wieś jest wspomniana w *Acta Terrestria Siradiensia*, gdy wspomina się Sulisława z „Dierzawi”, a w *Księgach sądowych łęczyckich* w 1399 r., pisząc o „Petrusie de Dierzewo” i „Grzimku de Dierzewo”. W XVI w. Dzierżawy są wymieniane przez Łaskiego w *Liber Beneficiorum* i w „Źródłach dziejowych” Pawińskiego pod rokiem 1518 i 1552 – 1553. S. Kozierowski podaje, że wiadomości o Dzierżawach pochodzą także z 1401 r., 1423, a znalazł je w pracy Potkańskiego „Zapiski herbowe” oraz „Księgach Ziemi Szadkowskich”. W XVII w. mieszkali tu Żernicy herbu Rola a być może i Awdańcy. Od 1645 r. znana jest nazwa części wsi „Lelieki”. Jedna część wsi nazywa się Dzierżawy Małe Leleki, natomiast druga część wsi nosi nazwę Dzierżawy Wielkie. „Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego” podaje w lakonicznej notatce, że w 1827 r. było tu 13 domów i 134 mieszkańców. W 1912 r. właścicielem majątku Dzierżawy był Stanisław Jastrzębowski, a w latach 30-tych XX w. Dzierżawy Małe miała Teodora Tymieniecka. Dzierżawy należały pierwotnie do Parafii Świnice Warckie w archidiecezji gnieźnieńskiej. W 1958 r. została erygowana tu nowa parafia, która należy do diecezji włocławskiej. Kościół p.w. Najświętszego Serca Jezusowego zbudowano w latach 1954 - 1958).

Gostków, wieś leżąca na skrzyżowaniu szlaków Łęczycza-Sieradz i Uniejów-Zgierz, po raz pierwszy pojawia się w źródłach pisanych w 1391 r., gdy wymienia się Royka de Gostcowo. Pod 1392 r. pojawiają się w źródłach łęczyckich Bogumil i Gregorius de Gostcowo. W XVI w. Gostków pojawia się u Jana Łaskiego w *Liber beneficiorum* i w 1576 r. u Pawińskiego. Inwentarze, wykazujące, że Gostków był niewielką miejscowością, znane są jego opisy z 1592, 1732 i 1736 r. W okresie Królestwa Polskiego była tu stacja pocztowa. Warto zwrócić uwagę, że w XVIII w. był tu browar, za to nie było dworu. W XIX w. było tu 17 domów i 169 mieszkańców, stacja pocztowa u zbiegu traktów. Pałac z 1802 r. wybudowali Grudzińscy - być może ok. 1764 r. Gostków kupił Zygmunt Grudziński, zm. 1804, szambelan królewski. Później mieszkali tu Walewscy, a od 1831 r. Skrzyńscy, w których rękę dobra Gostków pozostawały do II

wojny światowej. Kopiec na stawie w parku dostarczył śladów z XVIII w. W 1827 r. mieszkało tu 167 osób w 17 domach. W czasie II wojny majątek w rękach niemieckich. Siedziba gminy w XIX w. i dziś.

Grabiszew. Najstarszy zapis dotyczący tej wsi pochodzi z 1354 r. i został umieszczony w *Kodeksie dyplomatycznym Wielkopolskim*. Grabiszew występuje tam jako posiadłość arcybiskupstwa. Druga wzmianka pochodzi z 1357 r., trzecia z 1400 w kopii z XV w. (*Rachunki kapituły łęczyckiej*), z której dowiadujemy się, że Grabiszew został nadany jako uposażenie przez Mściszka vel Mścislawa z Modlny dla altarii w kolegiacie łęczyckiej. W XVI w. Grabiszew wymienia Jan Łaski, następnie spotykamy go pod rokiem 1576 (*Źródła dziejowe*). Autor notatki w *Słowniku Geograficznym Królestwa Polskiego* podaje, że w 1827 r. były tu 62 domy i 190 mieszkańców. W 1912 r. w Grabiszewie znajdowała się wieś włościańska i folwark, będący w posiadaniu dawnych czynszowników i Kazimierza Posmańskiego. Natomiast nie znajdujemy Grabiszewa i jego ewentualnego właściciela w pracy D. Zaroszyca, dotyczącej okresu przed II wojną światową.

Kiki to wieś znana od 1354 r. z „Kodeksu dyplomatycznego Wielkopolski” w kopii z 1601 r. jako *Kyki*. Druga wzmianka podaje rok 1381 w kopii z XV w. „Kodeksu dyplomatycznego Wielkopolski”. Mieszkał wówczas w Kikach niejaki „Volimirus de Kyki”, pisarz w kurii arcybiskupa gnieźnieńskiego Jana, prawdopodobnie z rodu Kamionów z sąsiedniego Drozdowa. Następne wzmianki pochodzą z 1386, 1393 z *Ksiąg sądowych łęczyckich* i 1398, 1399 (kiedy już występuje forma *Kiki*). Według S. Kozierowskiego o Kikach mamy wzmianki z r. 1403, gdy mieszkał tu „Simon de Kyky”, herbu Godzięba, 1406 – „Więcesław syn Gardziny z Kik”, 1417 – „Swema de Kyky”, 1423 – „Nic[olaus] de Kyky”. Przypuszcza się, że w XV w. Kiki należały do klucza włości Poraitów Piorunowskich. U Jana Łaskiego zanotowane w t. I, 351, 364, 382-383 – wieś i parafia w dekanacie Uniejowskim. Pozostałe informacje z XVI w. odnoszą się do lat 1511-1518, 1552-1553 i pochodzą ze „Źródeł dziejowych”. Inwentarz z 1790 r. wspomina o zaginionej obecnie siedzibie obronnej – „dworze na kopcu”. Kiki w końcu XIX w. miały 10 domów we wsi a folwark 3 domy, a nieco wcześniej – w 1827 r. – 15 domów. Folwark Kiki z Grabiszewem miał 6 budynków murowanych i 5 drewnianych. Na początku XX w. właścicielem był Stefan Olszowski. W latach 30-tych należał do Stanisława Kociurskiego. Z wywiadu przeprowadzonego w 1996 r. z okolicznymi mieszkańcami wynika, że dwór został po 1945 r. rozebrany¹⁾.

Ner ma pierwszą wzmiankę w 1392 r. zapisaną w *Księgach sądowych łęczyckich*. Mieszkałi wówczas tam „Albertus i Woyczech de Nir”, czyli wg. A. Pstrokońskiego rodzina Nerskich. Późniejsze wzmianki, podobnie jak i odnoszące się do Wartkowic, pochodzą z lat 1511-1518 i 1552-1553. Według S. Kozierowskiego, mamy jeszcze jedną wiadomość z 1597 r. *Liber beneficiorum* Jana Łaskiego podaje, że była to wieś z folwarkiem szlacheckim, dającym dziesięcinę plebanowi w Wartkowicach, chłopci zaś dziesięcinę oddawali do kanonii i prebendy uniejowskiej. W parku, wg inwentarza z 1727 r., oprócz dworu Załuskich z XVII/XVIII w., prawdopodobnie drewnianego, miał się znajdować „dwór na kopcu”. W XIX w. wieś miała 27 domów, a na folwarku było 5 domów i 10 (!) budynków murowanych. W XIX i XX w., aż do II wojny św. majątek Ner pozostawał w rękach rodziny Boxa Radoszewskich, którzy w poł. XIX w. postawili dwór murowany. Po II wojnie majątkiem zarządzała Spółdzielnia Kółek Rolniczych w Wartkowicach i doprowadziła do ruiny dwór, który ostatecznie zniknął z powierzchni.

Powodów jest wsią, która występuje w źródłach pisanych po raz pierwszy pod rokiem 1386. Na początku XVI w. wymienia go Jan Łaski. Dziedzicem był wówczas Aaron Powodowski. Dalej znajdujemy zapiskę pod rokiem 1576 w „Źródłach dziejowych, Wielkopolska”. Wieś, która wówczas w części należała do Anny Skotnickiej, miała m.in. karczmę i drugą pustą karczmę w części Michała Powodowskiego, herbu Jastrzębiec. W XVI w. dziesięcina z łąnów folwarcznych była odprowadzana do Leźnicy a kmiecie dawali tylko kołędę. Właścicielem wsi był wówczas (1520 r.) Aron Powodowski, być może dziad Hieronima. W XIX B. Chlebowski podaje, że istniała tam wieś, składająca się z 12 domostw i folwark.

Spędoszyn wymienia się w *Acta Terrestria Siradiensia* pod datą 1391. Opisano tam niejakiego Stephanusa ze Spędoszyna, znanego ze wzmianek w kilku następnych latach. W 1400 mamy wzmiankę w „Księgach sądowych łęczyckich” o „szlachetnej pani” Vichnie ze Spędoszyna. W 1418 w *Acta Terrestria Szadkoviensis* występuje nazwa Spędoszyna, zaś w *Matricularium Regni Poloniae Summaria*, Wierzbowskiego, mamy zapiskę pod datą 1490 o posesjonacie Mikołaju Bronowskim. Jan Łaski zapisuje Spędoszyn jako wieś w parafii Wartkowie. Miało tu mieszkać 10 kmiecie: ośmiu płacących dziesięcinę do kanonii w Uniejowie, dwu plebanowi w Turze, zaś plebanowi w Wartkowicach tylko kołędę po groszu od łąnu. Został zapisany także w latach 1511-1518 i 1552-1553 w rejestrze poborowym powiatu

¹⁾ Informacja: Zygmunt Dziegielewski, Kiki 13. Archiwum PSOZ w Sieradzu i MOS w Sieradzu – badania M. Urbańskiego, P. Kurowicza i A. Kufel-Dzierżgowskiej.

Szadkowskiego. Było tu wówczas 8 osadników na 6 łanach i młyn. W 1827 r. stało tu 15 domów, w których mieszkało 116 osób. W 1890 r. na wsi było 29 domów z 154 mieszkańcami a na folwarku 7 domów murowanych i 113 mieszkańców. We wsi był młyn wodny i gorzelnia parowa.

Sucha Dolna w XIX w. miała 10 domów we wsi a folwark 3 domy. W źródłach występuje razem z Suchą Górną i folwarkiem. Wymienia ją J. Łaski w *Liber Beneficiorum*. W 1576 r. była tu karczma, wymieniana przez Pawińskiego, a wieś należała do Suskich. Pierwsze wzmianki mamy z 1389, 1390, 1398 i 1399 r. w *Księgach sądowych łęczyckich*, potem w 1421 r. Wymieniana jest jeszcze w 1776 r., kiedy wraz z Powodowem i trzema innymi wsiami znajdowały się prawdopodobnie w posiadaniu jednej rodziny.

Ujazd. „Comes de Ujazd” asystuje w 1294 r. arcybiskupowi Jakubowi w Uniejowie, jak podaje *Kodeks Wielkopolski*. Na początku XVI w. łany kmiecie i folwarczne dawały dziesięcinę plebanowi w Turze. Altaria Św. Trójcy w Turze posiadała tu dwa młyny. W 1576 r. Wincenty Przeremski płacił od 6,5 łana i 14 osadników, a Adam Skliczek od 1 łana. Później wieś wchodzi w skład dóbr Nowa Wieś. W 1827 r. Ujazd liczy 12 domów i 175 mieszkańców, a pod koniec XIX w. wieś ma 17 domów i 180 mieszkańców, zaś folwark 1 dom i 5 mieszkańców, osada zaś 1 dom, zamieszkaną przez 7 osób. Ujazd należy wówczas do gminy Gostków.

Wartkowice, początkowo wieś książecka, po raz pierwszy pojawiają się w źródłach pisanych w XIV w., a mianowicie już w 1339 r. Ma to związek z procesem warszawskim, toczonym przeciwko Krzyżakom, gdy świadkowie opisują spalenie Wartkowic w 1331 r. Pod 1388 r. pojawiają się w źródłach łęczyckich „Janco i Johannes de Warthcouicze” i dalej kilkakrotnie aż do 1399 r. W XVI w. Wartkowice pojawiają się u Jana Łaskiego w *Liber beneficiorum*. W 1511-1518 i 1552-1553 r. występuje parafia w Wartkowicach u Pawińskiego w *Źródłach dziejowych*, t. XIII, 190, 234, 246. Między Wartkowicami a Gostkowem była grobla, na której w XVI w. pobierano opłaty „grobelne” w imieniu Piotra Bielawskiego. Na początku XVII w. własność Szoldrskich, następnie Załuskich, Boxa Radoszewskich i w końcu Skrzyńskich. W XIX w. była tu wieś (17 domów w 1827 r. a 31 domów w 1871 r.) i dwa folwarki, kościół parafialny z drewna, młyn wodny, tartak, gorzelnia. Kościół p.w. Narodzenia Najświętszej Maryi Panny istniał od XV w., kiedy parafię erygował biskup Wojciech h. Jastrzębiec, zniszczony w XVII w., odbudowany p.w. św. Anny i św. Wawrzyńca w 1719 r. przez Wiktoryę z Szoldrskich Załuską, wdowę po dziedzicu Wartkowic komisarzu litewskim Janie Załuskim. Dziś jest pod wezwaniem św. Anny i NMP Matki Miłoszardzia²⁾.

Wilkowice – wzmiankowane w XVI w. w związku z dziesięciną, którą łany kmiecie dawały dziekanowi kolegiaty łęczyckiej, a folwark plebanowi w Turze (Jan Łaski). W 1527 r. wieś stanowiła własność Byszewskiego i miała 1 łan i 6 osadników (Adolf Pawiński). W 1827 r. było tu 12 domów i 114 mieszkańców, pod koniec XIX w. wieś miała 12 domów i 85 mieszkańców, folwark 3 domy i 36 mieszkańców., natomiast znajdujący się tu młyn nad Nerem 1 dom i 9 mieszkańców. Wieś należy wówczas już do gminy Gostków. Ostatnimi właścicielami majątku była rodzina Ścibor-Bogusławskich i Thunów.

Wierzbowa – wzmiankowana na początku XVI w. w związku z dziesięciną, którą z łanów płaciła kościołowi w Zgierzcu, a z folwarku plebanowi w Leźnicy Wielkiej (Jan Łaski). W 1576 r. należała do Wierzbickich i miała jeden łan, 1 zagrodnika i 1 osadnika. Do Wierzbowej należała Wola Woźnicka. W 1827 r. dobra składały się: ze wsi Wierzbowa, wsi i folwarku Wola Woźnicka i wsi Wierzbówka albo Derszlej albo Wierzbowa Kolonia. W Wierzbowej było 10 domów i 89 mieszkańców. Była tu osada młyńska z 12 budynkami drewnianymi. Był też wiatrak. W Wierzbówce było 7 domów i 72 mieszkańców. Pod koniec XIX w. wieś miała 6 domów i 54 mieszkańców, a folwark 3 domy i 38 mieszkańców. Należała do gminy Gostków.

Wierzbówka albo *Derszlaj*, wchodziła w skład dóbr Wierzbowa i w 1827 r. liczyła 7 domów³⁾. Pierwsza wzmianka pochodzi z 1776 r. Sama Wierzbowa jest wspomniana wg *Ksiąg sądowych łęczyckich* w 1390 r., kiedy Wszebor z Powodowa miał ją otrzymać po ojcu oraz jeszcze w 1398 r. i 1400. W XVI w. wymieniana przez Łaskiego w *Liber Beneficiorum*, a 1576 r. w regestrach poborowych. Należała do Wierzbowskich.

Reasumując dzieje gminy Wartkowice, zwłaszcza w aspekcie zmian terytorialno-administracyjnych, można stwierdzić, że początki osadnictwa wczesnośredniowiecznego, datowanego na XI-XIII w., obserwujemy w szerokiej dolinie Neru oraz jego dopływów. Mamy tu na myśli gród w Krzepocinku z towarzyszącymi mu osadami, inne osady w Drwalewie, Orzeszkowie, Spędoszynie. Okres ten niejako

²⁾ Drewniany kościół św. Wawrzyńca został w 1997 lub 1999 r. przeniesiony do skansenu w Dziekanowie na Lednicy – archiwum WO SOZ Sieradz.

³⁾ Derszlaj – była Wierzbówka Woźnicka, która była prawdopodobnie folwarkiem niejakiego Dersława vel Derszleja? Wierzbowskiego (wg S. Kozierowskiego 1928, s. 216). Nazewnictwo związane z Wierzbówką jest bardzo zagmatwane.

zamykają zniszczone prawdopodobnie na przełomie XIV i XV w. stanowiska grodowe w Pełczyskach. Te i nie wymienione inne ślady archeologiczne, dokumentują fakt, że Wartkowice wchodziły w obszar wczesnośredniowiecznego państwa plemiennego z centrum w Łęczycy, włączonego później w skład państwa pierwszych Piastów. W obrębie tej monarchii funkcjonowało m.in. Księstwo Łęczyckie władane przez Salomeę z Bergu – wdowę po Bolesławie Krzywoustym, potem przez ich synów Henryka Sandomierskiego i Kazimierza Sprawiedliwego i następnie przez ich potomków. Z Księstwa Łęczyckiego ok. 1264 r. wydzielono Księstwo Sieradzkie, a granicę ustalono na Nerze i Wolbórcu. Tak więc terenu dzisiejszej gminy Wartkowice leżały po obu stronach granicy.

Po przekształceniu w XIV w. księstw w województwa i ziemie, a kasztelanii w powiaty, w Polsce środkowej znajdowało się województwo łęczyckie, składające się z powiatów: łęczyckiego, brzezińskiego i orłowskiego oraz województwo sieradzkie z powiatami: sieradzkim, piotrkowskim, radomszczańskim i szadkowskim. Ustalony wówczas podział przetrwał z niewielkimi zmianami do czasów rozbiorów. Wówczas to pierwszy okupant pruski zarządził wprowadzenie departamentów. Ziemia łęczycka weszła do departamentu warszawskiego a sieradzkie do kaliskiego. Po wojnach napoleońskich w 1816 r. zaborca rosyjski przywrócił województwa, które po Powstaniu Listopadowym od 1837 r. przekształcono w gubernie. Ziemie gminy Wartkowice weszły w obręb guberni kaliskiej wraz z powiatami łęczyckim i sieradzkim i później – pod koniec XIX w. wydzielonym – powiatem tureckim.

Po I wojnie św., kiedy powstało po raz pierwszy w historii województwo łódzkie, oczywiście w jego skład weszły dwa powiaty: łęczycki i turecki, na obszarze których znajdują się obecne tereny gminy. Tuż przed II wojną, w 1938 r. powiat turecki został włączony do województwa poznańskiego. We wrześniu stoczono nad Nerem ciężkie walki z Landswehrą. Gminę wcielono do III Rzeszy a ludność prześladowano. 19 stycznia Pierwszy Front Białoruski wyzwolił gminę. Po II wojnie zachodziły dalsze zmiany terytorialne. W 1956 r. został utworzony nowy powiat. Był to powiat poddębicki. Objął on teren od Warty po okolice Ozorkowa. Po raz pierwszy od średniowiecza tereny leżące nad południkowym biegiem Neru, objęte dziś granicami gminy Wartkowice, znalazły się w jednej większej jednostce administracyjnych jaką był powiat. Teren obecnej gminy wchodził również w granice kilku gmin: część wschodnia należała do gminy Gostków i w niewielkiej części do gminy Tkaczew. Część zachodnia przynależała do gmin: Biernaciec, Świnice Warckie i Wola Świnicka. W latach 1975-1998 tereny gminy należały do woj. sieradzkiego, obecnie łódzkiego, pow. Poddębice.

5.2.3. Krajobraz kulturowy

Jak już wspomniano, na krajobraz kulturowy danego regionu składają się zarówno elementy przyrodnicze, jak i wytwory i osiągnięcia cywilizacyjne ludzi, ukształtowane w procesie rozwoju historycznego. Europejska Konwencja Krajobrazowa zauważa, że krajobraz jest istotnym składnikiem jakości życia i zachowania tożsamości współczesnych ludzi. Z tego powodu istotne jest zapobieganie i ograniczanie stopnia degradacji przestrzeni polskich miast i wsi. Ważna jest także promocja walorów krajobrazowych i kulturowych.

Uwarunkowania fizyczno-geograficzne opisano już wyżej. Ważnym składnikiem krajobrazu jest sieć komunikacyjna, stanowiąca o zewnętrznych powiązaniach gminy.

Poprzez Gminę Wartkowice, w układzie południkowym w zachodniej części obszaru gminy, przebiega ważna w układzie krajowym linia kolejowa, tzw. magistrala węglowa relacji: Śląsk (Tarnowskie Góry) – Herby – Zduńska Wola (Karsznice) – Inowrocław – Bydgoszcz – Wybrzeże (Porty Gdynia, Gdańsk) ze stacją na obszarze gminy w miejscowości Kłudna. Na terenie gminy linia ta posiada kolizyjny przejazd w jednym poziomie na przecięciu z drogą wojewódzką nr 469.

Gmina Wartkowie – sieć komunikacyjna

(źródło: www.wartkowie.pl)

Przez gminę Wartkowie przebiegają m.in. odcinki następujących dróg:

- odcinek autostrady A2 o długości 14,442 km z węzłem drogowym,
- odcinek drogi wojewódzkiej nr 703 Poddębice-Łęczycza o długości 10,8 km,
- odcinek drogi wojewódzkiej nr 469 Ozorków-Koło o długości 21,4 km,
- drogi powiatowe o łącznej długości 34,2 km,
- drogi gminne o łącznej długości 96,371 km (w tym 55,544 asfaltowe).

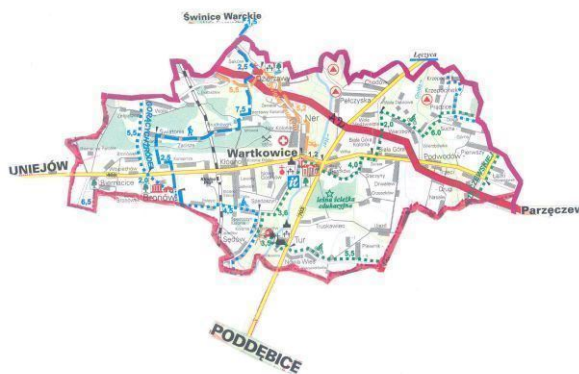
Różne formy ochrony przyrody mają na celu eksponowanie wyjątkowych cech Gminy Wartkowie, a zwłaszcza ochronę unikatowego krajobrazu. Gmina Wartkowie nie jest jednak zbyt atrakcyjna pod względem krajobrazowym. Największy wpływ na ten stan ma południkowy odcinek doliny Neru oraz 4 stosunkowo niewielkie kompleksy leśne, w tym na południowy wschód od Gostkowa i pokrywający wał wydmowy na zachód od Wartkowiec.

Do najważniejszych form ochrony przyrody należy w gminie Wartkowiec zaliczyć: pomniki przyrody w liczbie 17 (zarówno pojedyncze okazy, jak i aleje w parkach i przy drogach). Pomniki zostały utworzone Rozporządzeniem Wojewody Sieradzkiego z dnia 3 lutego 1998 r. w sprawie uznania za pomnik przyrody (Dz.U.W.S. Nr 3, poz. 9, z dnia 19 lutego 1998 r.). Obszarów Chronionego Krajobrazu czy Ekologicznego Systemu Obszarów Chronionych (ESOCH), jak również rezerwatów fauny lub flory na terenie gminy nie ma.

Oprócz tego chronione są 4 parki podworskie: Biernacice – park wiejski, o pow. 5,10 ha, Bronów – park zabytkowy o pow. 7,60 ha, Gostków – park zabytkowy o pow. 3,90 ha), Ner – relikw parku dworskiego o pow. 3,80 ha. Podkreślić trzeba, że parki podworskie mają dużą wartość ekologiczną, przyrodniczą i historyczną – są ważnym elementem współczesnego zagospodarowania wsi, zachowują dawną strukturę polskiego krajobrazu.

W związku z powyższym na obszarze gminy istnieją szlaki turystyczne, mające m.in. funkcjonować w zakresie edukacji historycznej, krajobrazowej i ekologicznej:

- szlak rowerowy „Gorących Źródeł” (odcinek),
- szlak pieszy „Św. Faustyny Kowalskiej” (odcinek),
- szlak pieszy „Marii Konopnickiej” (odcinek),
- szlak rowerowy „Po Ziemi Poddębickiej” (odcinek),
- Łódzki Szlak Konny (odcinek),
- leśna ścieżka edukacyjna w kompleksie leśnym Gostków,
- Quiz Questing Turystyka w Gostkowie.

Szlaki turystyczne

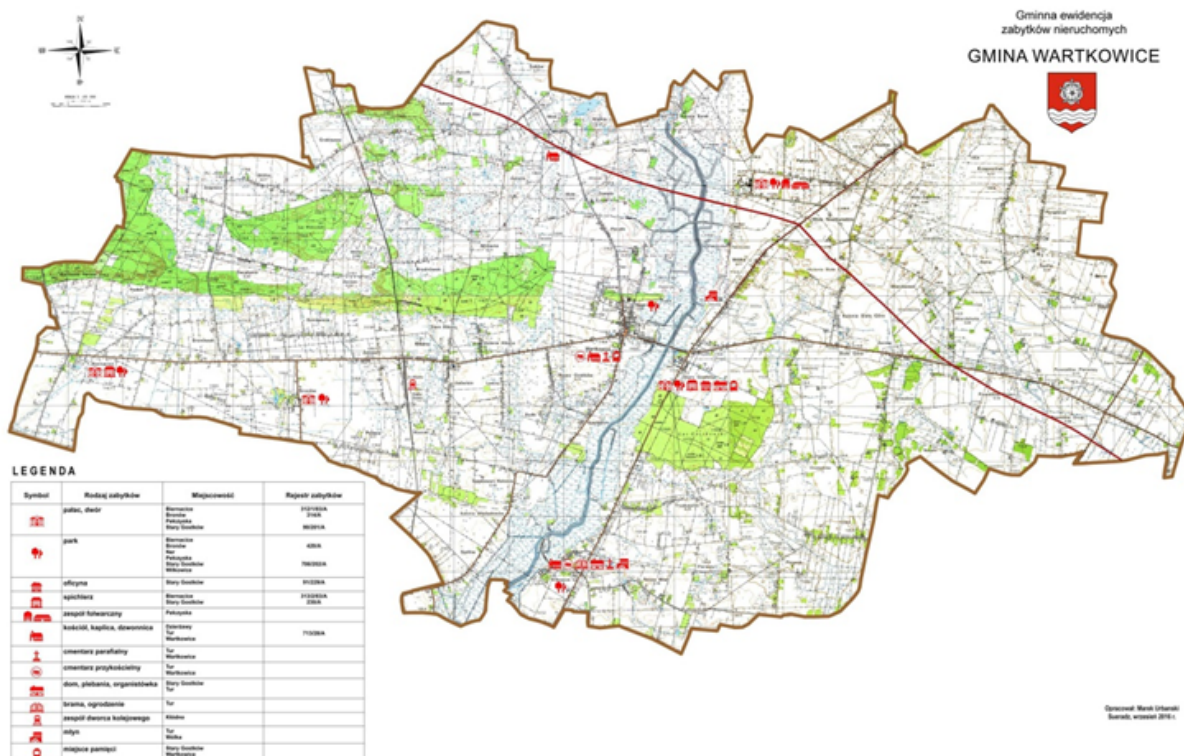
(źródło: www.wartkowice.pl)

5.2.4. Zabytki na terenie Gminy Wartkowiec

Do składników wchodzących w zasób dziedzictwa kulturowego należą następujące elementy i formy przestrzenne:

- pojedyncze i zespołowe dzieła architektury i budownictwa,
- zabytkowe założenia zieleni,
- zabytki archeologiczne (stanowiska archeologiczne).

Krajobraz kulturowy, jego ochrona, kształtowanie i opieka nad jego elementami realizowana w różnych formach, powinien uwzględniać i spełniać oczekiwania społeczne, funkcje gospodarcze regionu i zasadę zrównoważonego rozwoju. Wymieniona problematyka powinna być brana pod uwagę przy konstruowaniu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

Gmina Wartkowie – zabytki nieruchome
(źródło: opracowanie własne dla Gminy Wartkowie)

5.2.4.1. Zabytki nieruchome

Gmina Wartkowie nie są szczególnie zasobna w zabytki. Mimo to można tu wymienić zabytki sakralne (kościół, kaplice), świeckie (dwory, domy chłopskie, koszary, przemysłowe) i założenia parkowe. Zabytki te zostały ujęte w wojewódzkiej i gminnej ewidencji. Oba wykazy są prowadzone na podstawie art. 22 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z 23 lipca 2003 r. (t.j.: Dz. U. z 2014 r., poz. 1446 z późn. zm.). Prowadzony jest także rejestr zabytków na podstawie art. 21 i 22 Ustawy z 2003 r. (t.j.: Dz. U. z 2014 r., poz. 1446 z późn. zm.), gdzie opisano zasady prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków. Ewidencja jest prowadzona w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu danej gminy. Aktualne wykazy zabytków nieruchomych zamieszczono w rozdziale 5.3.

Natomiast w dokumencie „Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Wartkowie” określono wynikające z planów zagospodarowania przestrzennego uwarunkowania konserwatorskie i obowiązek ochrony konserwatorskiej dla stref i obiektów:

Obiekty sakralne⁴⁾ :

- Dzierżawy – kościół paraf. p.w. Serca Pana Jezusa, murowano-kamienny zbudowany w latach 1954-58 r.,

- **Tur – kościół p.w. św. św. Piotra i Pawła, drewniany z 1754 r.,**
- Tur – dzwonnica, murowana, z l. 20-tych XX w.,
- Tur – brama, murowana, z 2 poł. XIX w.,
- Tur – plebania, murowana z 1925 r.,
- Tur – budynek gospodarczy, murowany, z l. 30-tych XX w.,
- Tur – organistówka ob. poczta i mieszkanie, murowana z 4 ćw. XIX w.,

⁴⁾ W wykazie poniższym po weryfikacji wyłuszczone obiekty znajdujące się rzeczywiście pod ochroną wg rejestru zabytków, oznaczono kursywą wg WEZ i podkreśleniem wg GEZ.

- Wartkowice – z dawnego kościoła p.w. św. Anny, przeniesionego do skansenu w Dziekanowicach, obecnie ochronie podlega część jego wyposażenia zachowanego na miejscu,

- Wartkowice – dzwonnica kościelna, drewniana z l. poł. XVIII w.,

- Wartkowice – ogrodzenie murowane,

- Wartkowice – kaplica cmentarna p.w. Pana Jezusa Ukrzyżowanego.

Zespoły dworsko-pałacowe⁵⁾ :

- Biernacice – dwór, murowany, z przełomu XVIII/XIX,

- Biernacice – spichlerz, murowany, z pocz. XIX w.,

- Biernacice – pozostałość parku z II poł. XIX w.,

- Bronów – dwór murowany z 1902 r.,

- Bronów – rządcówka obecnie dom, murowana z 1934 r.,

- Bronów – czworak, murowany z l. 20-tych XX w.,

- Bronów – stajnia, murowana z l. 20-tych XX w.,

- Bronów – obora, murowana z l. 20-tych XX w.,

- Bronów – stodoły, murowane z l. 20-tych XX w.,

- Bronów – park dworski z przełomu XIX/XX w.,

- Gostków – pałac klasycystyczny, murowany, w 1802 r.,

- Gostków – oficyna, murowana z pocz. XIX w.,

- Gostków – spichlerz, ob. oficyna, murowana z pocz. XIX w.,

- Gostków – park pałacowy z pocz. XIX w.,

- Ner – park z byłego zespołu dworsko-parkowego z poł. XIX w.,

- Pelczyska⁶⁾ – dwór, murowany ob. budynek mieszkalny,

- Pelczyska – obora, murowana z 1910 r.,

- Pelczyska – obora, murowana z lat 20-tych XX w.,

- Pelczyska – stodoła, murowana z lat 30-tych XX w.,

- Pelczyska – stodoła, murowana z lat 20-tych XX w.,

- Pelczyska – stodoła, murowana z lat 20-tych XX w.,

- Pelczyska – spichlerz, murowany z 1900 r.,

- Pelczyska – pozostałość parku z przełomu XIX/ XX w., w parku kopiec na wyspie (stanowisko archeologiczne),

- Wilkowice – dwór, murowany, z ok. 1900 r.,

- Wilkowice – spichlerz, murowany, ceglano-kamienny, z 1910 r.,

- Wilkowice – pozostałość parku z początku XX w.

Cmentarze:

- Wartkowice – cmentarz parafialny z ok. poł. XIX w. z kaplicą z 2 poł. XIX w.,

⁵⁾ W „Studium uwarunkowań...”, s. 35, zamieszczono w wykazie „zespołów rezydencjonalnych” „dwór drewniany z końca XVIII. i „oborę murowaną z lat 30-tych XX w.” w Turze, powołując się na ewidencję „WKZ”. Weryfikacja ewidencji i materiałów archiwalnych w WUOZ w Łodzi, Del. w Sieradzu nie ujawniła danych potwierdzających tę informację. Można jedynie potwierdzić, że osoba podana za właściciela, czyli Jan Kołata, rzeczywiście mieszka w tej wsi i pełni funkcję prezesa OSP.

⁶⁾ W omawianym dokumencie stwierdzono, że ochronie podlega budynek szkoły podstawowej w Pelczyskach, datowany na 1935 r. W zasobach WUOZ w Łodzi, Del. w Sieradzu nie stwierdzono żadnej takiej informacji.

- Tur – cmentarz parafialny.

Obiekty martyrologii:

- Stary Gostków – obelisk upamiętniający bitwę 29 X 1914 r. - zdjęcie nr 1,
- Tur – grób nieznanego żołnierza na cmentarzu i symboliczny grób powstańców styczniowych,
- Wartkowice – nagrobek Wawrzyńca Smogorzewskiego, powstańca 1863 r., ojca urodzonego w 1875 r. w Poddębicach Edwarda Jana Smogorzewskiego,
- Wartkowice – obelisk ku czci poległym w walkach 1939-1945 r. - zdjęcie nr 2,
- Wartkowice – grób nieznanego żołnierza na cmentarzu parafialnym.

Zdjęcie nr 1 - Stary Gostków – obelisk

fot. M. Urbański

Zdjęcie nr 2 - Wartkowice – obelisk

fot. M. Urbański

Zespoły i obiekty przemysłowe:

- Tur⁷⁾ – dom, drewniany w zagrodzie młynarskiej, 1940 r.,
- Tur - młyn wodny, drewniany z 1922 r.,
- Wartkowice – mleczarnia z lat 30-tych XX w., ul. Spółdzielcza 22,
- Wólka – dom, murowany z 1925 r. w zagrodzie młyńskiej,
- Wólka – młyn, drewniany z 1905 r. w zagrodzie młyńskiej.

Obiekty mieszkalne w liczbie 202 znajdują się na terenie całej gminy⁸⁾.

Jak widać wiele z wymienionych obiektów nie znajduje się w oficjalnych wykazach, ale z pewnością należy rozważyć celowość ich umieszczenia tam i objęcia ochroną.

5.2.4.2. Zabytki ruchome

Zabytki ruchome, których ewidencja jest prowadzona w formie kart adresowych gromadzonych w archiwum Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Łodzi, Delegatura w Sieradzu są wpisane do rejestru zabytków lub do wojewódzkiej ewidencji zabytków ruchomych. Znajdują się one w obiektach sakralnych i muzealnych. Jedynie w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków znajdują się zabytki sepulkralne.

Do rejestru zabytków ruchomych, których aktualny wykaz podano w załączniku 1, wpisane są zabytki znajdujące się w kościele w Turze, z byłego kościoła w Wartkowicach. Ich łączna liczba wynosi 46 sztuk.

⁷⁾ W opracowaniu „Studium uwarunkowań...”, s. 36, błędnie przypisano tę zagrodę do miejscowości Wilkowice. Ten sam błąd powiela „Strategia rozwoju...”, s. 28 i „Program rewitalizacji...”, s. 17. Błąd naprawiono w „Gminnej Ewidencji Zabytków Nieruchomych”, patrz: karta „Tur – młyn”.

⁸⁾ Archiwalne karty katalogowe w zasobie WUOZ w Łodzi, Del. w Sieradzu.

Natomiast w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków Ruchomych uwzględniono zabytki z Wartkowic, Turu i Gostkowa w liczbie 62 sztuk.

5.2.4.3. Zabytki archeologiczne

W dotychczasowych planach wyznaczono także orientacyjne dwie strefy ochrony archeologicznej, obejmującą przede wszystkim dolinę Neru, nad którą koncentrowało się w pradziejach i czasach historycznych osadnictwo ludzkie, którego ślady manifestują się w różny sposób, a są określane jako stanowiska archeologiczne, często zagrożone przez działalność ludzi i czynniki naturalne. Ustalono obowiązek zgłaszania do Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków wszelkich robót ziemnych. Do rejestru zabytków byłego województwa sieradzkiego wpisano grodzisko w Krzepocinku (nr 406/A) - zdjęcie nr 3 oraz gródek stożkowaty w Pełczyskach (nr 209/A) - zdjęcie nr 4 i drugi gródek stożkowaty w Pełczyskach (nr 210/A) - zdjęcie nr 5. Dla odtworzenia prahistorii regionu największe znaczenie mają kompleksy osad i cmentarzysk ulokowane w dolinie Neru oraz inne, częściowo przebadane podczas budowy autostrady A2, a także zespoły osadnicze stanowisk średniowiecznych i nowożytnych, w tym Wartkowice i wsie historyczne.

Zdjęcie nr 3 - Krzepocinek – grodzisko

fot. M. Urbański

Zdjęcie nr 4 - Pelczyska – gródek stożkowaty 1

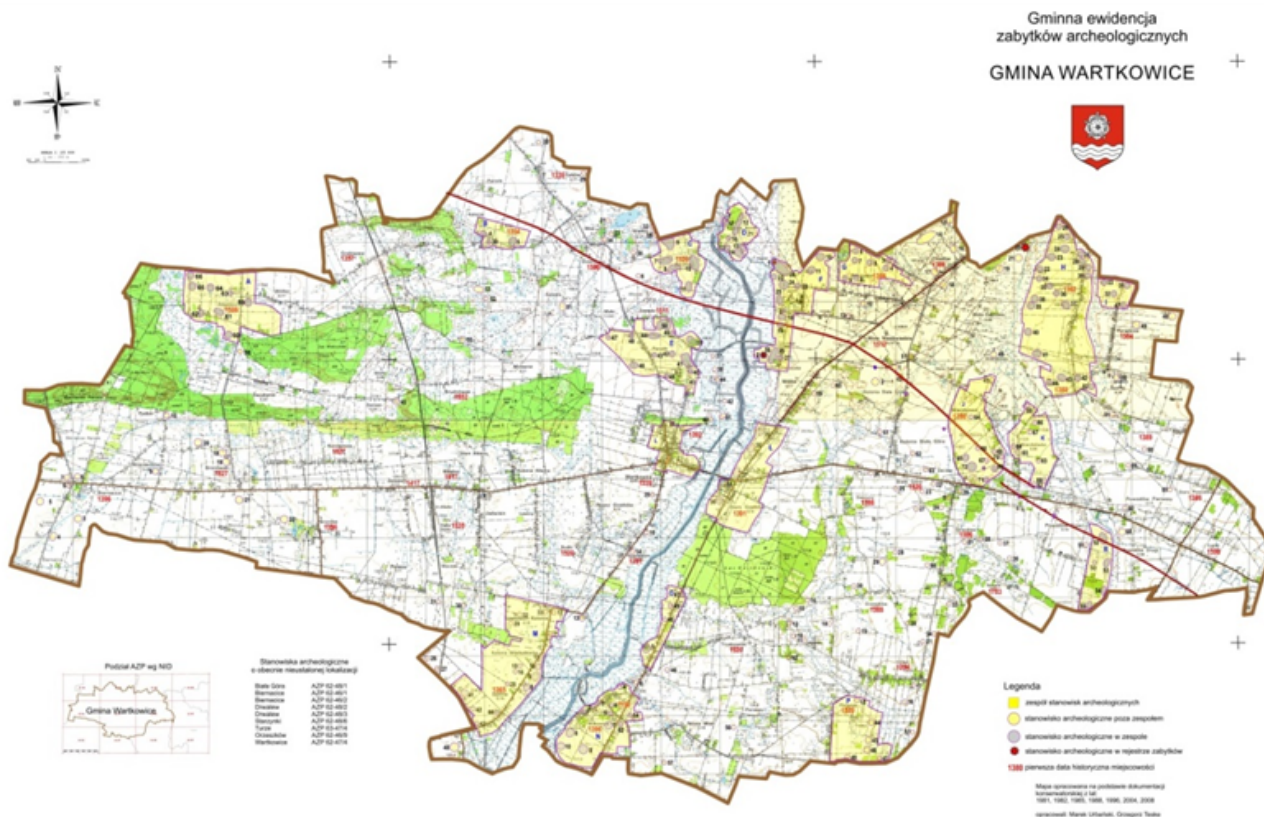
Fot. M. Urbański

Zdjęcie nr 5 - Pełczyska – gródek stożkowaty 2

fot. M. Urbański

W 2016 r. na podstawie wykazów przekazanych na kartach, zgodnie z art. 7 nowelizacji ustawy o ochronie zabytków z 18 marca 2010 r., powstała Gminna Ewidencja Zabytków Archeologicznych, w której podano lokalizację i określono wszystkie wówczas znane stanowiska archeologiczne na obszarze gminy Wartkowice. W dokumencie tym określono i naniesiono na mapę zaakceptowane przez WUOZ w Łodzi, Delegaturę w Sieradzu strefy ochrony archeologicznej. Stref tych wyznaczonych na podstawie szczegółowej analizy jest obecnie 17. W 2016 r. wykaz został zweryfikowany, a liczba łączna stanowisk sięgnęła 270. Aktualny wykaz podano w załączniku 3.

Strefy ochrony archeologicznej wg GEZ

(źródło: opracowanie własne dla Gminy Wartkowice)

5.2.5. Zabytki w zbiorach muzealnych i innych

Na terenie gminy Wartkowice funkcjonuje jedno muzeum – jest to Muzeum Oświatowe im. Marii Konopnickiej w Bronowie, dawniej Izba Pamięci. Muzeum powstało w murowanym dworze fundacji Artura Dzierzbickiego z Biernacic, powstałym na miejscu drewnianego budynku Konopnickich w 1902 r. W działającej tu po II wojnie szkole założono w 1960 r. kąciak pamięci, a w 1986 r. Izbę Pamięci Marii Konopnickiej. Od 1995 r. działa tu Muzeum Oświatowe administrowane przez Zarząd Nieruchomości Województwa Łódzkiego, dawniej przez Powiatową Bibliotekę Pedagogiczną w Sieradzu. W 2009 r. gruntowny remont. W skład kolekcji wchodzi archiwalne dokumenty, pamiątki i publikacje prac poetki, uzupełnione przez obrazy, meble i przedmioty użytku codziennego z epoki, łącznie w liczbie 211 eksponatów⁹⁾. W Izbie Oświatowej, gdzie zgromadzono 61 eksponatów, zaprezentowano rekonstrukcję klasy szkolnej z połowy XX w. łącznie z podręcznikami. Muzeum dostępne po telefonicznym umówieniu.

Innych kolekcji publicznych w gminie nie ma.

5.2.6. Dziedzictwo niematerialne

Jako „dziedzictwo niematerialne” rozumie się „(...) zwyczaje, przekaz ustny, wiedzę i umiejętności oraz związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturową, które są uznane za część własnego dziedzictwa przez daną wspólnotę, grupę lub jednostki”. Definicję tę sformułowano w Konwencji UNESCO i przyjęto na 32 sesji Konferencji Generalnej UNESCO w 2003 r.

UNESCO prowadzi Listę Dziedzictwa Niematerialnego, obejmującą zwyczaje z całego świata. Lista ta ma się przyczynić do rozpowszechniania wiedzy na temat niematerialnego dziedzictwa kulturowego a także zwiększać świadomość jego wagi.

Dziedzictwo niematerialne, ciągle odtwarzane przez wspólnoty i grupy lokalne w relacji z ich środowiskiem społecznym, historią, w ścisłym powiązaniu ze środowiskiem przyrodniczym, jest przekazywane z pokolenia na pokolenie.

Wspomniana Konwencja wymienia następujące komponenty dziedzictwa niematerialnego:

- tradycje i przekazy ustne, w tym język, jako narzędzie przekazu,

⁹⁾ Informacje za pośrednictwem pracowników Muzeum Oświatowego i PBP w Sieradzu.

- spektakle i widowiska,
- zwyczaje, obyczaje i obrzędy świąteczne,
- wiedzę o wszechświecie i przyrodzie oraz związane z nią praktyki,
- umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem.

Na terenie Gminy Wartkowice wymienione elementy dziedzictwa niematerialnego są kultywowane i wykorzystywane w pracy przez szereg instytucji, stowarzyszeń, grup i osób indywidualnych.

Dobrze ochronie dziedzictwa kulturowego, w tym niematerialnego służy działalność szeregu miejscowych organizacji:

Ochotnicza Straż Pożarna – wszystkie jej oddziały są silnymi ośrodkami kulturalnymi na wsiach a w Wartkowicach od 1907 r. Jej najważniejszym sposobem działania w obszarze kultury jest organizacja konkursów, festynów.

Jedną z takich instytucji jest Muzeum Oświatowe im. Marii Konopnickiej w Bronowie, wspomniane już wyżej, które oprócz kolekcji zabytków, wspiera inicjatywy i organizuje imprezy z zakresu zachowania dziedzictwa niematerialnego, zwłaszcza w obszarze folkloru i rzemiosła tradycyjnego.

Niezwykle istotą w życiu kulturalnym jest Gminna Biblioteka Publiczna w Wartkowicach wraz z filią w Drwalewie, posiadająca w zbiorach prawie kilkadziesiąt tysięcy woluminów. Biblioteka ma filię w Drwalewie. W profilu swojej działalności ma także program kulturalno-oświatowy z elementami historii regionu i folkloru, przejmując rolę dawnego Gminnego Ośrodka Kultury.

Do niedawna, od 2011 r., wychodzi na terenie czterech gmin, w tym Wartkowice, regionalne czasopismo „Do Rzeczy”, prezentujące aktualne problemy z życia lokalnej społeczności.

We wsi Polesie działa przy tamtejszym domu kultury od 1986 r. Zespół Śpiewaczy „Polesianki”, w którego zespole znajduje się cały przekrój społeczności wiejskiej, prezentującej na scenie folklor, zwłaszcza muzyczny okolic. Współpracuje z nim niekiedy Młodzieżowy Zespół wokalny-instrumentalny z Turu. Zespół śpiewaczy „Polesianki” znany jest także z kultywowania tradycji kulinarnych regionu.

Tradycyjne rękodzieło i rzemiosło powoli zanika. Rzemiosło, takie jak tkactwo, szewstwo, kowalstwo, zduństwo, ceglarstwo, ciesielstwo, krawiectwo praktycznie zniknęło. Można powiedzieć, że tradycyjnego młynarstwa także nie ma, choć są młyny. Nie inaczej się ma ze sztuką ludową – jej widocznymi, nielicznymi elementami są np. wieńce dożynkowe, prezentowane corocznie na paradach dożynkowych. Pewnym novum w obszarze ochrony dziedzictwa niematerialnego jest ochrona przed zapomnieniem i wpisanie na listę tradycyjnych produktów spożywczych np. kaszanki, kiełbasy i karczku z Białej Góry¹⁰⁾.

Istotną rolę w kultywowaniu tradycji i historii okolic spełnia także działalność Stowarzyszenia Rozwoju i Promocji Społeczności Gminy Wartkowice.

Elementem kultywowania historii i dziedzictwa niematerialnego jest pamięć o znanych ludziach pochodzących z regionu. Do takich osób możemy zaliczyć:

- Jakuba Dąbrowskiego, właściciela Tura i fundatora tamtejszego kościoła,
- Marię Konopnicką, poetkę mieszkającą przez 10 lat w Bronowie,
- Artura Dzierzbickiego, właściciela Biernacic, Bronowa i innych wsi, wzorowego gospodarza,
- Zygmunta Grudzińskiego – budowniczego pałacu w Gostkowie,
- Aleksandra Skrzyńskiego – właściciela majątku Gostków, wzorowego gospodarza, sędziego pokoju,
- Wiktorię z Szoldrskich Załuską – fundatorkę wraz z mężem Janem z Neru kościoła w Wartkowicach,
- Jana Boxa Radoszewskiego – ostatniego właściciela majątku Ner,
- Wawrzyńca Smogorzewskiego – właściciela(?) wsi Bronów, powstańca 1963 r., pochowanego w Wartkowicach.

¹⁰⁾ Źródło: Min. Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Lista produktów regionalnych.

5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Przepisy prawne regulujące normy postępowania z zabytkowymi obiektami, zespołami obiektów i założeniami urbanistycznymi wpisanymi do rejestru zabytków, są opublikowane w ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j.: Dz. U. z 2014 r., poz. 1446 z późn. zm.). Przepisy te, obowiązujące niezależnie od lokalizacji obiektu zabytkowego, określają rodzaj i zakres postępowania i wykonywania wszelkich prac związanych z zabytkami, zmiany ich funkcji i charakteru, a które wymagają zezwoleń i decyzji urzędów konserwatorskich.

W rozporządzeniu z dnia 27 lipca 2011 r. Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego określa zasady prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych, badań konserwatorskich, architektonicznych i archeologicznych oraz innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2011 r., nr 165, poz. 987). Minister określa także wymagania wobec osób prowadzących prace przy obiektach zabytkowych, określa tryb i sposób wydawania pozwoleń, ponadto wymagania, jakie powinien spełniać wniosek i pozwolenie na prowadzenie wspomnianych już prac.

W szczególności ww. rozporządzenie precyzuje:

- kwalifikacje, jakie powinny posiadać osoby uprawnione do prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich, badań konserwatorskich, badań architektonicznych,
- dodatkowe wymagania, jakie powinny spełniać osoby kierujące robotami budowlanymi,
- sposób potwierdzenia posiadanych kwalifikacji i dodatkowych wymagań,
- standardy prowadzenia dokumentacji prac konserwatorskich i restauratorskich przy zabytku ruchomym wpisanym do rejestru zabytków oraz dokumentowania prac archeologicznych.

5.3.1. Zabytki nieruchome w rejestrze zabytków

Do rejestru zabytków wpisu dokonuje właściwy terytorialnie wojewódzki konserwator zabytków zgodnie z art. 9 i art. 10 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. W rejestrze zabytków nie umieszcza się zabytków wpisanych do inwentarzy muzealnych lub wchodzących w skład narodowego zasobu bibliotecznego. Kwestie związane z ochroną zbiorów muzealnych reguluje ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. z 1997 r., nr 5, poz. 24; tekst jednolity: Dz. U. z 2012 r., poz. 987).

Na terenie Gminy Wartkowice zabytki nieruchome tworzą niejednokrotnie skupiska, z których to skupisk pojedyncze elementy są wpisane do rejestru.

Lista zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków woj. łódzkiego (stan na 30. 09. 2017 r., źródło: WUOZ w Łodzi, Del. w Sieradzu)¹¹⁾

L.p.	Miejscowość	Zabytek	Nr rejestru
1.	Biernacice	dwór	312/1/83/A
2.	Biernacice	spichlerz	313/2/83/A
3.	Bronów	dwór	314/A
4.	Bronów	park	420/A
5.	Stary Gostków ¹²⁾	pałac	487-V-22, 90/201/A
6.	Stary Gostków	oficyna I	488-V-23, 91/229/A
7.	Stary Gostków	oficyna II (spichlerz)	489-V-24, 230/A
8.	Stary Gostków	park	706/202/A
9.	Tur	kościół	713/218/A

¹¹⁾ Znajdujący się wg niektórych danych w tym rejestrze park w Bronowie wg WUOZ w Łodzi Del. w Sieradzu nie widnieje w nim.

¹²⁾ W rejestrze zabytków woj. łódzkiego zapisano pod nazwą „Gostków”.

5.3.2. Zabytki nieruchome w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków

Na terenie Gminy Wartkowice zlokalizowano następujące zabytki ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków, zgodnie z wytycznymi ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, art. 21.

Lista obiektów izabytków nieruchomych wpisanych do Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków (stan na 15. 09. 2017 r., źródło: WUOZ w Łodzi)

L.p.	Miejscowość	Zabytek	Nr rejestru
1.	Biernacice	dwór	312/1/83/A
2.	Biernacice	spichlerz	313/2/83/A
3.	Biernacice	park	
4.	Bronów	dwór	314/A
5.	Bronów	park	420/A
6.	Dzierżawy	kościół p.w. Serca Pana Jezusa	
7.	Gostków ¹³⁾	pałac	90/201/A
8.	Gostków	oficyna	91/229/A
9.	Gostków	oficyna (d. spichlerz)	230/A
10.	Gostków	park	706/202/A
11.	Kłudna ¹⁴⁾	zespół dworca kolejowego	
12.	Ner	park podworski	
13.	Pełczyska	dwór z reliktem parku	
14.	Pełczyska	pozostałość zespołu folwarcznego	
15.	Tur	kościół p.w. św.św. Piotra i Pawła	713/218/A
16.	Tur	cmentarz przykościelny	
17.	Tur	dzwonnica w zespole kościoła	
18.	Tur	plebania w zespole kościoła	
19.	Tur	organistówka w zespole kościoła	
20.	Tur	cmentarz parafialny	
21.	Wartkowice	cmentarz przykościelny	
22.	Wartkowice	dzwonnica w zespole kościoła	
23.	Wartkowice	cmentarz parafialny	
24.	Wartkowice	kaplica cmentarna p.w. Jezusa Ukrzyż.	
25.	Wólka	młyn	

5.3.3. Zabytki nieruchome w Gminnej Ewidencji Zabytków

Gminna Ewidencja Zabytków powinna zawierać zabytki nieruchome wpisane do rejestru, zabytki nieruchome wpisane do Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków oraz wg przepisów inne zabytki nieruchome wyznaczone do ochrony i opieki przez burmistrza (prezydenta miasta, wójta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Gminna Ewidencja Zabytków jest prowadzona, jak wspomniano, w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych. Karta adresowa zawiera w szczególności wskazanie rodzaju zabytku, jego nazwę i miejsce położenia z podaniem miejscowości, nazwy ulicy i numeru posesji oraz nazwy gminy, powiatu i województwa.

Głównym celem prowadzenia ewidencji zabytków jest zebranie i opracowanie najistotniejszych informacji o obiektach zabytkowych, niezbędnych do prowadzenia planowej polityki konserwatorskiej w zakresie:

¹³⁾ Prawidłowo Stary Gostków.

¹⁴⁾ Funkcjonują w różnych wykazach, dokumentach i na mapach trzy nazwy: Kłudna, Kłudna, Kłudno. Tu podano nazwę umieszczoną na tablicach dworcowych.

- wpisów do rejestru zabytków,
- współpracy konserwatora przy opracowywaniu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego,
- prac remontowo-budowlanych,
- dofinansowania prac konserwatorskich,
- przygotowywaniu szczegółowej dokumentacji obiektów dziedzictwa kulturowego.

**Gminna Ewidencja Zabytków Nieruchomych
dla Gminy Wartkowie
(stan na 28. 12. 2016 r., źródło: www.wartkowie.pl)**

L.p.	Nr GEZ	Miejscowość	Obiekt/obszar	Nr rejestru
1.	1	Biernacice	dwór (w ruinie)	312/1/83/A
	2		spichlerz	313/2/83/A
	3		park	
2.	4	Bronów	dwór	314/A
	5		park	420/A
3.	6	Dzierżawy	<i>kościół p.w. Serca Pana Jezusa</i>	
4.	7	Kłudna	<i>zespół dworca PKP</i>	
5.	8	Ner	<i>park podworski</i>	
6.	9	Pełczyńska	<i>dwór</i>	
	10		<i>park</i>	
	11		<i>zespół folwarczny (pozostałość)</i>	
7.	12	Stary Gostków	pałac - zdjęcie nr 6	90/201/A
	13		park	706/202/A
	14		oficyna (d. spichlerz)	230/A
	15		oficyna	91/229/A
	16		<i>dom nr 6</i>	
8.	17	Tur	kościół p.w. św.św. Piotra i Pawła	713/218/A
	18		<i>dzwonnica</i>	
	19		<i>cmentarz przykościelny</i>	
	20		<i>brama i ogrodzenie w zespole kościoła parafialnego</i>	
	21		<i>plebania</i>	
	22		<i>organistówka</i>	
	23		<i>cmentarz parafialny</i>	
	24		<i>młyn</i>	
9.	25	Wartkowie	<i>cmentarz przykościelny</i>	
	26		<i>dzwonnica w zespole kościoła paraf.</i>	
	27		<i>kaplica w zespole cmentarza paraf.</i>	
	28		<i>cmentarz parafialny</i>	
10.	29	Wilkowice	<i>park podworski (relikt)</i>	
11.	30	Wólka	<i>młyn</i>	

Zdjęcie nr 6 - Gostków – pałac w 2003 r.

fot. M. Urbański

5.4. Obiekty proponowane do wpisania do Gminnej Ewidencji Zabytków

Gmina Wartkowice nie posiada obecnie nowo wytypowanych zabytków nieruchomości, które by chciała umieścić w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Opracowując niniejszy program, zwrócono jednak uwagę na kilka obiektów, które wydają się być zagrożone, mało znane, jednym słowem godne umieszczenia w Gminnej Ewidencji. Są to nst. obiekty:

- budynek po szkole w Pełczyskach,
- relikty kolejki wąskotorowej Cukrowni „Leśmierz”,
- relikty obozu Reichsarbeitsdienst w Biernacicach.

5.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla Gminy Wartkowice¹⁵⁾

W tej kategorii obiektów zabytkowych wyróżniają się przede wszystkim obiekty architektury sakralnej oraz zespoły dworsko-pałacowe. Spośród nich na czoło wysuwają się nst. zabytki o ponadregionalnym znaczeniu:

1. Tur.

Zespół kościoła parafialnego p.w. św.św. Piotra i Pawła:

- kościół, drewniany z 1754 r. restaur. w 1958 r. – obiekt zabytkowy nr rej. 218/A, nr dec. Kl IV-680542/67; obecny kościół wzniesiony w 1754 r. z fundacji właściciela wsi Jakuba Dąbrowskiego jest drugim kościołem we wsi. Poprzedni, przy którym funkcjonowała parafia erygowana w XIV w. przez arcybiskupa gnieźnieńskiego Bodzantę, spłonął w 1734 r. Jednonawowy, orientowany kościół z węższym zamkniętym wielobocznie prezbiterium został zbudowany w konstrukcji zrębowej, oszalowany i nakryty jest dwuspadowym, blaszanym dachem, zwieńczonym niewielką wieżyczką. Po obydwu stronach nawy wzniesione są na planie prostokąta dwie kaplice. Sufit płaski, pokryty polichromią. Nad wejściem chór z rokokowymi organami, wsparty na dwu kolumnach. Ołtarz główny późnobarokowy z rzeźbami patronów

¹⁵⁾ Sposób ochrony ujęty w tabelach i wykazach zamieszczonych powyżej.

z poł. XVIII w. Ołtarze boczne z rzeźbami św. Rozalii i św. Niewiasty z 2. poł. XVIII w. Oprócz tego wyposażenie świątyni stanowi między innymi późnogotycka kamienna chrzcielnica z klasycystyczną nakrywą, krucyfiks barokowy w tarczy i dwa krzyże procesyjne z XVIII w. - zdjęcie nr 7,8 i 9,

Zdjęcie nr 7 - Tur – zespół kościoła
fot. M. Urbański

Zdjęcie nr 8 - Tur – kościół i brama

fot. M. Urbański

- dzwonnica, murowana, z l. 20-tych XX w., o planie kwadratu, zwieńczona czterospadowym dachem,

Zdjęcie nr 9 - Tur – kościół z dzwonnica
fot. M. Urbański

Zdjęcie nr 10 - Tur – plebania

fot. M. Urbański

- brama, murowana, z 2 poł. XIX w. lub z pocz. XX w.,
- plebania, murowana z 1925 r. - zdjęcie nr 10,
- budynek gospodarczy, murowany, z l. 30-tych XX w.,
- organistówka ob. poczta i mieszkanie, murowana z 4 ćw. XIX w. - zdjęcie nr 11

Zdjęcie nr 11 - Tur – organistówka

źródło: M. Urbański, GEZN Gmina Wartkowiec

2. Wartkowiec.

Z dawnego zespołu kościelnego:

- 2 obrazy – św. Anny i MB Częstochowskiej z kościoła są w kościele w Wartkowicach,
- dzwonnica kościelna na planie kwadratu, drewniana, o konstrukcji słupowej z 1 poł. XVIII w., dach krokwiowy, czterospadowy - zdjęcie nr 12,
- ogrodzenie murowane z furtką z XVIII w.,
- cmentarz przykościelny,
- kościół p.w. św. Wawrzyńca i św. Anny - przeniesiony do skansenu w Dziekanowicach w Wielkopolsce w 1997 r., był nieorientowany, drewniany o konstrukcji zrębowej, jednonawowy, z inkrustacjami z 1719 r., wielokrotnie modernizowany i rozbudowywany, wyposażony w polichromie z XVIII w. w prezbiterium, pod podłogą grób Bogumiła Załuskiego z żoną (?), ołtarz z obrazem św. Anny Samotrzeciej z XVIII w.

Zdjęcie nr 12 - Wartkowice – dzwonnica i nowy kościół z 1986 r.

fot. M. Urbański

Zespół cmentarza parafialnego:

- kaplica cmentarna p.w. Pana Jezusa Ukrzyżowanego w Wartkowicach, murowana z 4 ćw. XIX w. (1883) na rzucie prostokąta; nawa ujęta narożnikowymi pilastrami zamknięta wielokątną, węższą absydą; w podziemiach kaplica grobowa - zdjęcie nr 13,

Zdjęcie nr 13 - Wartkowice – kaplica na cmentarzu
źródło: M. Urbański, GEZN Gminy Wartkowice

- pomnik Wawrzyńca Smogorzewskiego, powstańca styczniowego, spowinowaconego przez żonę Walerię z Komiczów z Florentyną z Baczewskich Biernacką, primo voto Komiczową (pomnik z okresu międzywojennego, prawdopodobnie wykuty w czerwonym piaskowcu w firmie kamieniarskiej W. Czaplńskiego z Łodzi) - zdjęcie nr 14.

Zdjęcie nr 14 - Wartkowie - pomnik Wawrzyńca Smogorzewskiego
fot. M. Urbański

3. Dzierżawy.

Kościół parafialny:

- kościół bezstylowy, p.w. Serca Pana Jezusa, murowano-kamienny (margiel kredowy), dwunawowy z wieżą dzwonnicy od północy, zakrystią od południa, zamknięty półkolistą absydą, zbudowany w latach 1954-58 r. - zdjęcie nr 15.

Zdjęcie nr 15 - Dzierżawy – kościół

fot. M. Urbański

4. Stary Gostków.

Zespół pałacowo-parkowy:

- pałac, murowany, zbudowany w stylu klasycystycznym w 1802 r. na planie prostokąta z półkolistym ryzalitem od zachodu a od wschodu prostokątnym z portykiem czterokolumnowym w stylu jońskim, piętrowy, podpiwniczony, dach czterospadowy, piwnice przesklepione kolebkowo, stropy między piętrami drewniane, dach drewniany, krokwiowo-płatwiowy, wewnątrz dwutraktowe z wielką klatką schodowa na osi i nieregularnym układem pomieszczeń; we wnętrzach klasycystyczne polichromie, piece i kominki, podłogi drewniane z ozdobnej klepki; restaur w 1960 r. – obiekt zabytkowy nr rej. 201/A, siedziba UG - zdjęcie nr 16,

Zdjęcie nr 16 - Stary Gostków – pałac

fot. M. Urbański

- oficyna, murowana z pocz. XIX w., na planie prostokąta z dwukolumnowym gankiem i poddaszem, dach dwuspadowy z naczółkami, wewnątrz dwutraktowe z sienią na osi, restaur. w 1960, nr rej. 229/A, wł. Mazowieckie Centrum Hodowli i Rozrodu Zwierząt w Gostkowie - zdjęcie nr 17,

Zdjęcie nr 17 - Stary Gostków – oficyna
fot. M. Urbański

- spichlerz, obecnie oficyna, murowana, z pocz. XIX w. (por. opis oficyny 1) - zdjęcie nr 18,

Zdjęcie nr 18 - Stary Gostków – spichlerz, ob. oficyna

fot. M. Urbański

- park pałacowy z pocz. XIX w., przebudowany w latach 1900-1915 i później, z unikatowym stanowiskiem bluszczu pospolitego i drzewami pomnikami, część południowa zniszczona przez RSP i później Centrum Hodowli - zdjęcie nr 19.

Zdjęcie nr 19 - Stary Gostków – park pałacowy
fot. M. Urbański

5. Biernacice.

Założenie pałacowo-parkowe:

- pałac neoklasycystyczny, murowany, z przełomu XVIII/XIX w., piętrowy, podpiwniczony, na planie kwadratu z mocno wysuniętymi ryzalitami zwieńczonymi trójkątnymi szczytami na każdym boku i tarasami na zewnątrz, wewnątrz amfiladowe wokół schodów, dach namiotowy, bogate podziały architektoniczne podkreślone gzymsami, pilastrami itd.; w wyposażeniu dawniej widoczne były bogate polichromie oraz motywy architektoniczne w stylu mauretańskim i romantycznym – obiekt zabytkowy nr rej. 312/A - zdjęcie nr - 20,

Zdjęcie nr 20 - Biernacice – pałac

fot. M. Urbański

- spichlerz neoklasycystyczny z pocz. XIX w., przebudowywany, murowany, piętrowy i podpiwniczony, na planie prostokąta, z wejściem na osi krótszej, dach dwuspadowy, – obiekt zabytkowy nr rej. 313/A,
- pozostałość parku z II poł. XIX w. – obiekt w ewidencji WUOZ - zdjęcie nr 21.

Zdjęcie nr 21 - Biernacice – park i spichlerz
fot. M. Urbański

6. Pełczyska.

Zespół dworsko-parkowy, a w nim:

- dwór, murowany, bezstylowy, z początku XX w., piętrowy, częściowo (?) podpiwniczony, wieżyczka w narożniku NW, dach wielospadowy, namiotowy, ob. budynek mieszkalny - zdjęcie nr 22,

Zdjęcie nr 22 - Pełczyska – dwór
fot. M. Urbański

Zdjęcie nr 23 - Pełczyska – obora

źródło: M. Urbański, GEZN Gminy Wartkowice

- obora¹⁶⁾, murowana z 1910 r., wł. RSP - zdjęcie nr 23,
- stodoła, murowana z 1910 r., wł. RSP – obiekt w ewidencji WUOZ,
- obora, murowana z lat 20-tych XX w. wł. RSP – obiekt w ewidencji WUOZ,
- stodoła, murowana z lat 30-tych XX w., przebud. w latach 80-tych XX w., wł. RSP – obiekt w ewidencji WUOZ,
- stodoła, murowana z lat 20-tych XX w., przebud. w latach 80-tych XX w., wł. RSP – obiekt w ewidencji WUOZ,
- stodoła, murowana z lat 20-tych XX w., przebud. w latach 90-tych XX w., wł. RSP – obiekt w ewidencji WUOZ,
- spichlerz, murowany z 1900 r., wł. RSP – obiekt w ewidencji WUOZ - zdjęcie nr 24,

¹⁶⁾ Wszystkie poniższe obiekty są ujęte w ewidencjach jako „pozostałość zespołu folwarcznego”.

Zdjęcie nr 24 - Pelczyska – spichlerz
fot. M. Urbański

- pozostałość parku z przełomu XIX/ XX w., w parku kopiec na wyspie (stanowisko archeologiczne) wł.
RSP – obiekt w ewidencji WUOZ - zdjęcie nr 25.

Zdjęcie nr 25 - Pełczyska – pozostałości parku

fot. M. Urbański

7. Bronów.

Zespół dworsko-parkowy:

- dwór murowany z 1902 r., parterowy z użytkowym poddaszem, częściowo podpiwniczony, na planie prostokąta z kwadratowym gankiem od wschodu i przybudówką od południa, wewnątrz wcześniej być może amfiladowe, po przebudowie dwuipółtraktowe z dużą salą od północy, dach dwuspadowy, wł. Skarb Państwa – obiekt zabytkowy nr rej. 314/A - zdjęcie nr 26,

Zdjęcie nr 26 - Bronów – dwór

fot. M. Urbański

- rządcówka¹⁷⁾ obecnie dom, murowana z 1934 r., wł. Stanisław Kamecki,
- czworak, murowany z l. 20-tych XX w., wł. Urząd Gminy,
- stajnia, murowana z l. 20-tych XX w.,
- obora, murowana z l. 20-tych XX w. - zdjęcie nr 27,

Zdjęcie nr 27 - Bronów - obora w zespole folwarcznym

źródło: M. Urbański, nie ujęty w GEZN

- stodoły, murowane z l. 20-tych XX w – obiekt w ewidencji WKZ., ob. hurtownia nawozów,
- park przydworski z przełomu XIX/XX w o pow. 7,60, z altanką grabową, wł. Skarb Państwa – obiekt zabytkowy, nr 420/A - zdjęcie nr 28.

¹⁷⁾ Obiekty murowane z Bronowa wymienione poniżej nie znajdują się w wykazach obiektów przeznaczonych do ochrony (por. wykazy wyżej), wydaje się jednak, że jako relikty całego kompleksu są godne wymienienia w tym miejscu.

Zdjęcie nr 28 - Bronów – park
fot. M. Urbański

8. Ner.

Zespół dworsko-parkowy:

- park podworski z poł. XIX w., powierzchnia ponad 3,8 ha, obiekt w ewidencji WUOZ (dwór całkowicie zniszczony, być może znajdował się na N od stawu lub na W od drogi z Wartkowic, o czym mogą świadczyć pewne cechy terenu i dane archiwalne; w parku zaginiony relik „dworu na kopcu”) - zdjęcie nr 29.

Zdjęcie nr 29 - Ner – park

fot. M. Urbański

9. Wilkowice.

Zespół dworski:

- dwór¹⁸⁾, murowany z ok. 1900 r. - zdjęcie nr 30,
- spichlerz, murowano-kamienny, z 1910 r. - zdjęcie nr 31,
- pozostałość parku z pocz. XX w..

Zdjęcie nr 30 - Wilkowice – dwór
fot. M. Urbański, nie ujęty w GEZN

¹⁸⁾ Obiekty murowane w Wilkowicach, podobnie jak w Bronowie nie figurują na liście obiektów chronionych (patrz wykazy wyżej).

Zdjęcie nr 31 - Wilkowice – spichlerz
fot. M. Urbański, nie ujęty w GEZN

10. Stary Gostków.

– dom nr 6, murowano-kamienny z 4 ćw. XIX w., dwutraktowy, z dachem dwuspadowym i gankiem przykrytym trójkątnym naczółkiem, wspartym na dwu drewnianych kolumnach, obecnie sklep - zdjęcie nr 32.

Zdjęcie nr 32 - Stary Gostków – dom nr 6
(źródło: M. Urbański, GEZN Gminy Wartkowie)

11. Tur.

Zagroda młynarska - zdjęcie nr 33:

- dom nr 18, drewniany z 1940 r. (nie ujęty w Gminnej Ewidencji Zabytków),

- młyn wodny, drewniany z 1922 r.

Zdjęcie nr 33 - Tur – zagroda młynarska

fot. M. Urbański

12. Wólka.

Zagroda młyńska - zdjęcie nr 34:

- dom, murowany z 1925 r. (nie ujęty w Gminnej Ewidencji Zabytków),

- młyn, drewniany z 1905 r. zmodernizowany w l. 80-tych XX w.

Zdjęcie nr 34 - Wólka – zagroda młyńska

fot. M. Urbański

Zabytki sakralne zachowane na obszarze Gminy Wartkowice, a zwłaszcza kościół p.w. św. św. Piotra i Pawła, świadczą o bogatej i długiej historii tego regionu, sięgającej daleko w głąb średniowiecza. Zabytki świeckie, na czele z grodziskiem w Krzepocinku oraz relikwiami osadnictwa rycerstwa średniowiecznego w Pełczyskach, poprzez średniowieczne i nowożytnie układy osadnicze, w których wyróżniają się nowożytnie dwory szlacheckie, a także zabytki sepulkralne, stanowią drugą część obrazu materialnego dziedzictwa kulturalnego okolic Gostkowa i Wartkowic. Wszystko to jest głęboko osadzone w najdawniejszej historii, której widomymi śladami są bardzo liczne i ciekawe stanowiska archeologiczne, grupujące się zwłaszcza w dolinie rzeki Ner.

Mimo uwzględnienia w Gminnej Ewidencji Zabytków wielu obiektów nie wpisanych do rejestru zabytków lub do Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków, w wielu wsiach i w samych Wartkowicach można jeszcze znaleźć obiekty, mające wartość historyczno-kulturową. Wydaje się, że można tu zaliczyć niektóre domy mieszkalne i obiekty budownictwa technicznego oraz zagrodowego z początków XX w., którym grozi zniszczenie lub rozbiórka. Jako przykład można podać budynek szkoły w Pełczyskach, budynek mleczarni w Wartkowicach oraz szereg ciekawych domów i zagród, sięgających swoimi korzeniami nawet XIX w. Niezwykle ciekawy jest kompleks militarno-mieszkalny RAD w Biernacicach. Do kategorii zabytków ruchomych ujętych w WEZ, należałoby też wpisać obelisk w Gostkowie i Wartkowicach.

W związku z tym trzeba rozważyć możliwość założenia osobnego Gminnego Spisu Zabytków Ruchomych przeznaczonej do użytku wewnętrznego w gminie, powiązanego oczywiście z rejestrem WEZ i GEZ. Wszystkie wymienione wyżej kategorie zabytków, uzupełniając się nawzajem, oceniane w całości, tworzą niepowtarzalny obraz historii regionu.

6. Analiza szans i zagrożeń

W wyniku analizy stanu zachowania dziedzictwa kulturowego i uwarunkowań jego ochrony na obszarze gminy Wartkowice, rozpoznano jego mocne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia wynikające z oddziaływania czynników zewnętrznych.

MOCNE STRONY:

- duży poziom świadomości historycznej i wagi dziedzictwa kulturowego lokalnych władz samorządowych,
- zaangażowanie wielu podmiotów w proces ochrony, opieki i rewitalizacji zabytków w gminie Wartkowice (UG Wartkowice, parafie Rzymsko-Katolickie),
- częściowo zrewitalizowany fragment przestrzeni zabytkowej w Gostkowie,
- ciekawe i dobrze zachowane obiekty architektury sakralnej wraz z wyposażeniem,
- zachowane nowożytnie dwory szlacheckie, niejednokrotnie wraz z założeniami dworsko-parkowymi i folwarcznymi,
- zachowany kompleks zabytkowych budynków w Gostkowie i Pełczyskach,
- historyczne cmentarze i miejsca pamięci,
- liczne i o dużym znaczeniu stanowiska archeologiczne,
- muzeum oświatowe w Bronowie z unikatowymi zbiorami,
- zachowany historyczny układ architektoniczny Wartkowic,
- zachowany układ ruralistyczny Biernacic, Bronowa, Pełczysk i Neru,
- zachowana sylweta zabytkowego zespołu Starego Gostkowa,
- działalność Gminnej Biblioteki Publicznej i współpracujących z nią organizacji,
- bogate dziedzictwo niematerialne,
- długa i bogata historia regionu,
- oferta turystyczna, m.in. liczne szlaki turystyczne w regionie,
- opracowane dokumenty programowe, uwzględniające ochronę i opiekę nad zabytkami, a zwłaszcza „Lokalny Program Rewitalizacji Gminy Wartkowice 2016-2020+”,

- wdrażana w życie koncepcja zawarta w „Strategii rozwoju gminy Wartkowice na lata 2015-2025”,
- dobry poziom infrastruktury technicznej, w tym dobra sieć połączeń komunikacyjnych.

SŁABE STRONY:

- zły stan zachowania wielu obiektów zabytkowych, zwłaszcza założeń dworskich i parków,
- zróżnicowany stan prawny zasobów zabytkowych gminy Wartkowice,
- niekompletny stan opracowania Miejscowych Planów Zagospodarowania Przestrzennego,
- słaby rozwój funkcji turystycznych w regionie,
- słabości w koordynacji rozwoju infrastruktury turystycznej i polityki informacyjno-promocyjnej gminy na tle województwa i powiatu,
- słabo rozpowszechnione wśród ludności lokalnej i szerzej w Polsce przekonanie o atrakcyjności walorów krajobrazu kulturowego gminy i miasta,
- niski budżet gminy.

SZANSE:

- osiągnięcie wśród lokalnej ludności świadomości tożsamości kulturowej regionu,
- wzrost atrakcyjności turystycznej województwa i regionu zwłaszcza w rejonie szeroko rozumianej doliny Neru,
- ochrona najcenniejszych zasobów przyrodniczych i krajobrazowych regionu,
- zachowanie i ochrona niematerialnych zasobów dziedzictwa kulturowego oraz krajobrazu kulturowego regionu,
- rewaloryzacja kolejnych obiektów i kompleksów zabytkowych, a tym samym poprawa atrakcyjności regionu w aspekcie wewnętrznym i zewnętrznym,
- rozwój i unowocześnienie muzeum oraz poprawa stanu dostępności zabytków ruchomych w muzeum oraz w obiektach sakralnych,
- działania rewitalizacyjne prowadzone przez instytucje państwowe, organizacje społeczne i osoby prywatne odpowiedzialnych za ochronę, opiekę i inwestycje w zasoby dziedzictwa kulturowego,
- umiejętne wykorzystanie funduszy strukturalnych z Unii Europejskiej.

ZAGROŻENIA:

- postępujący proces niszczenia substancji zabytkowej,
- niszczenie części stanowisk archeologicznych,
- nieskuteczne egzekwowanie prawa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami,
- niski poziom świadomości wagi dziedzictwa kulturowego wśród lokalnej ludności, a zwłaszcza zabytków archeologicznych,
- trudności w pozyskiwaniu finansowych środków zewnętrznych, m.in. na ochronę i rewaloryzację substancji zabytkowej i na działania w zakresie infrastrukturalnym,
- duży ruch pojazdów i zanieczyszczenie powietrza,
- nieodpowiedni do potrzeb współczesności stan infrastruktury technicznej w gminie.

7. Założenia programowe

7.1. Priorytety programu opieki nad zabytkami

Dla podjęcia i przeprowadzenia długotrwałych, wieloaspektowych i intensywnych działań, mających na celu poprawę stanu zachowania i zagospodarowania obiektów zabytkowych na obszarze gminy, przeprowadzono analizę i określono priorytety realizacji Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Wartkowice.

PRIORYTET I

Rewitalizacja i ochrona kompleksów zabytkowych gminy Wartkowie i układów ruralistycznych wsi na terenie gminy.

PRIORYTET II Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego.

PRIORYTET III Wspieranie badań i dokumentowanie zasobów dziedzictwa kulturowego. Promowanie zasobów dziedzictwa kulturowego i edukacja społeczna dla podnoszenia poziomu konkurencyjności gminy i budowaniu tożsamości regionalnej.

7.2. Kierunki działań i zadania programu opieki

Opierając się na wyszczególnionych priorytetach programu zakładających m.in. konieczność otoczenia szczególną dbałością obiektów i obszarów zabytkowych, których użytkowanie i wykorzystanie może odbywać się wyłącznie w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości, a wszelkie działania muszą opierać się o zalecenia konserwatorskie, wytyczono kierunki działań kompatybilnych m.in. z założeniami Programu rewitalizacji Gminy Wartkowie, a na ich podstawie określono zadania do realizacji.

PRIORYTET I		
Rewitalizacja i ochrona kompleksów zabytkowych oraz układów ruralistycznych wsi na terenie gminy Wartkowie		
Kierunki działań	Zadania	Jednostka realizująca/ koordynująca
Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania	Zmiana sposobu użytkowania lub adaptacja nieużytkowanych obiektów do nowych funkcji, a więc wnioskowanie o zmianę sposobu użytkowania lub adaptację do nowej funkcji obiektów architektury świeckiej – mieszkalnej, folwarcznej i technicznej	Gm. Wartkowie, Właściciele obiektów zabytkowych, WKZ ¹⁹⁾
	Prace rewitalizacyjno-konserwatorskie przy remontach obiektów zabytkowych	Gm. Wartkowie, Właściciele obiektów zabytkowych, WKZ
	Pozyskiwanie środków finansowych zewnętrznych na ochronę i rewaloryzację substancji zabytkowej	Gm. Wartkowie, Właściciele obiektów zabytkowych, WKZ
	Działania ochronne przeciw degradacji zabytków w gminie Wartkowie poprzez budowę infrastruktury, w tym modernizację dróg	Gm. Wartkowie, Starostwo Powiatowe, Urząd Marszałkowski
Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków na potrzeby społeczne, turystyczne i edukacyjne	Określenie zasad udostępniania obiektów zabytkowych dla celów turystycznych w porozumieniu z ich właścicielami	Gm. Wartkowie, Właściciele obiektów zabytkowych, WKZ
	Opracowanie i wystawienie tablic reklamowych zabytków, jako materialnych śladów dziedzictwa kulturowego	Gm. Wartkowie, Starostwo Powiatowe, WKZ
Podejmowanie działań umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych	Współpraca z urzędem pracy w zakresie delegowania pracowników dla prowadzenia prac związanych z ochroną i opieką nad zabytkami	Gm. Wartkowie, Powiatowy Urząd Pracy

¹⁹⁾ Wojewódzki Konserwator Zabytków

z opieką nad zabytkami		
PRIORYTET II		
Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego		
Kierunki działań	Zadania	Jednostka realizująca/ koordynująca
Zintegrowana ochrona Dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego	Opracowywanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, szczególnie obszarów o dużym nasyceniu obiektami zabytkowymi (w tym weryfikacja obowiązujących planów w kontekście aktualizacji zagadnień ochrony i opieki nad zabytkami)	Gmina Wartkowie
	Realizacja i kontrola zapisów dotyczących opieki i ochrony zabytków, zawartych w Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Wartkowie oraz w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego	Gmina Wartkowie, WKZ
PRIORYTET III		
Wspieranie badań i dokumentowania zasobów dziedzictwa kulturowego gminy Wartkowie. Promowanie zasobów dziedzictwa kulturowego i edukacja społeczna dla podnoszenia poziomu konkurencyjności gminy i budowaniu tożsamości regionalnej.		
Kierunki działań	Zadania	Jednostka realizująca/ koordynująca
Powszechny dostęp do informacji o Dziedzictwie kulturowym	Udostępnienie informacji o zabytkach gminy Wartkowie w internecie i innych środkach przekazu	Gm. Wartkowie
	Opracowanie i upowszechnienie mapy zabytków gminy Wartkowie, jako graficznej formy promocji i materiału ułatwiającego dotarcie do wszystkich lokalnych elementów dziedzictwa kulturowego	Gm. Wartkowie
Edukacja i popularyzacja wiedzy o regionalnych zasobach dziedzictwa kulturowego	Wydawanie i wspieranie publikacji specjalistycznych poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego gminy Wartkowie	Gm. Wartkowie
	Promocja wiedzy o regionie, a zwłaszcza o dziedzictwie kulturowym i zabytkach podczas regionalnych i ponadregionalnych imprez kulturalno-oświatowych	Gm. Wartkowie
	Organizowania i wspieranie realizacji konkursów, wystaw i innych działań edukacyjnych z zakresu kultury, ochrony i opieki nad zabytkami	Gm. Wartkowie
	Wprowadzanie i upowszechnianie tematyki ochrony dziedzictwa kulturowego do zajęć w szkołach na terenie gminy Wartkowie	Gm. Wartkowie i szkoły
Rozpoznanie obiektów, zespołów oraz obszarów zabytkowych jako baza danych dla projektowanych i realizowanych projektów rewitalizacyjnych	Monitoring stanu zachowania obiektów umieszczonych w Gminnej Ewidencji Zabytków	Gm. Wartkowie
	Aktualizacja Gminnej Ewidencji Zabytków w powiązaniu z rejestrem zabytków i Wojewódzką Ewidencją Zabytków	Gm. Wartkowie, WKZ
Promocja regionalnego dziedzictwa kulturowego jako element tworzenia produktów	Wprowadzenie zintegrowanego systemu informacji wizualnej o zasobach dziedzictwa kulturowego gminy	Gm. Wartkowie
	Opracowanie materiałów promocyjnych prezentujących	Gm. Wartkowie

turystyki kulturowej	zabytki zlokalizowane na terenie gminy	Gm. Wartkowie
	Wydanie przewodnika turystycznego, zawierającego opis istniejących i proponowanych szlaków turystycznych, bazy turystycznej, sieci gastronomiczno-hotelowej, atrakcji turystycznych itp.	

W świetle przedstawionych wytycznych, wydaje się konieczne zarekomendowanie objęcia opieką relikwów obozu RAD w Biernacicach, budynek po szkole w Pełczyskach, relikwów kolejki wąskotorowej Cukrowni „Leśmierz” i zintensyfikowanie działań ochronnych przy kilku innych zabytkach.

Niezwykle ważnym zadaniem, niekiedy niezauważanym przez czynniki zobowiązane do opieki i ochrony zabytków, jest opracowanie planu zabezpieczenia zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych. Obowiązki w tym zakresie określił ogólnie MKiDN w art. 88 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z 2003 r. Programy takie są w oczywisty sposób skorelowane i powiązane z lokalnymi ogólnymi planami w tym zakresie, sporządzanymi przez jednostki samorządu terytorialnego.

8. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami

Zadania określone w „Programie Opieki nad Zabytkami dla Gminy Wartkowie na lata 2017-2020” winny być realizowane przy pomocy następujących instrumentów:

1) Prawnych – realizowanych przez kompetentne organy wojewódzkie, a umożliwiających stanowiąc form ochrony i powoływanie organu nadzoru i opieki nad zabytkami, a także umożliwiających bezpośrednią kontrolę nad wszelkimi pracami rewitalizacyjno-rewaloryzacyjnymi i zadaniami wynikającymi z decyzji administracyjno-prawnych we współpracy z Urzędem Gminy Wartkowie, a także powoływanie przez kompetentne instytucje społecznych organów opieki nad zabytkami;

2) Finansowych – umożliwiających m.in. finansowanie lub współfinansowanie prac konserwatorskich, remontowych i rewitalizatorskich przy obiektach zabytkowych będących własnością prywatną, państwową, samorządową lub znajdująca się w trwałym zarządzie Gminy Wartkowie, czy też jego jednostek organizacyjnych, a także korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacji, subwencji, dofinansowań, nagród, czy też stosowanie zachęt finansowych dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych;

3) Koordynacji – polegającej na przestrzeganiu spójności programowania i realizacji projektów i programów stworzonych na różnych szczeblach, poczynając od ogólnokrajowego, zawierających w sobie elementy ochrony i opieki nad zabytkami, a szerzej dziedzictwa kulturowego i dotyczących Gminy Wartkowie;

4) Społecznych – w których wiodącą rolę mają m.in. działania edukacyjne, promocyjne, współpraca z organizacjami społecznymi, działania kreujące nowe miejsca pracy, mające związek z opieką i ochroną zabytków;

5) Kontrolnych – polegających m.in. na aktualizacji Gminnej Ewidencji Zabytków i realizacji wynikających stąd obowiązków, monitorowaniu stanu zagospodarowania przestrzennego, stanu zachowania dziedzictwa kulturowego, pracy społecznych opiekunów zabytków w porozumieniu ze służbami konserwatorskimi.

9. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami

Niniejszy „Program opieki nad zabytkami dla Gminy Wartkowie na lata 2017 – 2020”, opracowany na okres czterech lat, zostanie przedstawiony Radzie Gminy Wartkowie do przyjęcia uchwałą Rady, zgodnie z pkt. 3, art. 87 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z 23 lipca 2003 r. Uprzednio Program winien być zaopiniowany przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Łodzi. Sprawozdanie z realizacji Programu sporządza Wójt Gminy Wartkowie i przedstawia Radzie Gminy Wartkowie co dwa lata.

Adresatem i głównym beneficjentem wyników realizacji założeń i zadań postawionych w niniejszym Programie jest społeczność lokalna. Oczywiście chodzi tu o wszystkich mieszkańców gminy, w tym również właścicieli i użytkowników obszarów i obiektów zabytkowych, dla których niezwykle istotne są wskazówki programowe, prawne i organizacyjne, służące w podejmowaniu planowych działań dotyczących inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac z dziedziny ochrony zabytków i opieki nad nimi, a także upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego.

Proces wdrażania programu można ocenić za pomocą dokumentacji projektowej oraz danych z UG Wartkowice, zawierających wskaźniki rezultatu. Poniższa tabela prezentuje przykładowe wskaźniki rezultatu, służące ocenie realizacji zapisów Programu.

L.p.	Wskaźnik
1.	Wielkość środków budżetowych przeznaczonych na zadania z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami
2.	Powierzchnia budynków lub obszarów poddanych rewitalizacji
3.	Liczba zrewitalizowanych zabytków nieruchomości
4.	Liczba lokalnych grup działania zajmujących się ochroną dziedzictwa kulturowego
5.	Liczba wydarzeń kulturalnych zorganizowanych przez lub przy współudziale Urzędu Gminy Wartkowice
6.	Liczba tablic promujących zabytki jako materialny ślad dziedzictwa kulturowego.
7.	Liczba publikacji na temat dziedzictwa kulturowego na terenie gminy Wartkowice
8.	Liczba wniosków o wpisanie do rejestru zabytków, inicjowanych przez ich właścicieli, użytkowników lub podmioty prawne
9.	Liczba imprez związanych z dziedzictwem kulturowym
10.	Liczba materiałów reklamowych promujących walory przyrodnicze i kulturowe gminy Wartkowice

10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami

Na temat zasad finansowania prac przy zabytkach wypowiada się Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z 23 lipca 2003 r. (t.j.: Dz. U. z 2014 r., poz. 1446 z późn. zm.) w rozdziale 7: *Zasady finansowania opieki nad zabytkami*.

Główne regulacje określono w artykule 71:

„1. W zakresie sprawowania opieki nad zabytkami osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna posiadająca tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego finansuje prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy tym zabytku.

2. Sprawowanie opieki nad zabytkami, w tym finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku, do którego tytuł prawny, określony w ust. 1, posiada jednostka samorządu terytorialnego, jest zadaniem własnym tej jednostki.”

W art. 72 podkreślono, że prace przy zabytkach będących w posiadaniu jednostek zaliczanych do sektora finansów publicznych, są finansowane ze środków przyznawanych odpowiednio przez dysponentów części budżetowych bądź jednostki samorządu terytorialnego, którym podlegają te jednostki.

Zgodnie z art. 73 cytowanej ustawy, właściciele lub posiadacze obiektów wpisanych do rejestru albo posiadający zabytek w trwałym zarządzie, mogą starać się o udzielenie dotacji celowej z budżetu państwa na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy tym zabytku.

Dotacji z budżetu państwa może udzielić MKiDN oraz WKZ (art. 74 i art. 75). Dotacje na czynności wyszczególnione w art. 77 cytowanej ustawy, mogą być udzielone w wysokości do 50%, a w wyjątkowych wypadkach do 100% nakładów koniecznych (art. 78). Szczegółowe warunki, tryb udzielania dotacji określa MKiDN w drodze rozporządzeń.

Dotacje MKiDN

Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego może udzielić dotacji na dofinansowanie:

- nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, ustalonych na podstawie kosztorysu zatwierdzonego przez wojewódzkiego konserwatora zabytków, które zostaną przeprowadzone w roku złożenia przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji lub w roku następującym po roku złożenia wniosku,

- nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, które zostały przeprowadzone w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji,

- nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich lub restauratorskich przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa, ustalonych na podstawie kosztorysu zatwierdzonego przez ministra właściwego do spraw kultury i dziedzictwa narodowego, które zostaną przeprowadzone w roku złożenia przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji lub w roku następującym po roku złożenia tego wniosku.

Minister kultury udziela dotacji także na planowe prace archeologiczne towarzyszące pracom przy zabytku, jeżeli ich koszt przekracza 2% kosztów planowanych działań. Dotacja taka przysługuje także przy niespodziewanym odkryciu zabytku archeologicznego, po jego wpisaniu do rejestru i ewidencji WKZ. Zasady prawne określa art. 82a ustawy o ochronie zabytków z 2003 r. Ponadto minister w trybie art. 83a może udzielić dotacji celowej na zabezpieczenie i wyposażenie pomieszczeń służących do przechowywania zabytków z Listy Skarbów Dziedzictwa.

Dotacje Łódzkiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków

Zgodnie z ustawą z 2003 r. ze środków finansowych budżetu państwa, w części, której dysponentem jest Wojewódzki Konserwator Zabytków, może być udzielona dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane, planowane do przeprowadzenia w roku złożenia wniosku lub następnym (art. 76, pkt. 1), bądź przed upływem 3 lat po ich wykonaniu (art. 76, pkt. 2) na wniosek właściciela, posiadacza zabytku wpisanego do rejestru zabytków, bądź osoby posiadającej taki zabytek w trwałym zarządzie.

Inne źródła dofinansowania prac przy zabytkach mogą być następujące:

Program operacyjny „Promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego”

Celem programu jest zwiększenie efektywności wykorzystania środków europejskich na rzecz rozwoju kultury.

Program polega na dofinansowaniu przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego wkładu krajowego do wybranych projektów kulturalnych realizowanych ze środków europejskich. Rodzaje kwalifikujących się zadań:

- ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego,
- budowa, rozbudowa i przebudowa infrastruktury kulturalnej oraz infrastruktury szkół i uczelni artystycznych,
- rozwój infrastruktury społeczeństwa informacyjnego w dziedzinie kultury,
- międzynarodowe przedsięwzięcia kulturalne,
- rozwój zasobów ludzkich oraz podnoszenie poziomu wykształcenia społeczeństwa.

Projekty przewidziane do realizacji w ramach programu „Promesa MKiDN” muszą zachować niekomercyjny charakter.

Program operacyjny MKiDN „Dziedzictwo kulturowe – Ochrona zabytków”

Celem programu jest:

- 1) ochrona i zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego;
- 2) konserwacja i rewaloryzacja zabytków;
- 3) udostępnienie zabytków na cele publiczne.

Rodzaje kwalifikujących się zadań:

- prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, planowane do przeprowadzenia w roku udzielenia dotacji, niewymagające wyłonienia wykonawcy na podstawie przepisów o zamówieniach publicznych,

- prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, planowane do przeprowadzenia w roku udzielenia dotacji, wymagające wyłonienia wykonawcy na podstawie przepisów o zamówieniach publicznych,

- prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, przeprowadzone w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (tzw. refundacja).

Program operacyjny MKiDN „Dziedzictwo kulturowe – Ochrona zabytków archeologicznych”

Celem programu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego w Polsce zgodnie z zasadami konserwatorskimi opartymi na zasadzie zrównoważonego rozwoju, poprzez wspieranie następujących działań:

- 1) ewidencjonowanie i dokumentowanie zabytków archeologicznych;
- 2) badanie zabytków archeologicznych z wykorzystaniem nowoczesnych, nieinwazyjnych metod badawczych;
- 3) upowszechnianie wyników przeprowadzonych nieinwestorskich badań archeologicznych.

Rodzaje kwalifikujących się zadań:

- ewidencja i inwentaryzacja zabytków archeologicznych metodą badań powierzchniowych, w tym kontynuacja badań w ramach programu Archeologiczne Zdjęcie Polski oraz weryfikacja badań dotychczasowych,

- nieinwazyjne badania archeologiczne z wykorzystaniem nowoczesnych metod i sprzętu,

- opracowanie (monograficzne bądź syntetyczne) i publikacja wyników przeprowadzonych nieinwestorskich badań archeologicznych, w tym analizy i konserwacja pozyskanego materiału,

- analizy i konserwacja ruchomych zabytków archeologicznych przekazanych decyzją WKZ do depozytu instytucji kultury – zadanie może być realizowane wyłącznie przez instytucje kultury.

Program operacyjny „Fundusz wymiany kulturalnej”

Celem strategicznym Funduszu Wymiany Kulturalnej jest zwiększenie spójności społecznej i ekonomicznej w ramach Europejskiego Obszaru Gospodarczego poprzez działania w obszarze wymiany kulturalnej pomiędzy Polską a państwami – darczyńcami, czyli Norwegią, Islandią i Lichtensteinem. Dofinansowanie wspólnych projektów służyć ma nawiązaniu owocnej i długotrwałej współpracy pomiędzy krajami.

Do celów szczegółowych Funduszu Wymiany Kulturalnej należy przede wszystkim promowanie współpracy kulturalnej pomiędzy Polską a państwami darczyńcami w zakresie m.in.: sztuk wizualnych, muzyki, literatury, kultury ludowej i zarządzania kulturą oraz projektów dotyczących dokumentacji, promocji i ochrony dziedzictwa kulturowego.

W ramach wymienionych obszarów tematycznych realizuje się przykładowe typy projektów:

- organizacja wystaw artystycznych, spektakli, koncertów i innych wydarzeń artystycznych,
- udział twórców i artystów w międzynarodowych wydarzeniach artystycznych,
- wspieranie współpracy oraz wymiany artystów w zakresie m.in. sztuk plastycznych, sztuk scenicznych, muzyki, fotografii, literatury i innych,
- wspieranie współpracy szkół i uczelni artystycznych,
- współpraca ekspertów w dziedzinie nowoczesnych technik konserwatorskich, dokumentacji, ochrony, konserwacji i promocji dziedzictwa kulturowego, zwalczania nielegalnego wywozu i wwozu oraz handlu skarbami kultury,
- współpraca międzyinstytucjonalna instytucji kultury i archiwów.

Dotacje Urzędu Marszałkowskiego Województwa Łódzkiego

Urząd Marszałkowski może udzielać dotacji na ochronę i opiekę nad zabytkami w drodze konkursów.

Dotacje jednostek samorządu terytorialnego

Jednostki samorządu terytorialnego, reprezentowane przez organa stanowiące gminy, powiatu lub województwa, mogą udzielać dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru na zasadach określonych w podjętej przez dany organ uchwały w trybie określonym przepisami odrębnymi i w wysokości nie przekraczającej 100% nakładów koniecznych (art. 81 i 82, pkt. 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z 2003 r.).

Jako pozostałe źródła finansowania działań w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami, w tym na poziomie gminy, można wymienić:

- 1) dotacje w ramach kolejnych transz tzw. Mechanizmu Norweskiego;

2) pożyczki w ramach instrumentu zwrotnego JESSICA, polegające na udzielaniu preferencyjnie oprocentowanej pożyczki przeznaczonej na renowację budynków, które wyróżniają się wartościami architektonicznymi i posiadają znaczenie historyczne;

3) środki unijne w ramach programów operacyjnych na lata 2014-2020;

4) środki unijne w ramach prowadzonych przez UE polityk;

5) środki z Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego;

6) środki z budżetów jednostek samorządów terytorialnych przeznaczane na zabytki ujęte w WEZ i GEZ;

7) środki prywatne właścicieli.

11. Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków

Jak wspomniano Program Opieki nad Zabytkami Gminy Wartkowice będzie realizowany głównie w ramach priorytetu 1 – rewaloryzacja zabytków nieruchomych i ruchomych – Programu Operacyjnego „Dziedzictwo kulturowe”, którego podstawowym celem jest poprawa stanu zachowania zabytków, promocja i zwiększenie znaczenia narodowego zasobu dziedzictwa kulturowego, kompleksowa rewaloryzacja zabytków, zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki, poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków i ich dokumentacji. Priorytet ten obejmuje także zabezpieczenie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę. Łączy się z tym priorytet 2 – rozwój kolekcji muzealnej i oczywiście unowocześnienie form wystawiennictwa i pracy muzeum.

Różnorodne wskazane powyżej źródła finansowania działań w zakresie opieki nad zabytkami w żadnym razie nie wykluczają się, a nawet wręcz przeciwnie wykazują cechy komplementarności, gdy do jednego zadania, np. remontu obiektów sakralnych udaje się zgromadzić środki z trzech źródeł. Trzeba nadmienić, że na terenie gminy Wartkowice już trwają, lub się zakończyły poważne prace rewitalizacyjno-renowacyjne.

W trakcie prac m.in. odrestaurowano częściowo zespół pałacowy-parkowy w Starym Gostkowie, podobnie jak w Bronowie, częściowo zespół ruralistyczny w Wartkowicach. Nie wszystkie one się zakończyły, jak np. zarzucone prace w Biernacicach, a wiele obiektów czeka na lepszy los, jak np. park w Nerze. Również zabytkowe domy wiejskie domagają się remontu, lecz czy to, jak i wiele innych zadań, zostanie ujętych w planach samorządu Wartkowic zależy od wielu, m.in. wyżej wymienionych czynników. Z tego powodu wytyczne zawarte w niniejszym programie są wciąż aktualne, przede wszystkim w odniesieniu do mniej znanych zabytków na terenie gminy.

W powstałym równoległym Programie Rewitalizacji Gminy Wartkowice określono dokładnie harmonogram, tryb i sposób rewitalizacji m.in. zabytków gminy, z tego względu w niniejszym dokumencie nie zachodzi potrzeba jego dublowania. Wydaje się, że założone cele odnowienia substancji zabytkowej w siedzibie gminy i szerzej na obszarach wiejskich gminy, zostaną w dającej się przewidzieć perspektywie osiągnięte.

Załącznik 1

Lista zabytków ruchomych wpisanych do rejestru zabytków woj. łódzkiego (stan na 09. 10. 2017 r.; źródło: WUOZ w Łodzi, Del. Sieradz)

L.p.	Miejscowość	Obiekt	Zabytek	Nr rejestru
1.	Tur	Kościół p.w. św. św. Piotra i Pawła	Ołtarz główny	B/254/131/1
2.	„	„	Obraz <i>Św. św. Piotr i Paweł</i>	B/254/131/2
3.	„	„	Ołtarz boczny św. Mikołaja	B/254/131/3
4.	„	„	Obraz <i>Św. Mikołaj</i>	B/254/131/4
5.	„	„	Ołtarz boczny św. Rocha	B/254/131/5
6.	„	„	Obraz <i>Św. Roch</i>	B/254/131/6
7.	„	„	Obraz <i>Św. Józef</i>	B/254/131/7
8.	„	„	Ołtarz p.w. Pana Jezusa	B/254/131/8
9.	„	„	Obraz <i>Ukrzyżowanie</i>	B/254/131/9
10.	„	„	Rzeźba – krucyfiks	B/254/131/10
11.	„	„	Rzeźba – krucyfiks	B/254/131/11
12.	„	„	Krzyż procesyjny	B/254/131/12

13.	„	„	Krzyż procesyjny	B/254/131/13
14.	„	„	Rzeźba <i>Chrystus Zmartwychwstały</i>	B/254/131/14
15.	„	„	Rzeźba <i>Św. Piotr</i>	B/254/131/15
16.	„	„	Rzeźna <i>Św. Paweł</i>	B/254/131/16
17.	„	„	Prospekt organowy	B/254/131/17
18.	„	„	Emblemat Marii	B/254/131/18
19.	„	„	Emblemat Chrystusa	B/254/131/19
20.	„	„	Zegar ścienny	B/254/131/20
21.	„	„	Drzwi kruchty	B/254/131/21
22.	„	„	Chrzcielnica	B/254/131/22
23.	„	„	Figura <i>św. Franciszka</i>	B/254/131/23
24.	„	„	Figura <i>św. Biskupa</i>	B/254/131/24
25.	„	„	Pacyfikał	B/254/131/25
26.	„	„	Relikwiarz <i>św. Jana Chrzciciela</i>	B/254/131/26
27.	„	„	Wieczna lampka	B/254/131/27
28.	„	„	Lichtarz	B/254/131/28
29.	„	„	Lichtarz	B/254/131/29
30.	„	„	Lichtarz	B/254/131/30
31.	„	„	Lichtarz	B/254/131/31
32.	„	„	Żyrandol	B/254/131/32
33.	„	„	Żyrandol	B/254/131/33
34.	„	„	Kandelabr	B/254/131/34
35.	„	„	Kandelabr	B/254/131/35
36.	„	„	Kinkiet	B/254/131/36
37.	„	„	Kinkiet	B/254/131/37
38.	„	„	Krata bramy cmentarnej	B/254/38
39.	Wartkowice	Kościół p.w. <i>św. Anny i NMP Matki Miłosierdzia</i>	Obraz <i>Św. Anna Samotrzecia</i>	B/161/1
40.	„	„	Obraz <i>MB Częstochowska</i>	B/161/2
41.	„	„	Feretron	B/161/3
42.	„	„	Monstrancja	B/161/4
43.	„	„	Kielich	B/161/5
44.	„	„	Świecznik	B/161/6
45.	„	„	Świecznik	B/161/7
46.	„	„	Bramka ogrodzenia cmentarza kościelnego	B/161/8

Załącznik 2

Lista zabytków ruchomych wpisanych do Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków woj. łódzkiego (stan na 09. 10. 2017 r.; źródło: WUOZ w Łodzi, Del. Sieradz)

L.p.	Miejscowość	Obiekt	Zabytek	Nr wpisu
1.	Wartkowice	Kościół p.w. <i>św. Anny i NMP Matki Miłosierdzia</i>	Wotum (ręka)	1
2.	„	„	Wotum I. i M. Wierzińskich (serca)	2
3.	„	„	Wotum (prawa noga)	3
4.	„	„	Feretron <i>św. Anny i Ecce homo</i>	4
5.	„	„	Rzeźba <i>Św. Jacek Odrowąż</i>	5
6.	„	„	Kielich mszalny	6
7.	„	„	Puszka na komunikanty	7
8.	„	„	Pucharek	8
9.	„	„	Świecznik	9
10.	„	„	Krzyż procesyjny	10

11.	„	„	Ornat biały	11
12.	„	„	Ornat biały	12
13.	„	„	Mszał Rzymski	13
14.	„	„	Mszał Rzymski	14
15.	Wartkowice	Cmentarz parafialny	Nagrobek Wawrzyńca i Tekli Smogorzewskich	1
16.	„	„	Nagrobek Marii z Wolskich Pieńkowskiej	2
17.	„	„	Nagrobek Bolesława Marciniaka (lotnik)	3
18.	Gostków	Pałac – polichromie ścienne	Sala mauretańska	1
19.	„	„	Pokój (kredens)	2
20.	„	„	Sala chińska	3
21.	„	„	Sala pompejańska – plafon	4
22.	„	„	Sala pompejańska	5
23.	„	„	Sala pompejańska	6
24.	„	„	Sala mauretańska	7
25.	„	„	Hol – I piętro	8
26.	„	„	Sala balowa – I piętro	9
27.	„	„	Sala balowa – I piętro - kominek	10
28.	„	„	Sala balowa – I piętro – plafon	11
29.	„	„	Sala balowa – I piętro	12
30.	„	„	Hol – I piętro – plafon	13
31.	„	„	Hol – I piętro	14
32.	„	„	Klatka schodowa – malowidło	15
33.	„	„	Korytarz – parter	16
34.	„	„	Sala mauretańska – piec	17
35.	Tur	Kościół p.w. św. św. Piotra i Pawła	Ołtarz boczny z kaplicy	1
36.	„	„	Zegar	2
37.	„	„	Feretron	3
38.	„	„	Feretron	4
39.	„	„	Ambona	5
40.	„	„	Konfesjonał	6
41.	„	„	Słupy chóru muzycznego	7
42.	„	„	Krzyż	8
43.	„	„	Monstrancja	9
44.	„	„	Puszka na komunikanty	10
45.	„	„	Krzyż ołtarzowy	11
46.	„	„	Świecznik	12
47.	„	„	Świecznik	13
48.	„	„	Świecznik	14
49.	„	„	Ornat biały	15
50.	„	„	Ornat biały	16
51.	„	„	Ornat czerwony	17
52.	„	„	Ornat biały	18
53.	„	„	Kapa biała	19
54.	„	„	Chorągiew procesyjna	20
55.	„	„	Tablica pamiątkowa Tadeusza Kościuszki	21
56.	„	„	Epitafium ks. Rafała Stachowicza	22
57.	„	„	Element dekoracyjny	23
58.	„	„	Organy	24
59.	Tur	Cmentarz parafialny	Nagrobki Rudnickich	1
60.	„	„	Nagrobek Komiczów	2
61.	„	„	Nagrobek Józefa Mazowieckiego	3

62.	„	„	MPN – Powstanie Styczniowe i II wojna św.	4
-----	---	---	---	---

Załącznik 3

**Lista stanowisk archeologicznych
na terenie gminy WARTKOWICE
zarejestrowanych w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków
stan na 31 XII 2016 r.**

(źródło: M. Urbański, GEZ Archeologicznych Gmina Wartkowice)

* - stanowiska archiwalne o nieznannej lokalizacji

** - stanowiska archiwalne ze znaną lokalizacją

1. Biała Góra 2 (stan. 26 na obszarze AZP 62-48)

- punkt osadniczy kultury przeworskiej, epoka żelaza: okres rzymski

2. Biała Góra 3 (stan. 62 na obszarze AZP 62-48)

- punkt osadniczy kultury łużyckiej, epoka żelaza: okres halsztacki C-D

3. Biała Góra 4 (stan. 63 na obszarze AZP 62-48)

- ślad osadnictwa kultury łużyckiej, epoka żelaza: okres halsztacki C-D

4. Biernacice 3 (stan. 3 na obszarze AZP 62-46)

- osada kultury polskiej, XIV-XV w.

5. Biernacice 4 (stan. 4 na obszarze AZP 62-46)

- osada kultury polskiej, XIV-XV w.

6. Biernacice 5 (stan. 5 na obszarze AZP 62-46)

- osada kultury polskiej, epoka żelaza: XIV-XV w.

7. Biernacice 6 (stan. 6 na obszarze AZP 62-46)

- osada kultury polskiej, XIV-XV w.

8. Biernacice 7 (stan. 7 na obszarze AZP 62-46)

- osada kultury polskiej, XIV-XV w.

9. Biernacice 8 (stan. 8 na obszarze AZP 62-46)

- osada kultury polskiej, XIV-XV w.

10. Biernacice 9 (stan. 9 na obszarze AZP 62-46)

- osada kultury polskiej, XIV-XV w.

- osada kultury polskiej, XVI-XVIII w.

11. Biernacice 10 (stan. 10 na obszarze AZP 62-46)

- punkt osadniczy kultury prapolskiej, X-XI w.

- osada kultury polskiej, XIV-XV w.

12. Bronów 1 (stan. 22 na obszarze AZP 62-46)

- osada kultury prapolskiej, XI-XII w.

- osada kultury polskiej, XIV-XV w.

13. Bronówek 1 (stan. 18 na obszarze AZP 62-46)**

- cmentarzysko kultury łużyckiej, chronologia nieokreślona

- osada kultury przeworskiej, epoka żelaza: okres rzymski

- osada kultury polskiej, XIV-XV w.

- osada kultury polskiej, XVI-XVIII w.
- 14. Bronówek 2 (stan. 19 na obszarze AZP 62-46)**
- osada kultury polskiej, XIV-XV w.
- osada kultury polskiej, XVI-XVIII w.
- 15. Bronówek 3 (stan. 20 na obszarze AZP 62-46)**
- punkt osadniczy kultury nieokreślonej, pradzieje
- osada kultury polskiej, XIV-XV w.
- 16. Bronówek 4 (stan. 21 na obszarze AZP 62-46)**
- osada kultury polskiej, XIV-XV w.
- 17. Chodów 1 (stan. 3 na obszarze AZP 61-48), zespół stanowisk G**
- punkt osadniczy kultury łżyckiej, epoka brązu: okres IV-V
- punkt osadniczy kultury polskiej, okres nowożytny
- 18. Chodów 2 (stan. 14 na obszarze AZP 61-48)**
- osada kultury polskiej, XVI-XVIII w.
- 19. Chodów 3 (stan. 15 na obszarze AZP 61-48)**
- osada kultury przeworskiej, epoka żelaza: okres rzymski
- osada kultury polskiej, okres nowożytny
- 20. Chodów 4 (stan. 16 na obszarze AZP 61-48)**
- osada kultury polskiej, XVII-XVIII w.
- 21. Chodów 5 (stan. 17 na obszarze AZP 61-48)**
- osada kultury polskiej, XVII-XVIII w.
- 22. Chodów 6 (stan. 18 na obszarze AZP 61-48)**
- punkt osadniczy kultury polskiej, XVII-XVIII w.
- 23. Drwalew 3** (stan. 5 na obszarze AZP 62-48)**
- cmentarzysko kultury łżyckiej, epoka brązu: okres III-IV
- cmentarzysko kultury polskiej, chronologia nieokreślona
- 24. Drwalew 4 (stan. 23 na obszarze AZP 62-48)**
- punkt osadniczy kultury łżyckiej, epoka brązu: okres III-IV
- 25. Drwalew 5 (stan. 24 na obszarze AZP 62-48)**
- punkt osadniczy kultury łżyckiej, epoka żelaza: okres halsztacki C-D
- 26. Drwalew 6 (stan. 27 na obszarze AZP 62-48)**
- cmentarzysko kultury łżyckiej, epoka żelaza: okres halsztacki C-D
- 27. Drwalew 7 (stan. 31 na obszarze AZP 62-48)**
- punkt osadniczy kultury łżyckiej, epoka żelaza: okres halsztacki C-D
- osada kultury prapolskiej, XIII w.
- 28. Drwalew 8 (stan. 32 na obszarze AZP 62-48)**
- punkt osadniczy kultury przeworskiej, epoka żelaza: okres rzymski
- 29. Drwalew 9 (stan. 39 na obszarze AZP 62-48)**
- cmentarzysko kultury łżyckiej, epoka żelaza: okres halsztacki C-D
- 30. Dzierżawy 1 (stan. 6 na obszarze AZP 61-47)**

- punkt osadniczy kultury nieokreślonej, pradzieje
zagrożenie: planowana autostrada
- 31. Dzierżawy 2 (stan. 31 na obszarze AZP 61-47)**
- punkt osadniczy kultury nieokreślonej, epoka kamienia: neolit
- punkt osadniczy kultury polskiej, okres nowożytny
- 32. Dzierżawy 3 (stan. 32 na obszarze AZP 61-47)**
- punkt osadniczy kultury nieokreślonej, pradzieje
- 33. Dzierżawy 4 (stan. 33 na obszarze AZP 61-47)**
- punkt osadniczy kultury polskiej, późne średniowiecze
- punkt osadniczy kultury polskiej, okres nowożytny
- 34. Dzierżawy 5 (stan. 34 na obszarze AZP 61-47)**
- punkt osadniczy kultury przeworskiej, epoka żelaza: okres rzymski
- osada kultury polskiej, XV-XVII w.
- 35. Dzierżawy 6 (stan. 35 na obszarze AZP 61-47)**
- punkt osadniczy kultury polskiej, okres nowożytny
- 36. Dzierżawy 7 (stan. 36 na obszarze AZP 61-47)**
- osada kultury polskiej, XVII w.
- 37. Dzierżawy 8 (stan. 51 na obszarze AZP 61-47)**
- punkt osadniczy kultury łżyckiej, epoka żelaza: okres halsztacki
- 38. Dzierżawy 9 (stan. 54 na obszarze AZP 61-47)**
- punkt osadniczy kultury łżyckiej, epoka brązu – epoka żelaza: okres halsztacki
- 39. Gostków 1 (stan. 36 na obszarze AZP 62-47), zespół stanowisk Ł**
- osada kultury polskiej, XVII-XVIII w.
- 40. Gostków 2 (stan. 37 na obszarze AZP 62-47), zespół stanowisk Ł**
- osada kultury łżyckiej i pomorskiej, epoka żelaza: okres halsztacki
- osada kultury przeworskiej, epoka żelaza: okres rzymski
- osada kultury prapolskiej, wczesne średniowiecze
- 41. Gostków 3 (stan. 38 na obszarze AZP 62-47), zespół stanowisk Ł**
- cmentarzysko kultury pomorskiej, epoka żelaza: okres halsztacki D- wczesny okres lateński
- 42. Gostków 4 (stan. 50 na obszarze AZP 62-47), zespół stanowisk Ł**
- punkt osadniczy kultury polskiej, XVIII w.
- 43. Kiki 1 (stan. 4 na obszarze AZP 61-47), zespół stanowisk B**
- punkt osadniczy kultury polskiej, XIV-XV w.
- osada kultury polskiej, XVII-XVIII w.
- 44. Kiki 2 (stan. 5 na obszarze AZP 61-47), zespół stanowisk B**
- dwór kultury polskiej, XVI-XVIII w.
- 45. Kiki 3 (stan. 30 na obszarze AZP 61-47), zespół stanowisk B**
- osada kultury polskiej, XVI-XVII w.
- 46. Kiki 4 (stan. 52 na obszarze AZP 61-47)**

- punkt osadniczy kultury łużyckiej, epoka brązu
- punkt osadniczy kultury polskiej, XVI-XVIII w.
- 47. Kiki 5 (stan. 53 na obszarze AZP 61-47)**
- cmentarzysko kultury łużyckiej, epoka brązu: okres IV-V
- osada kultury polskiej, XVI-XVII w.
- 48. Kiki 6 (stan. 55 na obszarze AZP 61-47)**
- punkt osadniczy kultury pomorskiej, epoka żelaza: okres lateński
- punkt osadniczy kultury polskiej, XVII-XVIII w.
- 49. Kolonia Biała Góra 1 (stan. 61 na obszarze AZP 62-48)**
- cmentarzysko kultury łużyckiej, epoka żelaza: okres halsztacki C-D
- 50. Kolonia Truskawiec 1 (stan. 18 na obszarze AZP 62-48)**
- punkt osadniczy kultury łużyckiej, epoka brązu: okres III-IV
- 51. Krzepocinek 1** (stan. 20 na obszarze AZP 61-48)**
- grodzisko kultury prapolskiej, XI-XIII w.
- punkt osadniczy kultury polskiej, późne średniowiecze
- punkt osadniczy kultury polskiej, okres nowożytny nr rejestru: 406/A
- 52. Krzepocinek 2 (stan. 19 na obszarze AZP 61-48),**
- punkt osadniczy kultury nieokreślonej, pradzieje
- punkt osadniczy kultury polskiej, okres nowożytny
- 53. Krzepocinek 3 (stan. 21 na obszarze AZP 61-48)**
- punkt osadniczy kultury przeworskiej, epoka żelaza: okres rzymski
- osada kultury polskiej, późne średniowiecze
- punkt osadniczy kultury polskiej, okres nowożytny
- 54. Krzepocinek 4 (stan. 22 na obszarze AZP 61-48), zespół stanowisk H**
- punkt osadniczy kultury przeworskiej, epoka żelaza: okres rzymski
- osada kultury polskiej, XVII-XVIII w.
- 55. Krzepocinek 5 (stan. 23 na obszarze AZP 61-48), zespół stanowisk H**
- osada kultury przeworskiej, epoka żelaza: okres rzymski
- osada kultury polskiej, XVI-XVII w.
- 56. Krzepocinek 6 (stan. 24 na obszarze AZP 61-48), zespół stanowisk H**
- osada kultury łużyckiej, epoka brązu: okres IV-V
- osada kultury przeworskiej, epoka żelaza: okres rzymski
- osada kultury polskiej, okres nowożytny
- 57. Krzepocinek 7 (stan. 25 na obszarze AZP 61-48), zespół stanowisk H**
- osada kultury przeworskiej, epoka żelaza: okres rzymski
- osada kultury polskiej, XVI-XVIII w.
- 58. Krzepocinek 8 (stan. 26 na obszarze AZP 61-48), zespół stanowisk H**
- osada kultury przeworskiej, epoka żelaza: okres rzymski
- osada kultury polskiej, późne średniowiecze
- osada kultury polskiej, okres nowożytny

59. **Krzepocinek 9 (stan. 27 na obszarze AZP 61-48), zespół stanowisk H**
- osada kultury przeworskiej, epoka żelaza: okres rzymski
- osada kultury polskiej, XVII-XVIII w.
60. **Krzepocinek 10 (stan. 28 na obszarze AZP 61-48), zespół stanowisk H**
- osada kultury nieokreślonej, pradzieje
- osada kultury polskiej, XVI-XVII w.
61. **Krzepocinek 11 (stan. 29 na obszarze AZP 61-48), zespół stanowisk H**
- osada kultury łużyckiej (?), chronologia nieokreślona
- osada kultury polskiej, XV-XVII w.
62. **Krzepocinek 12 (stan. 30 na obszarze AZP 61-48), zespół stanowisk H**
- punkt osadniczy kultury przeworskiej, epoka żelaza: okres rzymski
- osada kultury polskiej, XVII-XVIII w.
63. **Krzepocinek 13 (stan. 31 na obszarze AZP 61-48), zespół stanowisk I**
- osada kultury łużyckiej (?), chronologia nieokreślona
- osada kultury polskiej, XVI-XVIII w.
64. **Krzepocinek 14 (stan. 32 na obszarze AZP 61-48), zespół stanowisk I**
- osada kultury polskiej, XVII-XVIII w.
65. **Krzepocinek 15 (stan. 33 na obszarze AZP 61-48), zespół stanowisk I**
- osada kultury przeworskiej, epoka żelaza: okres rzymski
- osada kultury polskiej, okres nowożytny
66. **Krzepocinek 16 (stan. 34 na obszarze AZP 61-48), zespół stanowisk H**
- osada kultury polskiej, późne średniowiecze
- osada kultury polskiej, okres nowożytny
67. **Krzepocinek 17 (stan. 35 na obszarze AZP 61-48), zespół stanowisk H**
- punkt osadniczy kultury przeworskiej, epoka żelaza: okres rzymski
- punkt osadniczy kultury polskiej, okres nowożytny
68. **Krzepocinek 18 (stan. 36 na obszarze AZP 61-48), zespół stanowisk H**
- osada kultury przeworskiej, epoka żelaza: okres rzymski
- osada kultury polskiej, XVII-XVIII w.
69. **Krzepocinek 19 (stan. 37 na obszarze AZP 61-48), zespół stanowisk H**
- osada kultury łużyckiej, chronologia nieokreślona
- osada kultury polskiej, XVI-XVII w.
70. **Krzepocinek 20 (stan. 38 na obszarze AZP 61-48), zespół stanowisk H**
- osada kultury przeworskiej, epoka żelaza: okres rzymski
- osada kultury polskiej, XVI-XVII w.
71. **Krzepocinek 21 (stan. 39 na obszarze AZP 61-48), zespół stanowisk H**
- punkt osadniczy kultury nieokreślonej, pradzieje
- punkt osadniczy kultury polskiej, okres nowożytny
72. **Krzepocinek 22 (stan. 40 na obszarze AZP 61-48), zespół stanowisk H**
- punkt osadniczy kultury pomorskiej (?), chronologia nieokreślona

- punkt osadniczy kultury polskiej, XVII-XVIII w.
- 73. Krzepocinek 23 (stan. 47 na obszarze AZP 61-48), zespół stanowisk I**
- osada kultury przeworskiej, epoka żelaza: okres rzymski
- osada kultury polskiej, XVII-XVIII w.
- 74. Krzepocinek 24 (stan. 48 na obszarze AZP 61-48)**
- punkt osadniczy kultury nieokreślonej, pradzieje
- osada kultury polskiej, XVI-XVIII w.
- 75. Krzepocinek 25 (stan. 49 na obszarze AZP 61-48)**
- punkt osadniczy kultury nieokreślonej, pradzieje
- osada kultury polskiej, okres nowożytny
- 76. Nasale 1 (stan. 36 na obszarze AZP 62-48)**
- osada kultury łużyckiej, epoka żelaza: okres halsztacki C-D
- 77. Nasale 2 (stan. 37 na obszarze AZP 62-48)**
- cmentarzysko kultury łużyckiej, epoka żelaza: okres halsztacki C-D
- 78. Ner 1 (stan. 40 na obszarze AZP 62-47)**
- osada kultury polskiej, XIII-XIV w.
- 79. Ner 2 (stan. 41 na obszarze AZP 62-47)**
- cmentarzysko kultury pomorskiej, epoka żelaza: wczesny okres lateński
- 80. Ner 3 (stan. 42 na obszarze AZP 62-47)**
- punkt osadniczy kultury łużyckiej, epoka żelaza: okres halsztacki C-D
- 81. Ner 4 (stan. 43 na obszarze AZP 62-47), zespół stanowisk E**
- punkt osadniczy kultury pomorskiej, epoka żelaza: okres halsztacki D – wczesny okres lateński
- 82. Ner 5 (stan. 44 na obszarze AZP 62-47)**
- punkt osadniczy kultury polskiej, XIV-XV w.
- 83. Ner 6 (stan. 39 na obszarze AZP 61-47), zespół stanowisk E**
- punkt osadniczy kultury pomorskiej, epoka żelaza: okres lateński
- punkt osadniczy kultury polskiej, okres nowożytny
- 84. Ner 7 (stan. 44 na obszarze AZP 61-47), zespół stanowisk E**
- punkt osadniczy kultury przeworskiej, epoka żelaza: okres rzymski
- punkt osadniczy kultury polskiej, okres nowożytny
- 85. Ner 8 (stan. 49 na obszarze AZP 61-47), zespół stanowisk E**
- punkt osadniczy kultury przeworskiej, epoka żelaza: okres rzymski
- punkt osadniczy kultury polskiej, okres nowożytny
- 86. Ner 9 (stan. 50 na obszarze AZP 61-47), zespół stanowisk E**
- punkt osadniczy kultury przeworskiej, epoka żelaza: okres rzymski
- punkt osadniczy kultury polskiej, XVII w.
- 87. Ner – Parcele 1 (stan. 37 na obszarze AZP 61-47)**
- punkt osadniczy kultury nieokreślonej, pradzieje
- punkt osadniczy kultury polskiej, okres nowożytny
- 88. Ner – Parcele 2 (stan. 38 na obszarze AZP 61-47)**

- punkt osadniczy kultury nieokreślonej, pradzieje
- 89. Ner – Parcele 3 (stan. 40 na obszarze AZP 61-47), zespół stanowisk E**
- punkt osadniczy kultury nieokreślonej, pradzieje
- 90. Ner – Parcele 4 (stan. 41 na obszarze AZP 61-47), zespół stanowisk E**
- punkt osadniczy kultury łużyckiej, epoka żelaza: okres halsztacki C
- punkt osadniczy kultury polskiej, późne średniowiecze
- punkt osadniczy kultury polskiej, okres nowożytny
- 91. Ner – Parcele 5 (stan. 42 na obszarze AZP 61-47), zespół stanowisk E**
- punkt osadniczy kultury przeworskiej, epoka żelaza: okres rzymski
- punkt osadniczy kultury polskiej, późne średniowiecze
- 92. Ner – Parcele 6 (stan. 43 na obszarze AZP 61-47), zespół stanowisk E**
- punkt osadniczy kultury przeworskiej, epoka żelaza: okres rzymski
- punkt osadniczy kultury polskiej, XVI-XVIII w.
- 93. Ner – Parcele 7 (stan. 45 na obszarze AZP 61-47), zespół stanowisk E**
- ślad osadnictwa kultury łużyckiej, epoka brązu/epoka żelaza: okres halsztacki
- punkt osadniczy kultury polskiej, XVI-XVII w.
- 94. Ner – Parcele 8 (stan. 46 na obszarze AZP 61-47), zespół stanowisk E**
- punkt osadniczy kultury przeworskiej, epoka żelaza: okres rzymski
- punkt osadniczy kultury polskiej, okres nowożytny
- 95. Ner – Parcele 9 (stan. 47 na obszarze AZP 61-47), zespół stanowisk E**
- punkt osadniczy kultury nieokreślonej, pradzieje
- punkt osadniczy kultury polskiej, okres nowożytny
- 96. Ner – Parcele 10 (stan. 48 na obszarze AZP 61-47), zespół stanowisk E**
- osada kultury polskiej, XVI-XVII w.
- 97. Nowa Wieś 1 (stan. 54 na obszarze AZP 63-47), zespół stanowisk N**
- osada kultury prapolskiej, wczesne średniowiecze
- 98. Nowa Wieś 2 (stan. 55 na obszarze AZP 63-47)**
- osada kultury polskiej, późne średniowiecze
- 99. Nowa Wieś 3 (stan. 56 na obszarze AZP 63-47)**
- punkt osadniczy kultury łużyckiej, epoka żelaza: okres halsztacki C-D
- 100. Nowa Wieś 4 (stan. 57 na obszarze AZP 63-47)**
- punkt osadniczy kultury polskiej, średniowiecze
- 101. Orzeszków 2 (stan. 28 na obszarze AZP 62-48)**
- punkt osadniczy kultury łużyckiej, epoka żelaza: okres halsztacki C-D
- 102. Orzeszków 3 (stan. 29 na obszarze AZP 62-48)**
- cmentarzysko kultury łużyckiej, epoka brązu: okres III-IV
- cmentarzysko kultury przeworskiej, epoka żelaza: okres rzymski
- 103. Orzeszków 4 (stan. 30 na obszarze AZP 62-48)**
- punkt osadniczy kultury przeworskiej, epoka żelaza: okres rzymski

104. **Orzeszków 5 (stan. 33 na obszarze AZP 62-48)**
- punkt osadniczy kultury prapolskiej, XII-XIII w.
105. **Orzeszków 6 (stan. 34 na obszarze AZP 62-48)**
- cmentarzysko kultury łużyckiej, epoka żelaza: okres halszacki C-D
106. **Orzeszków 7 (stan. 20 na obszarze AZP 62-48)**
- punkt osadniczy kultury nieokreślonej, pradzieje
107. **Parądzice 1 (stan. 41 na obszarze AZP 61-48), zespół stanowisk H**
- osada kultury przeworskiej, epoka żelaza: okres rzymski
- punkt osadniczy kultury polskiej, późne średniowiecze
- osada kultury polskiej, okres nowożytny
108. **Pauzew 1 (stan. 7 na obszarze AZP 61-47), zespół stanowisk C**
- punkt osadniczy kultury nieokreślonej, pradzieje
- cmentarzysko kultury pomorskiej, epoka żelaza: okres lateński
- punkt osadniczy kultury przeworskiej, epoka żelaza: okres rzymski
- punkt osadniczy kultury polskiej, średniowiecze
- osada kultury polskiej, okres nowożytny
109. **Pauzew 2 (stan. 8 na obszarze AZP 61-47), zespół stanowisk C**
- punkt osadniczy kultury przeworskiej, epoka żelaza: okres rzymski
- punkt osadniczy kultury polskiej, okres nowożytny
110. **Pauzew 3 (stan. 9 na obszarze AZP 61-47), zespół stanowisk C**
- cmentarzysko kultury łużyckiej, epoka brązu/epoka żelaza: okres halszacki
- punkt osadniczy kultury polskiej, okres nowożytny
111. **Pauzew 4 (stan. 10 na obszarze AZP 61-47), zespół stanowisk C**
- cmentarzysko kultury łużyckiej, epoka brązu-epoka żelaza: okres halszacki
- punkt osadniczy kultury przeworskiej, epoka żelaza: okres rzymski
- osada kultury polskiej, XVI-XVII w.
112. **Pauzew 5 (stan. 11 na obszarze AZP 61-47), zespół stanowisk C**
- punkt osadniczy kultury łużyckiej, epoka brązu-epoka żelaza: okres halszacki
- osada kultury przeworskiej, epoka żelaza: okres rzymski
- punkt osadniczy kultury polskiej, XIV-XVI w.
zagrożenie: autostrada
113. **Pauzew 6 (stan. 12 na obszarze AZP 61-47), zespół stanowisk D**
- cmentarzysko kultury łużyckiej, epoka żelaza: okres halszacki
114. **Pauzew 7 (stan. 13 na obszarze AZP 61-47), zespół stanowisk D**
- cmentarzysko kultury przeworskiej, epoka żelaza: okres rzymski
zagrożenie: wybieranie piasku
115. **Pauzew 8 (stan. 14 na obszarze AZP 61-47), zespół stanowisk D**
- punkt osadniczy kultury łużyckiej, epoka brązu/epoka żelaza: okres halszacki
116. **Pauzew 9 (stan. 15 na obszarze AZP 61-47), zespół stanowisk D**
- punkt osadniczy kultury nieokreślonej, pradzieje

- cmentarzysko kultury pomorskiej, epoka żelaza: okres lateński
- 117. Pauzew 10 (stan. 16 na obszarze AZP 61-47), zespół stanowisk D**
- punkt osadniczy kultury nieokreślonej, pradzieje
- 118. Pauzew 11 (stan. 17 na obszarze AZP 61-47), zespół stanowisk D**
- punkt osadniczy kultury pomorskiej, epoka żelaza: okres lateński
- 119. Pauzew 12 (stan. 21 na obszarze AZP 61-47), zespół stanowisk D**
- cmentarzysko kultury łużyckiej, epoka żelaza: okres halsztacki
- punkt osadniczy kultury polskiej, późne średniowiecze
- 120. Pelczyska 1** (stan. 1 na obszarze AZP 61-47), zespół stanowisk F**
- gródek stożkowaty kultury prapolskiej, III okres wczesnego średniowiecza
- punkt osadniczy kultury polskiej, okres nowożytny
- zagrożenie: wybieranie piasku
- nr rejestru: 210/A
- 121. Pelczyska 2** (stan. 2 na obszarze AZP 61-47), zespół stanowisk F**
- gródek stożkowaty kultury polskiej, 1400 – II poł. XV w. nr rejestru: 209/A
- 122. Pelczyska 3** (stan. 3 na obszarze AZP 61-47), zespół stanowisk F**
- osada kultury przeworskiej, epoka żelaza: okres rzymski
- osada kultury prapolskiej, I okres wczesnego średniowiecza
- osada kultury polskiej, XIII/XIV-XV w.
- osada kultury polskiej, okres nowożytny
- 123. Pelczyska 4 (stan. 18 na obszarze AZP 61-47), zespół stanowisk F**
- punkt osadniczy kultury przeworskiej, epoka żelaza: okres rzymski
- punkt osadniczy kultury polskiej, XVII-XVIII w.
- zagrożenie: autostrada
- 124. Pelczyska 5 (stan. 19 na obszarze AZP 61-47), zespół stanowisk F**
- punkt osadniczy kultury łużyckiej, epoka brązu-epoka żelaza: okres halsztacki
- osada kultury przeworskiej, epoka żelaza: okres rzymski
- osada kultury polskiej, XVI-XVII w.
- zagrożenie: autostrada
- 125. Pelczyska 6** (stan. 20 na obszarze AZP 61-47), zespół stanowisk F**
- punkt osadniczy kultury przeworskiej, epoka żelaza: późny okres lateński
- punkt osadniczy kultury przeworskiej, epoka żelaza: okres rzymski
- osada kultury prapolskiej, III okres wczesnego średniowiecza
- osada kultury polskiej, XVI-XVII w.
- 126. Pelczyska 7 (stan. 22 na obszarze AZP 61-47), zespół stanowisk F**
- punkt osadniczy kultury polskiej, okres nowożytny
- 127. Pelczyska 8 (stan. 23 na obszarze AZP 61-47), zespół stanowisk F**
- osada kultury polskiej, XVI-XVII w.
- 128. Pelczyska 9 (stan. 24 na obszarze AZP 61-47), zespół stanowisk F**
- punkt osadniczy kultury polskiej, późne średniowiecze

- osada kultury polskiej, XVI-XVII w.

zagrożenie: autostrada

129. Pelczyska 10 (stan. 25 na obszarze AZP 61-47), zespół stanowisk F**

- cmentarzysko kultury pomorskiej, epoka żelaza: okres lateński

- osada kultury przeworskiej, epoka żelaza: okres rzymski

- osada kultury polskiej, późne średniowiecze

- osada kultury polskiej, okres nowożytny

zagrożenie: wybieranie piasku, wysypywanie śmieci

130. Pelczyska 11 (stan. 26 na obszarze AZP 61-47), zespół stanowisk F

- osada kultury polskiej, okres nowożytny

zagrożenie: rozkopywanie kopca

131. Pelczyska 12 (stan. 27 na obszarze AZP 61-47), zespół stanowisk F

- cmentarzysko kultury polskiej, średniowiecze

- osada kultury polskiej, okres nowożytny

132. Pelczyska 13 (stan. 56 na obszarze AZP 61-47), zespół stanowisk F

- punkt osadniczy kultury polskiej, późne średniowiecze

- punkt osadniczy kultury polskiej, okres nowożytny

133. Pelczyska 14 (stan. 4 na obszarze AZP 61-48), zespół stanowisk G

- punkt osadniczy kultury nieokreślonej, pradzieje

- punkt osadniczy kultury polskiej, XVII-XVIII w.

134. Pelczyska 15 (stan. 5 na obszarze AZP 61-48), zespół stanowisk G

- osada kultury polskiej, XVI-XVIII w.

135. Pelczyska 16 (stan. 6 na obszarze AZP 61-48), zespół stanowisk G

- punkt osadniczy kultury łużyckiej, chronologia nieokreślona

- osada kultury polskiej, XVI-XVIII w.

136. Pelczyska 17 (stan. 7 na obszarze AZP 61-48), zespół stanowisk G

- punkt osadniczy kultury nieokreślonej, pradzieje

- osada kultury polskiej, okres nowożytny

137. Pelczyska 18 (stan. 8 na obszarze AZP 61-48), zespół stanowisk G

- osada kultury łużyckiej, epoka brązu

- osada kultury polskiej, okres nowożytny

138. Pelczyska 19 (stan. 9 na obszarze AZP 61-48), zespół stanowisk G

- punkt osadniczy kultury nieokreślonej, epoka brązu

- osada kultury polskiej, XVII-XVIII w.

139. Pelczyska 20 (stan. 10 na obszarze AZP 61-48), zespół stanowisk F

- osada kultury przeworskiej, epoka żelaza: okres rzymski

- osada kultury polskiej, XVII-XVIII w.

140. Pelczyska 21 (stan. 11 na obszarze AZP 61-48), zespół stanowisk F

- punkt osadniczy kultury łużyckiej, epoka brązu

- osada kultury polskiej, XVI-XVIII w.

- 141. Pelczyska 22 (stan. 12 na obszarze AZP 61-48)**
- punkt osadniczy kultury łużyckiej, chronologia nieokreślona
- osada kultury polskiej, XVI-XVIII w.
- 142. Pelczyska 23 (stan. 13 na obszarze AZP 61-48)**
- punkt osadniczy kultury łużyckiej, chronologia nieokreślona
- punkt osadniczy kultury polskiej, okres nowożytny
- 143. Plewnik II 1 (stan. 15 na obszarze AZP 62-48), zespół stanowisk P**
- osada kultury polskiej, XIII w.
- 144. Plewnik II 2 (stan. 19 na obszarze AZP 62-48)**
- punkt osadniczy kultury łużyckiej, epoka brązu: okres III-IV
- 145. Plewnik III 1 (stan. 44 na obszarze AZP 63-48), zespół stanowisk P**
- punkt osadniczy kultury pomorskiej, epoka żelaza: okres wczesny okres lateński
- 146. Plewnik III 2 (stan. 45 na obszarze AZP 63-48), zespół stanowisk P**
- punkt osadniczy kultury łużyckiej, epoka żelaza: okres halsztacki C-D
- punkt osadniczy kultury polskiej, późne średniowiecze
- 147. Plewnik III 3 (stan. 46 na obszarze AZP 63-48), zespół stanowisk P**
- punkt osadniczy kultury nieokreślonej, pradzieje
- punkt osadniczy kultury łużyckiej, epoka żelaza: okres halsztacki C-D
- 148. Plewnik III 4 (stan. 47 na obszarze AZP 63-48), zespół stanowisk P**
- punkt osadniczy kultury nieokreślonej, pradzieje
- punkt osadniczy kultury polskiej, późne średniowiecze
- 149. Plewnik III 5 (stan. 49 na obszarze AZP 63-48), zespół stanowisk P**
- punkt osadniczy kultury nieokreślonej, pradzieje
- 150. Polesie 1 (stan. 31 na obszarze AZP 62-47)**
- punkt osadniczy kultury pomorskiej, epoka żelaza: okres wczesny okres lateński
- 151. Powodów I 1 (stan. 80 na obszarze AZP 62-48)**
- punkt osadniczy kultury przeworskiej, epoka żelaza: okres rzymski
- 152. Powodów I 2 (stan. 81 na obszarze AZP 62-48)**
- punkt osadniczy kultury łużyckiej, epoka żelaza: okres halsztacki C-D
- 153. Powodów I 3 (stan. 89 na obszarze AZP 62-48)**
- punkt osadniczy kultury nieokreślonej, chronologia nieokreślona
- punkt osadniczy kultury polskiej, XIV-XV w.
- 154. Powodów II 1 (52 na 62-48), zespół stanowisk R**
- osada kultury przeworskiej, epoka żelaza: późny okres lateński-okres rzymski
- punkt osadniczy kultury polskiej, XIV-XV w.
- 155. Powodów II 2 (53 na 62-48), zespół stanowisk R**
- osada kultury przeworskiej, epoka żelaza: okres rzymski
- 156. Powodów II 3 (58 na 62-48)**
- osada kultury przeworskiej, epoka żelaza: okres rzymski
- osada kultury polskiej, XIV-XV w.

157. **Powodów III 1 (stan. 50 na obszarze AZP 62-48), zespół stanowisk R**
- punkt osadniczy kultury przeworskiej, epoka żelaza: okres rzymski
158. **Powodów III 2 (stan. 51 na obszarze AZP 62-48)**
- punkt osadniczy kultury łużyckiej, epoka żelaza: okres halsztacki C-D
159. **Powodów III 3 (stan. 54 na obszarze AZP 62-48), zespół stanowisk R**
- punkt osadniczy kultury łużyckiej, epoka żelaza: okres halsztacki C-D
- osada kultury przeworskiej, epoka żelaza: okres rzymski
- punkt osadniczy kultury polskiej, XIV-XV w.
160. **Powodów III 4 (stan. 55 na obszarze AZP 62-48), zespół stanowisk R**
- osada kultury przeworskiej, epoka żelaza: okres rzymski
161. **Powodów III 6 (stan. 82 na obszarze AZP 62-48), zespół stanowisk K**
- punkt osadniczy kultury łużyckiej, epoka brązu: okres III-IV
162. **Powodów III 7 (stan. 88 na obszarze AZP 62-48), zespół stanowisk K**
- punkt osadniczy kultury łużyckiej, epoka brązu: okres III-IV
163. **Powodów III 8 (stan. 83 na obszarze AZP 62-48), zespół stanowisk K**
- punkt osadniczy kultury łużyckiej, epoka żelaza: okres halsztacki C-D
164. **Saków 1 (stan. 28 na obszarze AZP 61-47)**
- punkt osadniczy kultury polskiej, okres nowożytny
165. **Saków 2 (stan. 29 na obszarze AZP 61-47)**
- punkt osadniczy kultury nieokreślonej, pradzieje
- punkt osadniczy kultury polskiej, późne średniowiecze
- punkt osadniczy kultury polskiej, okres nowożytny
166. **Sędów 1 (stan. 41 na obszarze AZP 63-47), zespół stanowisk M**
- osada kultury przeworskiej, epoka żelaza: wczesny okres rzymski
167. **Sędów 2 (stan. 42 na obszarze AZP 63-47), zespół stanowisk M**
- osada kultury przeworskiej, epoka żelaza: okres rzymski
168. **Sędów 3 (stan. 43 na obszarze AZP 63-47), zespół stanowisk M**
- punkt osadniczy kultury przeworskiej, epoka żelaza: wczesny okres rzymski
169. **Sędów 4 (stan. 44 na obszarze AZP 63-47), zespół stanowisk M**
- punkt osadniczy kultury przeworskiej, epoka żelaza: wczesny okres rzymski
170. **Sędów 5 (stan. 48 na obszarze AZP 63-47)**
- osada kultury łużyckiej, epoka żelaza: okres halsztacki D-okres lateński
171. **Sędów 6 (stan. 8 na obszarze AZP 62-47), zespół stanowisk M**
- punkt osadniczy kultury łużyckiej, epoka brązu: okres IV
- osada kultury przeworskiej, epoka żelaza: okres rzymski
- punkt osadniczy kultury polskiej, XVII-XVIII w.
172. **Sędów 7 (stan. 9 na obszarze AZP 62-47), zespół stanowisk M**
- punkt osadniczy kultury pomorskiej, epoka żelaza: okres halsztacki D - wczesny okres lateński
- osada kultury przeworskiej, epoka żelaza: okres rzymski
173. **Sędów 8 (stan. 10 na obszarze AZP 62-47), zespół stanowisk M**

- osada kultury łużyckiej, epoka brązu: okres IV-V
- 174. Spędoszyn Wieś 3 (stan. 14 na obszarze AZP 62-47)**
- punkt osadniczy kultury pomorskiej, epoka żelaza: wczesny okres lateński
- 175. Spędoszyn Wieś 4 (stan. 15 na obszarze AZP 62-47)**
- punkt osadniczy kultury łużyckiej, epoka żelaza: okres halsztacki C-D
- punkt osadniczy kultury przeworskiej, epoka żelaza: okres rzymski
- 176. Spędoszyn Wieś 5 (stan. 16 na obszarze AZP 62-47), zespół stanowisk M**
- punkt osadniczy kultury łużyckiej, epoka żelaza: okres halsztacki C-D
- 177. Spędoszyn Kolonia 1 (stan. 7 na obszarze AZP 62-47), zespół stanowisk M**
- punkt osadniczy kultury łużyckiej, epoka żelaza: okres halsztacki C-D
- 178. Spędoszyn Kolonia 2 (stan. 11 na obszarze AZP 62-47), zespół stanowisk M**
- punkt osadniczy kultury pomorskiej, epoka żelaza: wczesny okres lateński
- 179. Spędoszyn Kolonia 3 (stan. 12 na obszarze AZP 62-47), zespół stanowisk M**
- punkt osadniczy kultury łużyckiej, epoka brązu: okres IV
- 180. Spędoszyn Kolonia 4 (stan. 13 na obszarze AZP 62-47)**
- punkt osadniczy kultury łużyckiej, epoka żelaza: okres halsztacki C-D
- 181. Spędoszyn Kolonia 5 (stan. 18 na obszarze AZP 62-47), zespół stanowisk M**
- punkt osadniczy kultury przeworskiej, epoka żelaza: późny okres rzymski
- 182. Spędoszyn Kolonia 6 (stan. 26 na obszarze AZP 62-47), zespół stanowisk M**
- punkt osadniczy kultury pomorskiej, epoka żelaza: wczesny okres lateński
- punkt osadniczy kultury polskiej, XVII-XVIII w.
- 183. Spędoszyn Kolonia 7 (stan. 32 na obszarze AZP 62-47), zespół stanowisk M**
- punkt osadniczy kultury łużyckiej, epoka żelaza: okres halsztacki C-D
- 184. Spędoszyn Kolonia 8 (stan. 33 na obszarze AZP 62-47), zespół stanowisk M**
- punkt osadniczy kultury łużyckiej, epoka brązu: okres IV
- 185. Spędoszyn Kolonia 9 (stan. 34 na obszarze AZP 62-47)**
- punkt osadniczy kultury przeworskiej, epoka żelaza: późny okres lateński
- 186. Starzynki 2 (stan. 64 na obszarze AZP 62-48), zespół stanowisk J**
- punkt osadniczy kultury przeworskiej, epoka żelaza: okres rzymski
- 187. Starzyny 1 (stan. 25 na obszarze AZP 62-48)**
- punkt osadniczy kultury łużyckiej, epoka brązu: okres IV-V
- 188. Sucha Dolna 1 (stan. 42 na obszarze AZP 61-48), zespół stanowisk H**
- punkt osadniczy kultury łużyckiej, chronologia nieokreślona
- 189. Sucha Dolna 2 (stan. 43 na obszarze AZP 61-48), zespół stanowisk H**
- osada kultury pomorskiej, epoka żelaza: okres halsztacki D-wczesny okres lateński
- punkt osadniczy kultury polskiej, okres nowożytny
- 190. Sucha Dolna 3 (stan. 44 na obszarze AZP 61-48), zespół stanowisk H**
- punkt osadniczy kultury przeworskiej, epoka żelaza: okres rzymski
- ślad osadnictwa kultury polskiej, okres nowożytny
- 191. Sucha Dolna 4 (stan. 50 na obszarze AZP 61-48)**

- punkt osadniczy kultury pomorskiej, epoka żelaza: okres halsztacki D - wczesny okres lateński
- osada kultury polskiej, XVII-XVIII w.
- 192. Sucha Górna 1 (stan. 90 na obszarze AZP 62-48)**
- punkt osadniczy kultury łużyckiej, epoka żelaza: okres halsztacki C-D
- 193. Sucha Górna 2 (stan. 91 na obszarze AZP 62-48)**
- osada kultury polskiej, XVI-XVII w.
- 194. Światonia 1 (stan. 58 na obszarze AZP 61-46)**
- punkt osadniczy kultury polskiej, XVI-XVII w.
- zagrożenie: głęboka orka
- 195. Światonia 2 (stan. 59 na obszarze AZP 61-46), zespół stanowisk A**
- punkt osadniczy kultury polskiej, XVI-XVIII w.
- zagrożenie: głęboka orka
- 196. Światonia 3 (stan. 17 na obszarze AZP 62-46)**
- osada kultury polskiej, XIV-XV w.
- 197. Truskawiec 1 (stan. 46 na obszarze AZP 62-47)**
- punkt osadniczy kultury łużyckiej, epoka żelaza: okres halsztacki C-D
- 198. Truskawiec 2 (stan. 47 na obszarze AZP 62-47), zespół stanowisk O**
- punkt osadniczy kultury łużyckiej, epoka żelaza: okres halsztacki C-D
- punkt osadniczy kultury polskiej, XVI-XVIII w.
- 199. Truskawiec 3 (stan. 92 na obszarze AZP 62-48)**
- punkt osadniczy kultury łużyckiej, epoka żelaza: okres halsztacki C-D
- 200. Truskawiec 4 (stan. 10 na obszarze AZP 62-48)**
- cmentarzysko kultury łużyckiej, epoka brązu: okres III-IV
- 201. Truskawiec 5 (stan. 11 na obszarze AZP 62-48)**
- cmentarzysko kultury łużyckiej, epoka brązu: okres III-IV
- cmentarzysko kultury łużyckiej, epoka żelaza: okres halsztacki C-D
- 202. Truskawiec 6 (stan. 12 na obszarze AZP 62-48)**
- punkt osadniczy kultury łużyckiej, epoka żelaza: okres halsztacki C-D
- osada kultury prapolskiej, XII-XIII w.
- 203. Truskawiec 7 (stan. 13 na obszarze AZP 62-48)**
- punkt osadniczy kultury łużyckiej, epoka brązu: okres III-IV
- 204. Truskawiec 8 (stan. 14 na obszarze AZP 62-48)**
- punkt osadniczy kultury nieokreślonej, chronologia nieokreślona
- 205. Tur 1 (stan. 1 na obszarze AZP 63-47), zespół stanowisk N**
- osada kultury prapolskiej, wczesne średniowiecze
- zagrożenie: uprawa roli
- 206. Tur 2 (stan. 2 na obszarze AZP 63-47), zespół stanowisk N**
- osada kultury prapolskiej, wczesne średniowiecze
- 207. Tur 3 (stan. 3 na obszarze AZP 63-47), zespół stanowisk N**
- osada kultury łużyckiej, epoka żelaza: okres halsztacki D

- osada kultury polskiej, okres nowożytny
- 208. Tur 4 (stan. 4 na obszarze AZP 63-47), zespół stanowisk N**
- osada kultury łużyckiej, epoka żelaza: okres halsztacki-okres lateński
- 209. Tur 5 (stan. 6 na obszarze AZP 63-47), zespół stanowisk N**
- cmentarzysko kultury przeworskiej, epoka żelaza: późny okres lateński
- 210. Tur 7 (stan. 6 na obszarze AZP 62-47)**
- punkt osadniczy kultury łużyckiej, epoka żelaza: okres halsztacki C-D
- punkt osadniczy kultury polskiej, XVII-XVIII w.
- 211. Tur 8 (stan. 49 na obszarze AZP 62-47), zespół stanowisk O**
- punkt osadniczy kultury pomorskiej, epoka żelaza: okres halsztacki D - wczesny okres lateński
- 212. Tur 9 (stan. 48 na obszarze AZP 62-47), zespół stanowisk O**
- punkt osadniczy kultury pomorskiej, epoka żelaza: okres halsztacki D - wczesny okres lateński
- 213. Tur 10 (stan. 5 na obszarze AZP 62-47), zespół stanowisk O**
- punkt osadniczy kultury łużyckiej, epoka żelaza: okres halsztacki C-D
- osada kultury przeworskiej, epoka żelaza: okres rzymski
- 214. Ujazd 1 (stan. 16 na obszarze AZP 62-48)**
- punkt osadniczy kultury łużyckiej, epoka żelaza: okres halsztacki C-D
- punkt osadniczy kultury przeworskiej, epoka żelaza: okres rzymski
- 215. Ujazd 2 (stan. 17 na obszarze AZP 62-48)**
- punkt osadniczy kultury nieokreślonej, chronologia nieokreślona
- 216. Ujazd 3 (stan. 21 na obszarze AZP 62-48)**
- cmentarzysko kultury łużyckiej, epoka żelaza: okres halsztacki C-D
- 217. Ujazd 4 (stan. 57 na obszarze AZP 63-48)**
- punkt osadniczy kultury łużyckiej, epoka brązu/epoka żelaza: okres halsztacki C-D
- punkt osadniczy kultury prapolskiej, III okres wczesnego średniowiecza
- 218. Wartkowice 2 (stan. 35 na obszarze AZP 62-47)**
- punkt osadniczy kultury polskiej, XV-XVI w.
- 219. Wartkowice 3 (stan 51 na obszarze AZP 62-47)**
- osada kultury polskiej, średniowiecze-okres nowożytny
- 220. Wierzbowa 1 (stan. 4 na obszarze AZP 62-48), zespół stanowisk J**
- osada kultury trzcinieckiej, epoka brązu: okres II
- cmentarzysko kultury łużyckiej, epoka brązu: okres IV
- cmentarzysko kultury łużyckiej, epoka żelaza: okres halsztacki C-D
- cmentarzysko kultury pomorskiej, epoka żelaza: wczesny okres lateński
- zagrożenie: autostrada
- 221. Wierzbowa 2 (stan. 65 na obszarze AZP 62-48), zespół stanowisk J**
- cmentarzysko kultury łużyckiej, epoka żelaza: okres halsztacki C-D
- zagrożenie: autostrada
- 222. Wierzbowa 3 (stan. 66 na obszarze AZP 62-48), zespół stanowisk J**
- punkt osadniczy kultury łużyckiej, epoka żelaza: okres halsztacki C-D

zagrożenie: autostrada

223. Wierzbowa 4 (stan. 67 na obszarze AZP 62-48), zespół stanowisk J

- punkt osadniczy kultury przeworskiej, epoka żelaza: okres rzymski

zagrożenie: autostrada

224. Wierzbowa 5 (stan. 68 na obszarze AZP 62-48), zespół stanowisk J

- punkt osadniczy kultury przeworskiej, epoka żelaza: okres rzymski

zagrożenie: autostrada

225. Wierzbowa 6 (stan. 69 na obszarze AZP 62-48), zespół stanowisk J

- osada kultury przeworskiej, epoka żelaza: późny okres lateński-okres rzymski

zagrożenie: autostrada

226. Wierzbowa 7 (stan. 70 na obszarze AZP 62-48), zespół stanowisk J

- punkt osadniczy kultury przeworskiej, epoka żelaza: okres rzymski

zagrożenie: autostrada

227. Wierzbowa 8 (stan. 71 na obszarze AZP 62-48), zespół stanowisk J

- punkt osadniczy kultury przeworskiej, epoka żelaza: okres rzymski

zagrożenie: autostrada

228. Wierzbowa 9 (stan. 72 na obszarze AZP 62-48), zespół stanowisk J

- punkt osadniczy kultury łużyckiej, epoka żelaza: okres halsztacki C-D

zagrożenie: autostrada

229. Wierzbowa 10 (stan. 45 na obszarze AZP 61-48), zespół stanowisk J

- punkt osadniczy kultury łużyckiej, chronologia nieokreślona

- osada kultury polskiej, XVII-XVIII w.

230. Wierzbowa 11 (stan. 46 na obszarze AZP 61-48)

- osada kultury przeworskiej, epoka żelaza: okres rzymski

- osada kultury polskiej, XVII-XVIII w.

231. Wierzbówka 1 (stan. 38 na obszarze AZP 62-48)

- punkt osadniczy kultury pomorskiej, epoka żelaza: wczesny okres lateński

232. Wierzbówka 2 (stan. 84 na obszarze AZP 62-48), zespół stanowisk K

- punkt osadniczy kultury przeworskiej, epoka żelaza: okres rzymski

zagrożenie: autostrada

233. Wierzbówka 3 (stan. 85 na obszarze AZP 62-48), zespół stanowisk K

- punkt osadniczy kultury łużyckiej, epoka brązu: okres III-IV

zagrożenie: autostrada

234. Wierzbówka 4 (stan. 86 na obszarze AZP 62-48), zespół stanowisk K

- punkt osadniczy kultury łużyckiej, epoka brązu: okres III-IV

zagrożenie: autostrada

235. Wierzbówka 5 (stan. 87 na obszarze AZP 62-48), zespół stanowisk K

- punkt osadniczy kultury przeworskiej, epoka żelaza: późny okres lateński - okres rzymski

zagrożenie: autostrada

236. Wilkowice 1 (stan. 8 na obszarze AZP 63-47), zespół stanowisk N

- osada kultury łużyckiej, epoka żelaza: okres halsztacki D
- osada kultury przeworskiej, epoka żelaza: późny okres lateński
- osada kultury prapolskiej, XI-XII w.
- zagrożenie: uprawa roli
- 237. Wilkowice 2** (stan. 5 na obszarze AZP 63-47), zespół stanowisk N**
- cmentarzysko kultury pomorskiej, epoka żelaza: wczesny okres lateński
- 238. Wilkowice 3 (stan. 7 na obszarze AZP 63-47), zespół stanowisk N**
- osada kultury łużyckiej, epoka żelaza: okres halsztacki D-okres lateński
- 239. Wilkowice 4 (stan. 9 na obszarze AZP 63-47), zespół stanowisk N**
- osada kultury pomorskiej, epoka żelaza: wczesny okres lateński-środkowy okres lateński
- 240. Wilkowice 5 (stan. 10 na obszarze AZP 63-47), zespół stanowisk N**
- osada kultury łużyckiej, epoka żelaza: okres halsztacki D
- 241. Wilkowice 6 (stan. 62 na obszarze AZP 63-47), zespół stanowisk N**
- punkt osadniczy kultury łużyckiej, epoka żelaza: okres halsztacki C-D
- 242. Wola Niedźwiedzia 1 (stan. 1 na obszarze AZP 61-48)**
- punkt osadniczy kultury nieokreślonej, pradzieje
- osada kultury polskiej, XVII-XVIII w.
- zagrożenie: autostrada
- 243. Wola Niedźwiedzia 2 (stan. 2 na obszarze AZP 61-48)**
- punkt osadniczy kultury polskiej, okres nowożytny
- zagrożenie: autostrada
- 244. Wola Niedźwiedzia 3 (stan. 51 na obszarze AZP 61-48)**
- osada kultury polskiej, XVII-XVIII w.
- 245. Wólka 1 (stan. 39 na obszarze AZP 62-47), zespół stanowisk Ł**
- cmentarzysko kultury pomorskiej, epoka żelaza: wczesny okres lateński
- 246. Wólka 2 (stan. 59 na obszarze AZP 62-48)**
- punkt osadniczy kultury przeworskiej, epoka żelaza: okres rzymski
- 247. Wólka 3 (stan. 60 na obszarze AZP 62-48)**
- punkt osadniczy kultury łużyckiej, epoka brązu: okres III-IV
- 248. Wycinki 1 (stan. 29 na obszarze AZP 62-47), zespół stanowisk M**
- punkt osadniczy kultury pomorskiej, epoka żelaza: wczesny okres lateński
- punkt osadniczy kultury polskiej, XVII-XVIII w.
- 249. Wycinki 2 (stan. 30 na obszarze AZP 62-47)**
- cmentarzysko kultury pomorskiej, epoka żelaza: okres halsztacki D-wczesny okres lateński
- 250. Zacisze 1 (stan. 45 na obszarze AZP 62-47)**
- punkt osadniczy kultury łużyckiej, epoka żelaza: okres halsztacki C-D
- 251. Zacisze 2 (stan. 22 na obszarze AZP 62-48)**
- punkt osadniczy kultury łużyckiej, epoka żelaza: okres halsztacki C-D
- 252. Zelgoszcz 1 (stan. 60 na obszarze AZP 61-46), zespół stanowisk A**
- osada kultury polskiej, XII-XIV w.

- osada kultury polskiej, XIV-XVII w.

zagrożenie: głęboka orka

253. Zelgoszcz 2 (stan. 61 na obszarze AZP 61-46), zespół stanowisk A

- punkt osadniczy kultury polskiej, XIV-XV w.

- osada kultury polskiej, XVI-XVII w.

zagrożenie: głęboka orka

254. Zelgoszcz 3 (stan. 62 na obszarze AZP 61-46), zespół stanowisk A

- punkt osadniczy kultury łużyckiej, epoka żelaza: okres halsztacki D

- osada kultury polskiej, XVI-XVII w.

zagrożenie: głęboka orka, droga

255. Zelgoszcz 4 (stan. 63 na obszarze AZP 61-46), zespół stanowisk A

- punkt osadniczy kultury polskiej, XVII-XVIII w.

zagrożenie: głęboka orka

256. Zelgoszcz 5 (stan. 64 na obszarze AZP 61-46), zespół stanowisk A

- osada kultury polskiej, XV-XVI w.

- punkt osadniczy kultury polskiej, XVI-XVII w.

zagrożenie: głęboka orka

257. Zelgoszcz 6 (stan. 65 na obszarze AZP 61-46), zespół stanowisk A

- osada kultury polskiej, XII-XIV w.

- punkt osadniczy kultury polskiej, XVI-XVII w.

zagrożenie: głęboka orka

258. Zelgoszcz 7 (stan. 66 na obszarze AZP 61-46), zespół stanowisk A

- punkt osadniczy kultury polskiej, XII-XIV w.

- punkt osadniczy kultury polskiej, XVI-XVII w.

zagrożenie: głęboka orka

Stanowiska archiwalne o nieznannej lokalizacji

259. Biała Góra 1 (stan. 1 na obszarze AZP 62-48)

- punkt osadniczy kultury ceramiki sznurowej, epoka kamienia: późny neolit

260. Biała Góra 5 (d. nr 1) (93? na obszarze AZP 62-48)

- osada kultury prapolskiej, epoka żelaza: wczesne średniowiecze

261. Biernacice 1 (stan. 1 na obszarze AZP 62-46)

- skarb kultury łużyckiej, epoka żelaza: okres halsztacki

262. Biernacice 2 (stan. 2 na obszarze AZP 62-46)

- osada ? kultury łużyckiej, epoka brązu: okres V

263. Drwalew 1 (stan. 2 na obszarze AZP 62-48)

- cmentarzysko kultury pomorskiej, epoka żelaza: okres lateński

264. Drwalew 2 (stan. 3 na obszarze AZP 62-48)

- cmentarzysko kultury pomorskiej, epoka żelaza: okres lateński

265. Orzeszków 1 (stan. 9 na obszarze AZP 62-48)

- punkt osadniczy kultury ceramiki sznurowej, epoka kamienia: późny neolit

266. Spędoszyn 1 (stan. 1 na obszarze AZP 62-47)

- cmentarzysko kultury łużyckiej, epoka brązu: okres IV-V
- osada kultury przeworskiej, epoka żelaza: późny okres lateński
- osada kultury prapolskiej, epoka żelaza: wczesne średniowiecze

267. Spędoszyn 2 (stan. 3 na obszarze AZP 62-47)

- punkt osadniczy kultury pomorskiej, epoka żelaza: wczesny okres lateński

268. Starzynki 1 (stan. 6 na obszarze AZP 62-48)

- osada kultury prapolskiej, X-XIII w.

269. Tur 6 (stan. 74 na obszarze AZP 63-47)

- cmentarzysko kultury przeworskiej, epoka żelaza: środkowy okres lateński - późny okres rzymski

270. Wartkowice 1 (stan. 4 na obszarze AZP 62-47)

- cmentarzysko kultury łużyckiej, epoka żelaza: okres halsztacki